

NA 36 STRANA

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE ■ BROJ 100 ■ 23. DECEMBAR 2002. ■ GODINA X ■ CENA 50 DINARA

Ljuba Tadić

BIO SAM VLAST NA SCENI

Maša Dakić

METAR I JAGODA

Predrag Ejdus

SEDAM USPEHA

Olga Odanović

ANGUSTIJA KAO ISKUŠENJE

Mira Erceg

BOG SE GRDNO PREVARIO

Branka Šelić-Ilić

VOLIM "NEME" ULOGE

10 GODINA - 100 BROJEVA

TANGO MAČKA U ČIZMAMA (Adios muchachacos)

...
POZORIŠTE JE KAO ZLATNO
OGLEDALO U KOM SE VIDE
RAZNE SCENE, GDE GLUMCI GLUME
TEBE, MENE.

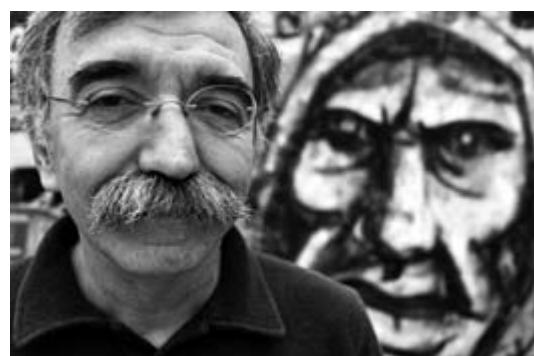
ŽIVOT JE KAO POZORIŠTE,
A POZORIŠTE KAO ŽIVOT,
ŠARENO, BAJNO OGLEDALO
U KOM SE VIDE SVI.

...

Pozorištance "Puž": Mačka u čizmama

Slobodan Unkovski: JOŠ UVEK JAŠEMO MITSKE KONJE

Spontanost Balkana je uzbuđljiva, ovde se svi planovi menjaju kad se pojavi komad poput *Šina*, jer na Balkanu je pozorište mnogo više od posla

KROZ RATOVE, PREKO INFLACIJE, DO TRANZICIJE

Feliks Pašić

Kada je 5. novembra 1992. izašao iz štampe prvi broj „Ludusa“, rat je plamteo svuda unaokolo. Samo Srbija nije bila u ratu. Verovatno je to dalo ideju Svetlani Bojković, tadašnjoj predsednici Saveza dramskih umetnika Srbije, da se, u mirnodopskim uslovima, pokrenu pozorišne novine. Ali, pošto mir u ratu ipak nije bio siguran, da zavaramo protivnike, za svaki slučaj predsednica i ja poslušali smo se 5. novembra 1992. malim lukavstvom koje je naš domaćin, Bata Milatović, čini se, razumeo: u ranoj jutarnjoj emisiji Televizije Beograd predstavili smo samo maketu prve strane „Ludusa“, skrivajući od javnosti njegov pravi sadržaj. To je, reklo bi se sada, bio iznuden markentinški potez.

Prva faza „Ludusa“ toliko se meša sa drugom da je, u periodizaciji njegova kratkog, a uzbudljivog, života teško odvojiti ono što pripada ratu a šta inflaciji. U svakom slučaju, trudili smo se da rat primećujemo, a da se prema inflaciji odnosimo sa superiornom ravnodušnošću iz koje nas je moglo pokrenuti samo sto ili dvesta sponzorskih maraka, dok je novčanica od petsto (marona) predstavljala pravi monetarni udar. Jedna takva moneta, udeljena od dobročinitelja kome nikad nisam saznao ime, produžila je život „Ludusa“ tako da je on relativno mirno uplovio u sledeću, postdejtonsku fazu.

U međuvremenu, život se toliko umešao u pozorište da, u nekim trenucima, nije bilo lako razlučiti šta kome pripada: pozorište životu, ili život pozorištu. To je jedna od dilema na čijem razrešenju

razrešiti ni novo uredništvo. Uostalom, kad bi dilema bila razrešena, pozorišne novine bile bi izlišne.

Sudbina je „Ludusa“ da u svom kratkom veku deli sudbine dvaju vekova, na njihovom dramatičnom prelazu. Posle ratne i inflacione faze sačekala ga je, po zakonomernosti istočnoevropske istorije raspadanja, faza tranzicije.

Srećan deseti, tranzicioni, rođendan!

je počivala uređivačka koncepcija „Ludusa“ i koju, bojim se, a srećom, neće

BIVALO JE...

Ili beleška reda radi

A. Milosavljević

Bivalo je da „Ludus“ dramatično kasni, da ga, usred sezone, dakle kad mu je vreme – nema, pa se onda ipak pojavi, katkad i na povećanom broju strana. Bivalo je da mu prete ukidanjem. Bivalo je da „Ludus“ „ispituje“ ministre, ali i da njegovo finansiranje (onovremeni) ministar uslovljava posebnim zahtevima (koji, dabome, nisu prihvaćeni), da zbog vrtoglave inflacije, u zaglavljaju novine, umesto cene piše naslov Šekspirove komedije *Kako vam drago*, ali i da u vreme dramatičnih izbora, na naslovnoj strani bude ipisana Hamletova dilema: „Biti ili ne biti“. Bivalo je da se „Ludus“ bavi politikom, ali i da se ona bavi „Ludusom“, da se rođendani „Ludusa“ pamte po vedrini i radosti, baš kao i da se na „Ludus“ poneko (s razlogom) naljuti, a bivalo je i pohvala od kojih se uredništvo ježilo... Bivalo je da nam iz inostranstva pišu nepoznati „naši“ i kažu da im je „Ludus“ jedna od retkih radosti.

Bivalo je da nemamo „žutu banku“, da kasnimo s isplatom honorara, ali i da „Ludus“ okrene „drugi list“, načini radikalni zaokret u poslovanju, angažuje stručnjaka za marketing koji obeća da će „novinu prilagoditi tržištu“, pa od toga ne bude ništa, a najbolju zaradu donesu vredne razvodnice iz Ateljea 212. Bivalo je da nam bogati i moćni sponzori sami ponude finansijsku pomoć, a kada kod njih konkuriramo oni nas odbiju, a bivalo je da dobijemo pare od sponzora koji nas najljubaznije zamoli da mu se javno ne zahvaljujemo.

Bivalo je da se iz pojedinih teataru javljaju glumci i žale se da im ne šalje

novinu, da bi, ne dugo zatim, urednik zaticao neraspakovane pakete „Ludusa“ u kancelarijama upravnika tih istih pozorišta.

Bivalo je da zbog „Ludusa“ devojke iz Saveza dramskih danonoćno okreću telefone, rukom ispisuju pozivnice i zapisuju adrese na kovertama „Ludusovih“ saradnika, bivalo je neplaniranih i na brzinu organizovanih redakcijskih sastanaka, održavanih u pauzama dugih zimskih šetnji, kada bi kolona demonstranata prolazila Terazijama, ali se događalo i da redakcijski sastanak bude prekinut zbog dima suzavca.

Bivalo je da „porodični lektori i korektori“ po čitavu noć ne spavaju čitajući tekstove za novi „Ludus“. Bivalo je da na sastanak na kojem planiramo novi broj „Ludusa“ bane Deda Mraz s poklonima za našu decu, ali i da svrati Marija Crnobori i nudi nas vrućim kokicama. Bivalo je da me Feliks, odlazeći na put, ovlasti da priprelim broj, a ja zaboravim na sastanak redakcije, pa me Ceca Bojković izgrdi na pasja kola. Bivalo je da se „Ludus“ završava dockan noću u stanu Ljubice Beljanski i Džoa Ristića, ali i da u Axis u istom danu šaljem tri ili četiri verzije plana novog broja.

Svašta je tokom proteklih deset godina bivalo s „Ludusom“ (a bogme svašta je bivalo i u njemu), svašta se dešavalo, uostalom kao i u svakoj porodici, u svačijem životu. Bivalo je svašta i s nama oko „Ludusa“.

I na kraju: hvala onima koji su „Ludus“ pravili, koji ga prave, a pre svega hvala onima koji „Ludus“ čitaju – danas, a možda će ga čitati i sutra.

A ako „Ludus“ još i volite...

FESTIVALI, GOSTOVANJA, PREMIJERE, NAGRADE

Crtice iz pozorišnog života

Na 7. Jugoslovenskom pozorišnom festivalu u Užicu za najbolju predstavu proglašen je *Skup* JDP-a, a nagrađeni su i reditelj te predstave Jagoš Marković, glumci Đurđija Cvetić i Predrag Ejduš, te scenograf Boris Maksimović i kostimograf Lana Cvijanović.

Za epizodnu ulogu nagrađena je Gorana Marković, igrajući lik služavke u *Joneskomaniji* Crnogorskog narodnog pozorišta, kojem je pripala i specijalna nagrada za scensko oživljavanje i savremeno tumačenje Joneska. Nagradu „Avdo Mujčinović“ za najboljeg mladog glumca dobila je Paulina Manov (*Supermarket* JDP-a).

Na kraju festivala u Užicu ministar kulture Branislav Lečić rekao je da će iduća godina biti „početak implementacije i uigravanja novih pravila igre, odnosno velike pozorišne reforme, koja bi trebalo da omogućiti stvaranje nacionalne mreže teatarske ponude“.

Nagradu „Raša Plaović“ koja se dodeljuje na Dan Narodnog pozorišta 22. novembra, za najbolje glumačko ostvarenje na beogradskim scenama, dobio je Predrag Ejduš za ulogu Zlatikuma u *Skupu*. Godišnje nagrade u Narodnom pozorištu dobili su Ljiljana Blagojević (Vidosava Vučić u *Velikoj dramati*) i Boris Maksimović (scenografija *Hasanaginice*), a na konkursu za novi projekat nagrađen je Željko Jovanović za adaptaciju romana *Troje* Džulijena Barnsa.

Narodno pozorište u Somboru obeležilo je 23. novembra 120 godina od osnivanja. Na svečanosti je izveden kolaž *Zlatno doba* u režiji Kokana Mladenovića, izbor iz dela koja su proslavila taj teatar. U poslednjih 11 godina somborski ansambl je s 11 predstava učestvovao na 71 festivalu i osvojio 115 nagrada.

Na 35. Susretu profesionalnih lutkarskih pozorišta Srbije, održanom od 19. do 21. novembra u Zrenjaninu, pobedio je „Pinokio“ iz Zemuna s *Bajkom o caru i pastiru*. Nagrađen je i reditelj te predstave Živorim Joković. Nagradu za tekst dobio je Željko Hubač za *Carevo novo odelo u zemlji čuda* Lutkarske scene NP „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina, a za scenografiju i za kreaciju lutaka Stefanika Kijuvljev, odnosno Ivanka Getov iz Pozorišta lutaka u Nišu.

Niško Pozorište lutaka s predstavom *Leptica i zver* pobednik je 4. Međunarodnog lutkarskog festivala Zlatna iskra, održanog od 10. do 15. XI u Kragujevcu.

Nagradu za režiju dobio je Centralno lutkarsko pozorište iz Sofije za predstavu *Zlatka – zlatno devojčice*, a za glumku pozorište lutaka Vasilaha iz rumunskog grada Botošani, za predstavu *Ani-macija u belom*. Na zatvaranju je, van konkurencije, nastupilo nedavno osnovano kragujevačko Pozorište za decu s predstavom *Guliver među lutkama*.

Kao što je i najavljeno, premijerno su izvedene *Šine* Milene Marković u režiji Slobodana Unkovskog u Teatru „Bojan

Stupica“, Havelova *Prosjakačka opera* u režiji Katarine Petrović u Leskovcu, te *Prva ljubav*, po Beketu, u režiji Marice Vuletić u Ateljeu 212, predstava za decu *Vlade Divac i tim snova*, po tekstu i u režiji Branislava Nedića u Kruševcu.

U pozorištu Slavija izvedeni su novi komad Ljiljane Lašić *Jasmin na stranputici* u režiji Vlade Lazića i *Srbi grade kuću nasred Save* po tekstu i u režiji Radoslava Dorića.

U Zvezdara teatru predstava *Lari Tompson, tragedija jedne mladosti*, po tekstu i u režiji Dušana Kovačevića, za-beležila je 30. XI 200. izvođenje.

Bora Todorović je dobio veliku filmsku nagradu „Pavle Vuisić“ i novu ulogu na filmu. Igraće Luku Labana u *Profesionalcu*, u režiji Kovačevića.

U Kanjiži je izvedena svetska premijera: igrač i koreograf Jožef Nađ izveo je solo *Dnevnik jednog nepoznatog*.

Glumci Narodnog pozorišta bili su na turneji u Australiji s predstavom *Solunici govore*, u organizaciji SPC (sa ciljem prikupljanja sredstava za osnivanje prvog srpskog koledža u Sidneju). U pismu novinama pisac teksta *Solunaca* Antonije Đurić tvrdi da su predstavu „sasvim privatno preuzela dva glumca“, pozvali još neke koji u njoj nisu ranije igrali i otputovali a da nisu obavestili njega kao autora ili reditelja Cisanu Murusidze.

Melina Pota Koljević režirala je radio dramu *Dunavske Švabice* po istomenoj zbirci autentičnih ispovedi žena nemačke nacionalnosti iz Vojvodine. Dramu je na CD-u objavio Gete institut.

Drama Vide Ognjenović *Mileva Ajnštajn* premijerno je izvedena u Čikagu, na sceni Okton koledža u režiji profesorke Kellin Kerot.

Egon Savin u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu režira operu Jakova Gotovca *Ero s onoga svijeta*.

Sekretarijat za kulturu Beograda, na inicijativu Željka Hubača, pokrenuo je akciju *Beograd jugu Srbije*. U novembru su BDP, „Buha“ i „Pinokio“ izveli 8 predstava u Leskovcu, Bujanovcu i Medvedu. Predviđeno je da se uključi i Preševo i da gostovanja budu redovna, tokom cele sezone.

„Pinokio“ je krajem novembra otišao u Švedsku na dvonedeljnu turneju s *Uspavanom lepticom*.

U Studentskom kulturnom centru, u saradnji sa Romskim kulturnim centrom izvedena je predstava na romskom *Rotaki sung* (Miris točka), po motivima Tolstoja u režiji Filipa Gajića. Ansambl čine mladi Romi – amateri i profesionalni srpski glumci.

U SKC-u je od 1. do 4. XII održan Prvi festival multidimenzionalnog pozorišta Pokus, uz učešće više od 50 domaćih alternativnih umetnika, od kojih su mnogi bili polaznici Otvorene škole savremenih scenskih pristupa (takođe u SKC-u).

Ister tetar izveo je u Bitez teatru predstavu *Lista sumnjiivih ili Ko je pojeopuding* Anđelije Todorović.

Teatar Objektivna drama predstavio je u Rexu projekat *Gušenje* u režiji Masi-

ma Dajnetija, u saradnji s teatrom Speki e memori iz Milana.

Trupa Tenen (staro ime Knina) prikazala je u „Radoviću“ francusku narodnu bajku *Princ Miget i princeza Zaza* u režiji Predraga Todorovića.

Za Dan Crnogorskog narodnog pozorišta (1. XI) nagrađeni su reditelj Paolo Madeli i glumci Jelena Miholjević, Dejan Ivanić i Ksenija Mišić.

Nakadašnji prvak CNP-a Petar Tomas umro je krajem novembra, u 74. godini.

Na Velikoj sceni Narodnog pozorišta u Beogradu je 6. decembra uručena nagrada za režiju „Bojan Stupica“, koju dodeljuje SDUS, Kokanu Mladenoviću pred gostovanje Narodnog pozorišta iz Sombora s *Opsadom crkve Svetog spasa*.

U Zaječaru su 7. XII počeli „Dani Zorana Radmilovića“ premijerom ansambla domaćina (*Ne)sumnjivo lice*, po Radmilovićevoj adaptaciji Nušićevog komada u režiji Nenada Gvozdenovića.

U ediciji „Feliks“ Gradske narodne biblioteke „Žarko Zrenjanin“ u Zrenjaninu, objavljena je knjiga eseja Jovana Hristića *O traganju za pozorištem*. U ovom izboru, među četrnaest tekstova je i poznati esej *Godine učenja i godine lutanja jednog pozorišnog kritičara*, od kojih su mnogi na zlatne godine Beogradskog dramskog pozorišta, studije o Branku Gaveli, Janu Kotu, Kovačinskom, Joakimu Vujiću, Milanu Prediću, Vojnovičevoj *Dubrovačkoj trilogiji*, Simovićevom *Putujućem pozorištu Sopalović*... (Servis „Ludus“)

MASNO OKCE U VODNJKAVOJ SUPI

Zorica Pašić

Na kraju ovogodišnjeg Sterijinog pozorja, dok su na sceni uručivane nagrade, vrlo Novosadani i odani pozorišnici, zviždali su punim plućima, izvikivana je parola **Pozorje je naše!**, a čulo se i **Marš u Beograd!** Izviždani su i voljeni Dejan Mijač i uvek ocharavajući Svetozar Cvetković, a da se o ministru Branislavu Lečiću ne govori! Mira Banjac, predsednica žirija koja je uručivala nagrade, dobro je prošla. Njoj je svojevremeno, sa scene Ateljea 212 a u vreme **Golubnjače**, Zoran Radmilović u svakoj predstavi **Radovana Trećeg** poručivao: „Letećeš ti meni u Novi Sad kao golubica!“ I, šta biva? Sve je lepo dogovoreno u srpskom ministarstvu kulture: od 1. I Pozorje u svoju nadležnost preuzima osnivač, Novi Sad. U saopštenju iz Ministarstva kaže se da je osnov za dalju saradnju „apsolutno poštovanje osnivačkog akta u smislu imenovanja rukovodstva, kreiranja koncepta i organizovanja festivala od strane Grada, kao i prihvatanje obaveze finansiranja programa festivala od strane Grada, Pokrajine i Republike“. Usvojen je i okvir za kreiranje koncepta Pozorja kao institucije od nacionalnog značaja i „jedne od uporišnih tačaka pozorišne reforme“, a u „kontekstu novih okolnosti, osnovna funkcija Sterijinog pozorja biće podsticaj domaće drame u evropskom kontekstu“. Lako je s konceptom, verovatno je lako i s čelnicima, šta je sa novcima? Po rečima Roberta Kolar, gradskog sekretara za kulturu Novog Sada, republičko ministarstvo je prihvatilo zahtev da se novosadski gradski budžet uveća za sumu koju je ministarstvo izdvajalo za Pozorje. U zvaničnom saopštenju Ministarstva kulture o novcu se ne govori.

Sve je dobro što se dobro svrši. Kao prvo, Pozorje je naše! Izviždani Mijač u SNP režira **Ravangrad** Đorđa Lebovića. Ovaj tekst napisan po motivima pripovedaka Veljka Petrovića, Mijač je postavio tačno pre dve decenije kao koprodukciju novosadskog i somborskog pozorišta, ali je predstava, kao kolateralna žrtva **Golubnjače**, imala kratak vek. A zviždači? Da li su džaba zviždali ili je sve ovo dobro njihova zasluga?

Čast ili socijala

Branislav Lečić, srpski ministar kulture, i Gorica Mojović, član beogradske vlade zadužena za kulturu i informisanje, nisu smenjeni, iako su to tražili članovi 11 od 14 umetničkih udruženja. Greh Lečića je što ništa nije uradio u svom ministarskom domenu, a i najavio

je da se iz budžeta neće plaćati zaposleni u umetničkim udruženjima. Mojović je pogrešila što je najavila da Grad više neće da plaća socijalno i zdravstveno osiguranje svim samostalnim umetnicima. Umetnici se dele na samostalne i nesamostalne. Prvima grad plaća socijalno i zdravstveno, a „nesamostalni“ su zaposleni te im se ovi doprinosi odbijaju od bruto ličnih primanja.

Svojevremeno su davanja za penziju, zdravstveno i invalidsko osiguranje bila čast. U „slobodne umetnike“ otiskivali su se samo najbolji i država ih

i zarađuje, tamo negde plaća poreze i osiguranja. Začkoljica je samo u tome što se, kao sav „naš normalan svet, kad su odlazili u svet, nisu odjavili sa svojih beogradskih adresa i što niko od njih ovde nije zaradio famoznih, za obične smrtnike nedostižnih, 500 hiljada dinara. Naravno, niko ne sumnja u priložene tražene potvrde.

Grad je spreman da plati socijalu, ali ne i čast, za 1.200 umetnika, za ostale – jok! Udruženja su dobila zadatak da ozbiljno pročešljaju spiskove. Kako će se sve to završiti? Nadajmo se dobru i dogovoru.

Hoće li srećni kraj imati i niški pozorišni slučaj, zavada glumaca NP i Aleksandra Lazarevića, bivšeg, pod neopozivom ostavkom v.d. upravnika koji se

predsednik Hrvatskog društva dramskih umjetnika, ima opširnije objašnjenje: „Situacija se ne bi trebalo staviti na pijadestal ksenofobije i nacionalizma, s obzirom na prethodna i dogovorena gostovanja. Trebalo bi ispitati nisu li posrijedi sindikalni ili repertoarni problemi, odnosno je li neko od zagrebačkih glumaca uskraćen za ulogu koju je htio da igra“. Znači, u tome je stvar: crnogorski glumci su dobili veće i značajnije zadatke!

Bolji primeri

U Teatru Kult gostovali su umetnici iz Sarajeva. Naslov komada, antiratne drame: **Priča o vojniku**. Pisac Ferdinand Ramuz, reditelj Andre Steger. Produkcija: sarajevski festival MES i sarajevsko Narodno pozorište. Aplauzima su poz-

(Tatjana Mandić-Rigonat), NP iz Užica s Molijerovim **Tartilom** (Miodrag Milanović) i CNP iz Podgorice s **Jonesko-manijom** (Eduard Miler).

Na šestom Međunarodnom festivalu kamernih predstava po delima F. M. Dostojevskog u Staroj Rusi (Rusija) Radmila Đuričin dobila je nagradu za najbolju žensku ulogu u monodrami **K.I. iz Zločina i kazne**. U obrazloženju žirija kaže se je da je „besprekorno osećanje stila, duboko pronicanje u lik Katarine Ivanovne Marmeladove, snažno odjekulo u gledalištu“. Uz konstataciju da je „Radmila Đuričin velika glumica“, izrečena joj je hvala „za saosećanje s ljudskim patnjama, na lepoti njene duše i mogućnosti da je vidimo na najlepšem prostoru sveta – sceni“.

Novine javljaju da je gostovanje beogradske Narodnog pozorišta u najstarijem ruskom pozorištu, Malom teatru u Moskvi, s dve predstave Čehovljevo **Galeba**, u režiji Steve Žigona, propratila značajna pažnja, i publike i kritike. Ocenjeno je da su Beograđani igrali u „najboljoj tradiciji čehovljevske teatra“, a da je Marko Nikolić briljirao u ulozi Evgenija Dorna. Publika je, pišu, „primila sa simpatijama i aplauzom nagradila napor beogradske glumice Ivane Žigon“ koja je u celom četvrtom činu ulogu Nine Zarečne igrala na ruskom. Glumica kaže da je to za nju bila svojevrsna generalna proba, jer uskoro treba da igra u novom filmu Nikite Mihalkova.

Mira Banjac je gostovala u pozorištu Taliya u Budimpešti s programom **Sve moje žene**, a Dobrila Ilić je u amfiteatru Univerziteta u Torontu premijerno izvela **Husarskog kapetana**, monodramu po romanu **Marija Modiljani** Vesne Aleksić, koju je režirao Zlatan Dorić.

Iz Italije stižu dobri glasovi: Miodrag Krivokapić u Teatru dela Korte u Đenovi s uspehom tumači glavnu mušku ulogu u Brehtovom komadu **Majka Hrabrost i njena deca**, koji je režirao Marko Šakaluga. U predstavi igra i hrvatski glumac Aleksandar Cvjetković, koji je u ovom teatru anagažovan već punu deceniju. Posle Đenove, predstava kreće na turneju. Odredišta su: Rim, Milano i drugi italijanski gradovi.

U bečkom pozorištu Teatar m.b.h. premijerno je prikazana drama Milene Marković **Paviljoni ili gde idem, odakle dolazim i šta ima za večeru**. Režirao je Zijah Sokolović, a muziku je pisao Vlada Divljan. Posle Beograda **Paviljoni** su igrani u Skoplju i Ljubljani. Na sceni rumunskog Nacionalnog pozorišta u Bukureštu, koje slavi 150 godina od osnivanja, u režiji Horea Popeskua, bila je premijera **Sabirnog centra** Dušana Kovačevića.

Dobre vesti

Narodno pozorište u Somboru slavilo je 120 godina od osnivanja, u Bačkoj

Breht na italijanskom: Miodrag Krivokapić u "Majci Hrabrost"

je na taj način nagrađivala. Danas su socijalna davanja, izgleda, socijalna kategorija. Za davanje je viđen onaj ko ima status umetnika, živi u Beogradu i ne zarađuje više od 500 hiljada (dinara) godišnje. Umetnička udruženja su prijavila 1.552 svoja člana koji ispunjavaju sve uslove. Javnost je ustalasalo pominjanje nekih imena sa spiska. Šta na socijalnim spiskovima traže estradne zvezde koje stalno pričaju o tome koliko zarađuju i, slikajući se u raskošnim stanovima, hvale se kako su posle svakog vikenda teži za prosečnu godišnju zaradu nekog novinara i slične boranije? Zbunjuju i imena umetnika koji godinama žive u inostranstvu, tamo rade i zarađuju. (O njihovim velikim uspesima, a ponešto i o honorarima čita se i u novinama.) Računa se da kad, neko negde radi

prijavio i na novi konkurs za upravnika tog teatra ali nije izabran.

Požar strasti bukti i na našim bivšim zapadnim stranama: deo glumačkog ansambla zagrebačkog Dramskog teatra „Gavela“ odbija da glumi u zajedničkom projektu svog i Crnogorskog narodnog pozorišta u Podgorici. Reč je o Čehovljevom **Ivanovu** koji je, po prethodnom dogovoru, početkom sledeće godine trebalo da se sprema i igra u Zagrebu i Podgorici. A lepo je počelo: četvoro hrvatskih glumaca uspešno je, i na opštu polzu, u CNP-u nastupilo u **Galebu**, u režiji Paola Madelija. Saradnja je trebalo da bude nastavljena. Odbijanje hrvatskih glumaca da igraju s crnogorskim Krešimir Dolenčić, direktor „Gavele“, ovako je prokomentarisao: „Kome se to ne sviđa, ne mora u tome da učestvuje“. Goran Grgić,

dravljeni Slaven Vidak, Robert Krajinović, Sabina Sokolović, Mirela Lambić, muzički ansambl „Sonemus“. Sarajevski umetnici su u misiji dobre volje, u Beogradu su igrali posle Zadra i Zagreba, put ih je odveo u Skoplje, čeka ih Podgorica.

Mirko Stefanovski, upravnik Make-donskog narodnog teatra u Skoplju, i Miodrag Petrović, upravnik SNP, potpisali su u Novom Sadu protokol o saradnji. Pozorišta su namerna da praktikuju sve oblike saradnje u oblasti scenskog stvaralaštva od interesa za razvoj dveju kultura u celini.

Na Tuzlanskim pozorišnim danima 2002. s „bivših strana“ gostovali su, između ostalih, NP „Ljubiša Jovanović“ iz Šapca s **Kaskaderom** Bratislava Petkovića, u režiji Petra Lazića, Atelje 212 sa **Sabranim pričama** Donalda Margulisa

Posle 65 dana Povratak na staru adresu!

BEOGRADSKO DRAMSKO POZORIŠTE

Informacije na telefon 423 686

Mileševska 64a

bdp2@eunet.yu

Palanci slavilo se 100 godina od izvođenja prve pozorišne predstave na slovačkom jeziku.

Skupština opštine Savski venac u Beogradu jednoglasno je prihvatila inicijativu da Dedinje dobije pozorište „Branislav Nušić“. Inicijativu je obrazložio odbornik Čedomir Petrović, glumac. Pozorište će negovati isključivo komedio-grafski repertoar, pretežno će igrati Nušićeve komedije, a radiće u zgradi nedaleko od kuće u kojoj je Nušić proveo poslednje godine života.

Regionalno pozorište u Novom Pazaru dobilo je svog prvog direktora. Za v.d. imenovana je Lilijana Ivanović, pozorišni reditelj koja je u prethodne dve godine vodila Dramski studio i režirala.

Branko Miličević Kockica, predsednik SDUS-a, najavljuje da će sav svoj autoritet i energiju uložiti u realizaciju „školskog pozorišta“. Priprema se da razmažene umetnike primora da naprave bar pet projekata, pa da krene u obilazak grada i traži prostor gde bi se ti projekti igrali. Kaže da prostora ima koliko hoćeš, a da ni u Gradu ne beže od

finansiranja dobrih projekata. Prava prilika za samostalce.

U Beogradskom dramskom završeno je renoviranje: otvorena je nova scena. Jugoslovensko dramsko na očigled niče. U Subotici još ne znaju šta će s derutnom pozorišnom zgradom. Za kompletnu rekonstrukciju bilo bi potrebno 35 miliona evra, kaže proračun. Subotički arhitekta Gabor Demeter upozorava da je prošlo vreme za megalomanske projekte i tvrdi da bi pozorišna zgrada mogla da se obnovi i s milion evra. Novca nema, a svaka odluka se teško donosi.

Među dobrim vestima je i ona da je na Jugoslovenskom pozorišnom festivalu u Užicu, koji je upisao sedmu godinu postojanja, prvi put izvedena i jedna Nušićeva komedija. NP „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina igralo je *Narodnog poslanika*. Šta je 7 spram 70! A posle 70 godina na sceni beogradskog Narodnog pozorišta, po treći put u njegovoj istoriji, našao se Geteov *Faust* (prvi deo, drugi je najavljen za kraj decembra). Režira Mira Erceg. Upisana su sva imena glumaca, saradnika, tehničkog i drugog osoblja, samo ne i ime prevodioca. (Prvi put je *Faust* u nacionalnom teatru

prikazan 7. XII 1886, u režiji Miloša Cvetića, a drugi put 16. XII 1932, u režiji Mihaila Isailovića. Predstave nisu prošle slavno. Prva nije imala ni reprizu, druga se na repertoaru održala samo jednu sezonu: odigrana je 6 puta.)

Kraj je godine i pozorišni kritičari već razmišljaju o 10 pozorišnih „naj“ u godini. Ima li šta da se bira? „Pozorište deli sudbinu i kulture kojoj pripada i države u okviru koje postoji – kaže Nebojše Bradića. „Ne možemo očekivati da pozorište bude masno okce u vodnjikavoj supi. „

POZORIŠTE U KOJEM SVE POSTAJE MOGUĆE

Obrazloženje odluke žirija za dodelu

Nagrade „Bojan Stupica“

Zri Saveza dramskih umetnika Srbije, koji je radio u sastavu: Slobodanka Aleksić, reditelj (predsednik), Nikola Jevtić, reditelj, i Aleksandar Milosavljević, pozorišni kritičar, jednoglasno je odlučio da nagradu „Bojan Stupica“ za 2002. godinu dodeli reditelju Kokanu Mladenoviću za predstavu *Opsada Crkve Svetog spasa*, po romanu Gorana Petrovića, u dramati-zaciji reditelja, i izvođenju Narodnog pozorišta Sombor.

Mora biti da je Kokan Mladenović bio na velikim mukama razmišljajući kako da u pozorištu realizuje predstavu po romanu Gorana Petrovića *Opsada crkve Svetog spasa*. Izazovu inscenacije ovog dela svakako nije mogao da odoli. S jedne strane, izazov je bio sadržan već i u samom Petrovićevom romanu koji se savršeno uklapa u tematski krug kojim se Mladenović već duže vremena bavi, uveren da pozorište mora da odgovori izazovima konkretnog vremena. S druge strane provokacija je bila određena i zahtevima koje je pred Mladenovića, kao

autora dramati-zacije i reditelja, postavilo „prevođenje“ romaneskne strukture u dramsku a potom i teatarsku formu.

Reditelju od pomoći nije mogla biti ni vlastita dramati-zacija ovog dela, ne zato što dramaturški nije valjano sačinjena, već što je beskompromisno sledila sve tokove piščevih ideja, izuzetno komplikovanu priču i složenu romanesknu strukturu. Rečju, rad na inscenaciji ovog romana je podrazumevao izuzetnu smelost, dovoljno veliku da bi kompletan univerzum Petrovićeve priče bio smešten u prostor određen oblikom krsta čiji se kraci produžavaju u prozore kroz koje je moguće sagledati prošlost, sadašnjost, budućnost te sadašnjost na daljinu.

Prostor tako u ovoj predstavi definiše meru duhovnosti, a ona, opet, postaje osnova iz koje se kod publike generiše osećaj klaustrofobije, nelagodnosti koja prerasta okvire konkretnog teatarskog čina, pa i priče o opsadi crkve, prenosi se sa povesnog plana u političku ravan i postaje metafora sudbine ne samo likova o kojima je pisao Goran Petrović, a koji-

ma je Mladenović, zajedno s glumcima somborskog Narodnog pozorišta, darivao fizičko obličje, već i svakoga od nas u gledalištu.

Na jednom mestu u svojim sećanjima Mira Stupica navodi misao Bojana Stupice: „U teatru je ipak na prvom mestu teatar“, i opisuje silovit temperament reditelja čije ime nosi nagrada koju danas prima Kokan Mladenović. U knjizi *Šaka soli* Mira Stupica piše i o nesavršenoj energiji Bojana Stupice i njegovoj čudovišnoj mašti, ali velikoj ranjivosti koja se nahodila iza te energije i takve maštovitosti. Pozorište je za Bojana Stupicu bilo mesto istine, lične istine o svetu, i tu je istinu on delio prvo sa svojim glumcima, a zatim i gledaocima svojih predstava.

Onaj ko bez kalkulacija barata vlastitim istinama uvek je na čistini i izvrće svoju kožu naopako, otkriva svoje meso, krvne sudove, nerve... A da bi to postigao, on mora da veruje u pozorište i njegovu ogromnu moć. Ta moć, međutim, postaje realna samo ako oni koji prave pozorište bezrezerno veruju u to da je u teatru sve moguće. Baš tu veru je predstavom *Opsada crkve Svetog spasa* iskazao reditelj Kokan Mladenović i time zaslužio nagradu koja nosi ime Bojana Stupice.

Aleksandar Milosavljević

Vera u pozorište: Kokan Mladenović prima nagradu od Nade Blam (Foto: Đ. Tomić)

OBIČNI GLEDAOCI

Kao u stara socijalistička vremena, u pozorišnu salu se i danas prvo puštaju visoke zvanice, zatim njihovi prijatelji... a ostali kako se snađu

Branka Krilović

A sad pustite obične gledaoce – doviknula je nedavno, na premijeri svoga teksta i svoje režije, radikalna pozorišna umetnica, od čijeg jezika strada sve što nije iz njene lične i porodične manufakture. Pre toga, u inače malu salu pozorišta, gde se igraju njeni komadi, s posebnim lajanjem na aktuelni režim, svečano je prokrijumčarena seksipilna ministarka bivšeg saziva (poznata po izjavama na temu tunjavih muškaraca), zatim doživotno mlada

muzičarka Jula i sijaset drugih prekovoznih obožavalaca rada i dela autorke. U jednu od VIP grupa ubacih se i ja, sklonih papir „press“ sa sedišta (a takvih je bilo u nekoliko redova), te odgledah uvodni performans sa specijalnom i običnom publikom.

Dobro je kad je čovek još u vitalnosti i pri živcima te ima snage da pokuša proboj na premijeru u slučaju kad mesta nisu numerisana. Međutim, naš uzvaženi kritičari profesor, u godinama i

zdravstvenom stanju koji su za svaki oprez, već nekoliko puta doživljavaju „blam“ od ponovo uvedene pozorišne prakse razvrstavanja gledalaca. Svi se sećaju njegovog demonstrativnog odlaska sa premijere *Hazara*, kad mu nije dozvoljeno da, iza kolone državnih i gradskih političara i njihovih poznanika, uđe i on,

te bez „opasnosti“ zauzme mesto. Jer, stampedo koji se stvara pri ulasku na „nekonvencionalne“ premijere opasan je i za daleko izdržljivije pozorišne fanatike.

Ne dugo iza toga, pokušao je uvaženi profesor da bezbolno dođe do svoga mesta na premijeri u Narodnom pozorištu,

pošto je pre toga unutra sprovedena kolona sponzora i osoba primarno bliskih predstavi. Strogi čuvari protokola bili su neumoljivi. Kada na kraju, principom krdo-prodora stignete u salu, ona je prilično popunjena. Ako nije, tu su zato „obični“ gledaoce. Zahvaljujući autentičnoj osobini nekih naših reditelja da umesto na ishod predstave misle ne to gde im ko od publike sedi, nastupa „pakovanje gledališta“: „Ti, dušo, idi tamo, ti gore, ti na plafon, molim brzo jedna stolica za mladog kritičara, nemoj sutra da me opljuje zato što nije dobro video“.

Nije lako iza te situacije u kojoj se otvoreno brine za ugođaj specijalnih gledalaca i stvara nelagoda kod drugih, nije lako iza tog obreda zavade prisutnih, uroniti u umetnički čin. Iz bedaka i poniženja u uzvišenost umetnosti! Zašto je, kad se već utroše tolike pare na predstavu, teško (ili tako skupo) numerisati mesta? Ili možda treba otvoreno reći: izvinite, večeras moramo prvo da ugostimo naše najbliže; izvolite, dođite sutra!

SEDAM PREMIJERA – SEDAM USPEHA I DVE NAGRADE

Predrag Ejduš: U ovom poslu je važna koncentracija, iskustvo, ali i energija. Šta je osnov te energije ne mogu tačno da kažem, ali znam da me svaka uloga veseli, u svakoj pronalazim otvaranje novih vrata podsvesti i svesti, znanja i iskustva, vere da to što radim ima velikog smisla. To me održava. Stalno citiram kinesku mudrost koja kaže da ako u mladosti izabereš posao koji voliš celog života nećeš raditi ništa

Olivera Milošević

Predrag Ejduš je tokom protekle sezone bio najvredniji glumac: odigrao je sedam novih uloga i ostvario isto toliko razolikih vrhunskih kreacija. A rezultat su i nagrada za najboljeg glumca na festivalu najboljih jugoslovenskih pozorišnih ostvarenja u Užicu, te godišnja Nagrada „Raša Plavčić“ za najbolje odigranu ulogu između dva praznika Narodnog pozorišta.

Bili ste vredni u prošloj sezoni, i evo sada stižu nagrade za veliki trud?

Desila se neka vrsta profesionalnog ubrzanja. Početkom 90-ih sam kao i sad za nekoliko značajnih uloga dobio značajne nagrade. I posle sam isto tako puno radio, ali nagrade nisu stizale. Glumac, naravno ne radi za nagrade, to dođe ili ne dođe. Ove godine bilo je to zaista fantastično ubrzanje: u sezoni sam imao sedam premijera – *Stanje šoka* Šeparda u Narodnom pozorištu, Hubačevu *Osmde-setdevetu* u Novom Sadu, *U poseti Gospodinu Grinu* u Ateljeu 212, *Supermarket* i *Skup* u Jugoslovenskom dramskom, *Gospodu Glembajevu* u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu, i sada *Fausta* u Narodnom pozorištu. Bio je pakleno tempo, ali ništa od toga nisam planirao, sve je dolazilo jedno za drugim. Skoro sve ove uloge radio sam paralelno. Čovek bi se pitao kako je to moguće? Ni sam ne znam. Sve se događalo u mag-novenju, naročito uloga Zlatikuma u Jagoševom *Skupu* za koju dobijam nagrade. Rad na toj predstavi bio je za mene potpuno neočekivan. Imali smo pred sobom sjajnog Jagoša s izuzetno čvrstom i zanimljivom idejom. Nisam mogao da budem na mnogim probama, ali smo bili stalno u kontaktu. On bi završio probu u Beogradu, ja u Novom Sadu. Zove me telefonom i dok vozim iz Novog Sada sve vreme razgovaram s njim. I tako svaki dan. Onda sam došao na nekoliko proba i pošto je njegov koncept bio izuzetno maštovit ideje su se prosto nudile, u snu, popodne, u rano jutro. Probe su bile uzbudljive i rezultat je izvanredna predstava koja će se dugo igrati i pamtiti.

Sušтина glume je selekcija

Dobijate nagrade za ulogu u *Skupu*, a podjednako su vredna i ostvarenja u *Supermarketu* ili u *Gospodi Glembajevima*. Zanimljiva je raznovrsnost karaktera koje ste odigrali, ali i rediteljskih „čitanja“, Vaša uklapanja u sve te priče. Kako izgleda dan kada igrate neku od tih predstava?

Pakleno, zaista. Ja sam ranoranilac i na sebi, tj. tekstu najviše radim u jutro. Ustajem u sedam i radim do devet, pola deset, pa odlazim na probu, po podne radim sa studentima, uveče igram predstavu. I to je tako već dosta dugo. U

svemu tome važna je koncentracija i iskustvo, ali i energije koju čovek nosi sa sobom. Šta je osnov te energije ne mogu tačno da kažem, ali znam da me svaka uloga veseli. U svakoj pronalazim otvaranje novih vrata svoje podsvesti i svesti, znanja i iskustva, vere da to što radim ima velikog smisla. To me održava. Stalno citiram kinesku mudrost koja kaže da ako u mladosti izabereš posao koji voliš celog života nećeš raditi ništa. Zato sve to ne osećam kao rad, već zabavu, uz veliku odgovornost, naravno. Istina, zabava nije neozbiljna, naprotiv, može da bude i narporna i traumatična, ali postoji veliko zadovoljstvo – i dok probam i kada igram.

Pomenili ste otvaranje vrata prema ulogama, kako Vi to radite?

Dugo sam u ovom poslu, i naučio sam da radim sâm na ulozi. Pokušavam tome da podučim i svoje studente. Glumac koji završi visoke škole, osim što mora da savlada osnove zanata, mora i da nauči da misli i sam kreira ulogu, da, uz ideje pisca i reditelja, usmerava svoj lik. Glumac mora da ume da ponudi, i uz pomoć

reditelja odabere rešenje, jer danas nema dobrog teatra bez dobrog reditelja. Ali glumac mora da nudi. Dakle, ne da čeka reditelja da mu sve servira, već bude fleksibilan i ponudi više rešenja pa u saglasnosti s rediteljem dođe do konačnog rezultata. Naravno, što je čovek iskusniji i više radi, taj put se skraćuje. Nekad mi je trebalo mnogo vremena da mi padne neka ideja na pamet, i kao mlad glumac, kad mi reditelj ponudi rešenje, pitao sam se kako je moguće da se toga nisam setio. U lepezi mnogih mogućnosti, kada glumac ima osećaj za formu i suštinu, mora da ima mogućnost izbora. Selekcija najboljih rešenja je suština našeg posla.

Podstrek da se dosegne nasleđe

Fausta kojeg od nedavno igrate u Narodnom pozorištu jedan je od najkompleksnijih. Za čim ste tragali radeći tu predstavu.

Ima mnogo suština u tom liku i teško ih je dosegnuti. Lik Fausta je u ovoj predstavi samo stožer oko čije sudbine se vrti priča, a mene je posebno zanimao filozofski aspekt, ubrzanje, preskakanje etičkih normi da bi se stiglo do cilja koji možda može biti plemenit i uzvišen, ali mnogo košta i ličnost koja tome teži, baš kao i druge ljude, nekad i milione ljudi. To je ono anticipatorsko u Geteovom *Faustu*. To je jedan od niza sjajnih tokova koji prate njegov ep, a čini mi se i ovu adaptaciju Mire Erceg. U glumačkom smislu važan je taj trenutak vraćanja u nazad, u mladost, kad Faust pokuša da proživi nešto što verovatno nije proživio, pa u neverovatnom kololetu situacija uzrokuje tragediju, lišavajući života mladu ženu koja je potpuno nevina uletela u celu priču.

Pretpostavljam da tumačenje tog lika zahteva i izvesne zanatske speci-

fičnosti, a obzirom na građu od koje je satkan Faust?

Tu je u pitanju stih, uglavnom u odličnom prevodu Branimira Živojinovića, gust, kojim treba dosegnuti do misli i poente, emocije. Osim toga, često su tu i apstraktne misli koje treba učiniti konkretnim pa ih najpre moram sebi da objasnim, otkrijem iz kog stanja ih treba reći da bi bile jasne publici, i da ona Fausta doživi kao čoveka od krvi i mesa. Sve situacije u drami su irealne, naročito početak snoviđenja iz koga sledi susret s Mefistom. To nije jednostavno, i to pred glumca, a i reditelja, postavlja veliki broj pitanja na koja valja odgovoriti.

Ovo delo je genijalno i po tome što anticipira budućnost. Mada napisano početkom XIX veka, Faust kao da govori o današnjem čoveku koji bi da vlada svetom poput Boga. Kako Vama iz tog ugla deluje Faust?

Taj segment će se mnogo više videti u drugom delu koji ćemo, nadam se, izvesti po planu. Prvi deo je još samo prvi čin te velike oplake između Boga i Mefista koji se poigravaju Faustom, ispitujući dokle je čovek spreman da ide, do kojih krajnosti dobra i zla može da

dosegne. U drugom delu sledi apstraktniji nivo koji govori o tome šta bi Faust da postigne. Prvi deo je odlazak u mali svet, drugi otvara vrata velikog i to je prostor anticipacije.

Kakav je Vaš odnos prema nagradama?

Obično se kaže da je nagrada podstrek za dalji rad i td. Dobio sam mnogo nagrada za svoj rad. Isto tako mnogo nagrada nisam dobio, a možda sam ih zaslužio, ali više ne razmišljam o nagradama na taj način. Nagrade me više ne uzbuđuju u tom smislu. One su značajne što se s njima izostrava kriterijum. Festivale i nagrade razumem kao način kristalisanja kriterijuma u šarolikoj produkciji za dalje kretanje u našoj umetnosti. Činjenica je da imamo sjajno glumište. Već se trideset godina bavim ovim poslom i u mojoj glavi je veliki broj sjajnih glumaca, sjajno odigranih uloga, sjajnih društva. To je veliko nasleđe koje mi daje podstrek da neke od njih stignem. Ali to je pitanje maratona. Divno se osećam kada se u mislima nadem s tim sjajnim ljudima koje sam nekada gledao, baš kao i s onima koji danas igraju.

Naučio sam da radim sam: Predrag Ejduš (Foto: Đ. Tomić)

GALILEJEV KRAGUJEVAČKI ŽIVOT

U Teatru „Joakim Vujić“ premijera Galilejevog života, a Mirko Babić obeležio 30 godina umetničkog rada

Slobodan Krstić

Veoma ambiciozno i impresivno počela je nova sezona u Teatru „Joakim Vujić“ u Kragujevcu. Počela je sa malim, ali opravdanim zakašnjenjem, a kada je najpre Mirko Babić, prvak ovog teatra 2. novembra obeležio 30 godina umetničkog rada, i kada je sedam dana docnije premijerno izveden i komad Bertolta Brehta *Galilejev život*, bilo je jasno da je na pragu sjajna sezona. Početak to nagoveštava. Potpisnik nije bio u prilici da prisustvuje proslavi jubileja glumca Mirka Babića, ali susret s ovim pozorišnim, filmskim i televizijskim junakom, 15-ak dana posle svečanosti ukazuje na to da je to bio izuzetan i lep trenutak. Tako je to video i sam slavljениk, a tako o proslavi govori i Zoran Petrović, upravnik kragujevačkog teatra.

Rediteljjev rukopis

Lep događaj zamenio je sledeći – premijera *Galilejevog života* Bertolta Brehta u režiji Nebojše Bradića. Tekst u

prevodu Slobodana Glumca za scenu je adaptirao Aleksandar Milosavljević. Namera nije bila po svaku cenu odenuti Galileja u savremeno ruho, već smestiti dramu u kontekst priče o iskušenjima koja pred intelektualca stavljaju nova vremena. Umesto 40-ak likova, Milosavljević je Bradiću „ponudio“ 14, razvijajući paralelne teme s ciljem da se u potpunosti pokaže sva muka intelektualca suočenog s represijom. Reditelj ni ovoga puta nije odstupao od rukopisa primenjenog u *Zlatnom runu*, *Prokletoj avliji*, *Korenima*...

U predstavi je sve jednostavno, ali ne i pojednostavljeno. Stilizacija je sprovedena do perfekcije. Nimalo lak zadatka imali su glumci, a izneli su ga kultivisanom igrom i čistim izrazom. U skladnom, homogenom ansamblu, izdvajaju se Mirko Babić (Galileo Galilej), Ivan Tomić (Narrator, Andreja Sarti), Milan Đurđević (Kardinal Barberini, docnije papa Urban VII), Nada Jurišić (Gospoda Sarti), Milić Jovanović (Sagredo), Isidora Sekulić (Virdžinija)...

Bradić, koji je birao muziku, ali je i autor scenografskog rešenja, zajedno s akterima predstave i kostimografom Vanjom Popović, dobio je tople aplauze kragujevačke publike. Reditelj je, kaže upravnik Teatra „Joakim Vujić“, uspeo da okupi ansambl, ranije rasut po manjim projektima, i napravi festival-sku predstavu koja treba da obeleži ovu sezonu.

U toku su dogovori, naglašava Petrović, da Bradić i Milosavljević nastave saradnju s kragujevačkim teatrom. „Želja nam je da na scenu postavimo dramaturgiju *Konaka u Kragujevcu* Danka Popovića, romana koji govori o obnavljanju moderne srpske države i prvoj vladavini Miloša Obrenovića, o vremenu kada su sačinjene i utemeljene sve obrazovne i kulturne institucije u nas. Sve se to zbivalo 200 metara od današnje zgrade kragujevačkog teatra. Iz tog jezgra će se docnije profilisati kulturno jezgro Srbije. Pred sličnim problemima se nalazimo i danas, na početku novog milenijuma, pa će se, pretpostavljam, i mnogo toga što je pripadalo onom vremenu odnositi na ovo naše“, dodaje Zoran Petrović.

„Joakim“ u Kragujevcu?

Upravnik nagoveštava da će se na repertoaru kragujevačkog teatra naći i

Nušićev *Mister dolar* u režiji Vladimira Lazića. Naslovnu ulogu će igrati Branimir Brstina. U Kragujevcu treba da radi i Đorđe Milosavljević, koji će režirati tekst koji sam piše. S novim premijerama Teatar „Joakim Vujić“ će na repertoaru imati 7 predstava. Četiri se već uveliko repriziraju: *Murlin Murlo*, *Kod večite slavine*, *Doktor Šuster* i *Galilejev život*.

„Ne krijemo da smo veoma ambiciozno ušli u novu sezonu“, naglašava Petrović. „Želimo da radimo što više predstava za našu publiku, da uključimo kompletan ansambl i da više sebi ne dozvolimo prazan hod. Kragujevac izdvaja koliko može, a tu su sponzori i donatori. Nažalost, našim radom se malo bave mediji, posebno štampa. Zato i veliki stvaralački napori često ostaju neprimećeni.“

Na kragujevačkoj sceni trenutno igra dvadeset troje glumca, dvoje više no lane. Dva glumca su otišla u mirovinu, četiri su zasnova radni odnos, a preko Fondacije „Dragoslav Srejskić“ i uz sredstva Skupštine grada, Teatar „Joakim Vujić“ stipendira 10 glumaca. O kadrovima se dakle brine, a namera uprave Teatra je i da ova kuća 2004. godine postane stalni domaćin Susreta profesionalnih pozorišta Srbije „Joakim Vujić“. „I iduće godine Joakim“ će biti održan u Pirotu, ali verujem da 2004. prelazi stalno u Kragujevac, gde mu je i mesto. O tome smo razgovarali u Skupštini grada. Postoji raspoloženje da budemo domaćini, naravno pod novim uslovima: prema novom pravilniku i statutu, uz obaveznog selektora. Uostalom, treba redefinisati karakter i namenu tog festivala“, veli upravnik Zoran Petrović.

BIO SAM VLAST NA SCENI

Ja volim stare glumce, ali mi je uvek bilo smešno kad ih vidim iza scene kako drhte od treme; što ne idu kući da jedu sarmu i piju crno vino pa da ih Bog vidi, govori za „Ludus“ Ljuba Tadić

Branka Krilović

Čitate li „Ludus“, i koliko su ovakve novine potrebne glumcima? Mislim da su potrebne. Rekao sam gospodinu Milosavljeviću: primetio sam da se u poslednje vreme isti javljaju, pa na primer pet lica piše velike članke i stalno se ponavljaju. To su vredni dramaturzi i vredni ljudi, to je vrlo lepo, ali treba malo da se proleže; pozorište je jednostavna situacija, i moraju da uđu neke jednostavne priče u novine. Na primer, pozorište ima neko trojstvo: to su stvaraoci – glumci, publika i kritika. Ponekad se spoje svo troje, predstave su najlepše; kad se dobro odigra, kad je publika dobro primi, kad to kritika dobro prokomentariše. O predstavama, publici, kritici treba pisati jednostavnim rečima i u raznim formama, treba da ima puno različitih pristupa.

Pratite li šta se događa između dramskih umetnika i vlasti. Dode čoveku da bude srećan što je penzioner?

Ne bi bilo normalno da ne budem na strani ovih s kojima sam proveo celi život, naravno da navijam za njih. Ali, valja čovek da ima dosta pameti da shvati da su potrebne promene. Ne bih hteo da solim pamet, u penziji sam, nemam pravo da učim pameti, da se mešam, budućnost treba da pripadne mladima, omasovilo se dosta, žao mi je što ne mogu da vidim kako stoje ti mladi glumci s Akademije. Mi smo u Udruženju filmskih glumaca svojevremeno doneli Statut po kojem svako ko završi Akademiju ima pravo da postane član Udruženja. Sad kako će biti, ne znam.

Greška u Liru

Otvoreno govoreći, šta se može od glumačke penzije?

Mi smo imali uvredljivo male plate, ali valjda plaćali socijalno, a i odlazili smo u slobodne umetnike. Kad je Bojan Stupica, 1967. došao u Jugoslovensko dramsko pozorište rekao mi je da on uopšte mene ne može da plati s obzirom na „težinu“ i broj naslova koje sam tada nosio: *Zli dusi, Henri IV, Kavkaski krug*... Toliko toga u glavi što stvarno nije bilo lako platiti, pa sam otišao, ali sam se vratio kad je on umro. Inače, rano sam se penzionisao. Negde oko 1973. sam „puko“... To je došlo posle deset beričetnih godina, preradio sam se i – izgoreo. Lira sam, recimo, toliko želeo da sam u toj želji – sagoreo. Mada sam ga odigrao 50 puta, nisam bio zadovoljan i odlučio sam da prestanem. Uočio sam greške: igrao sam ga na narodnjački način, a kod Lira je stalno prisutna svest upravo o tome da je on – kralj. Pogrešio sam. A šta se može od penzije? Malo nas je još živih koji imamo izuzetnu penziju, to su dobijali oni koji su imali Sedmojulsku nagradu, a dobitnicima Oktobarske nagrade sledovao je stan, ako ga nisu imali.

Sad valjda dobijete nešto i na na slavu?

Od slave se ponekad i živi, ali i to je dosadno. Mora čovek da odradi sve, a za naš zanat je potrebno zdravlje da bi radio do kraja. Malo se raducka, nije

totalni nerad. Uglavnom, ja sam dućan zatvorio. Ali, ako naiđe nešto...

Hladno je, nesigurno, a Vi putujete?

Nisam odavno putovao – onako, kao nekad. U onoj zemlji, u kojoj sam (u kojoj smo) živeli, veći deo života smo provodili na putu. Dešavalo se da radim film u Ljubljani, igram predstavu u Beogradu, a onda odem na snimanje u Splitu, pa opet na predstavu ovde. Probudim se ujutru – voz stoji u snegu, u hodniku vidim suprugu Joze Laurenčića. Hoćemo li uskoro biti u Beogradu – pitam. Ma ne. Mi smo još u Lici veli ona. Prebacim se nekako u

ili 1966. godine Lorens Olivije i Vivijen Li bili u Beogradu s *Titom Andronikom*? Inače, pre nego što je nastao Bitez, bilo je dosta velikih gostovanja. Sada čujem, Hopkins igra Andronika. Za to treba velika kondicija. Što bih ja to voleo da odigram! Igra bih sa velikim zadovoljstvom jer tu treba ona jarka, prava gluma. Sad se sećam kako sam se lepo družio sa Piterom Brukom. Proveo sam s njim osam dana u Parizu 1974. Zvao me je da igram u nekom filmu: Trebalo je da bude snimanje u Avganistanu, a ja nikako nisam moga da idem, trebalo je puno da se šprica. Bruk je sladak, fantazija od čoveka. Voli glumce, svira lagot, tako daje ritam svojim predstavama. Pričao mi je jednu anegdodu o Lorensu Olivijeu. Lorens, koji uvek prvi dolazi na probu, jendoga dana kasni. Nema ga, ostali probaju drugu scenu, a onda se javlja Olivije i kaže kako ima stomadne probleme i non-stop je u toaletu. Prolazi vreme, dolazi scena s vojskom, vojska dolazi, dolazi i onda tek primete utućenog, nemoćnog kralja među njima.

Promene su duboke: Ljuba Tadić (Foto: Vesna Pavlović)

Zagreb, od Zrinjevca taksijem na aerodrom, avion ne kreće u 18 časova kako je trebalo, znači u Beogradu mogu biti tek oko pola devet, što znači da se predstava otkazuje. Posle toga sam prekinuo snimanje. Radio sam na celom jugoslovenskom prostoru, niko mi nije smetao, a i ja sam se trudio da nikome ne smetam. To je BILO. To je bilo prijatno. Jednom sam rekao kako nam se, raspadom Jugoslavije, tržište smanjilo pa su me „ojadili“ po novinama: kako smem da kažem da smo se smanjili kad smo mi Srbi? Bilo je vreme kad sam imao potrebu da komentarišem. Nikada nisam razumeo neutralne ljude, a sad vidim da postoji neka prijetnost u tome. Sede i posmatraju. Ako budem nekad napisao knjigu, biće to o mojim susretima, jer sam mnogo ljudi upoznao u onom životu.

Sad ste „ztavoreni“, ali proleće je Vaše. Tada će biti prilike da u novom Jugoslovenskom dramskom igrate *Gardobera*?

Ne znam, ako bude Pera (Kralj) hteo, a mislim da hoće. Ja volim *Gardobera*. Samo kad bih mogao da hodam. Uh, kako to čoveka zapeče! Ne znam da li su 1965,

U tom se čuje Brukov uzvik: „To je pravi početak predstave, to je rešenje“. Eto kako stomadni problemi utiču na pozorište.

Kako će se razvijati Jugoslovensko dramsko u novom prostoru, imate li tu nekih predosećanja?

Jugoslovensko dramsko će se promeniti! Hoće, tu će sigurno nastati promene. Imaju i tu srećnu okolnost da mogu sada da promeni glumce, reditelje, da u izvesnom smislu prave novo pozorište. Oslobođiće se balasta, ali ja neću biti prisutan...

Kako bi se moglo zvati to novo pozorište?

Jugoslovensko dramsko, isto kako se i zvalo. Znači šta, ima žena umrlih umetnika koje su mnogo opasne. Ljubav je lepa stvar, ali mnogo bi bilo... Raša Plaović je, recimo, bio pametan, ali... Sada postoji scena „Raša Plaović“, Nagrada „Raša Plaović“, bista, Dom kulture na Ubu... A izuzetni čika Milivoje Živanović, koji je bio čudo od glumca, ima samo Festival u Požarevcu, pa ga posle cele godine nema. A Raša i Bojan su svaki dan u novinama. S druge stra-

ne, bila je tu Žanka Stokić, Ljubiša Jovanović (šabačko pozorište je uzimalo pa vraćalo njegovo ime), ne znam kako to da se sredi... Molio sam kragujevačkog predsednika opštine da daju ulicu Miji Aleksiću, sad u Milanovcu jedna ulica nosi njegovo ime, jedna ulica na periferiji, kuda ide put za Malo Crniće. Skoro je umro Branko Pleša, bio je majstor glume, kratko je trajao ali i toliko koliko je trajao učinio je mnogo. On je naš jezik „sporac“ ubrzao, da je odigrao samo Ivana Karamazova – pa bi bilo dosta. Pa Bata Stojković – čujem da će Zvezdara da mu se oduži. A Rahelu Ferari niko ne pominje. To bi morao jedan dobar sindikat u zajednici s ljudima koji pišu da sredi. Jer, nemaju svi naši pokojnici agilne žene. Ne možemo samo zato što su neke žene agilne da dajemo svemu ista imena.

I publika je smrtna

Red je da se i u pozorištu stvari menjaju?

Duboke su promene, i mi više ne možemo tražiti od publike da ima afinitete za ono što je prošlo. Pozorište ne može da se ufiksira, mora imati afintete za promene. To je nekako nalsutio Zoran

piju crno vino pa da ih Bog vidi. Ja volim stare glumce, ali mladi ljudi imaju pravo na svoj afinitet, snaćće se i pozorište, i JDP – ako okupi dobre glumce – potpuno će se obnoviti. Gledao sam probu *Sina*. Tu sam video čudo od glumice – Jelenu Đokić. Može da prođe skalu od devojčice do baritona, ima telo, oslobođenost, unutrašnju snagu, otiću da je gledam svuda gde igra. Fantastični su Sergej Trifunović, Nebojša Glogovac, Đuričić, Milovanović... sve bi ih poveo u novo Jugoslovensko dramsko. U tome vidim ono novo. Rodiče se sigurno nešto, samo da na beogradskim scenama bude manje skečeva s pevanjem i igranjem. Sada svi moraju da pevaju i igraju, ja ne znam kako bi bi Petar Kralj prošao kad nema pojma s pevanjem. Ja inače nisam imao problema s publikom. Kad se uplašim da će publika da zaspi, ja se proderem. Voleo sam da se igram u pozorištu. Nemam tugu što više ne igram – sve prode.

O politici, čujem, nećete više da pričate?

Nema tu šta da se priča.

A o novim pozorišnim upravicima? Neki nisu stigli ni da imaju biografiju?

Svuda u svetu bilo je glumaca-upravnika, ali ceo pozorišni Beograd, s nekoliko izuzetaka, drže glumci. I „Puž“ vodi glumac. Posebno mi se sviđa kako oni rade; imaju neke fantastične predstave. Mislim da je to s glumcima-upravicima prolazno. Neki će možda ostate, zavisi od njih. U ono naše vreme, nas nisu mogli da skidaju, ali su se trudili da nam poremete autoritet. Recimo, neko ne pridrži čika Milivoju kaput, bilo je rovarjenje starijih. Stariji, koji su nosili repertoar, ubrzo su otišli, tako da su mladi dobili prostor.

Mi smo svojevremeno imali jake profesore dramaturgije: Slobodan Selenić, Jovan Hristić, Vlada Stamenković... Izašle su generacije talentovanih i vrlo obrazovanih ljudi, ali vidite, to nije dovoljno da se vodi pozorište, ne nauče nešto izuzetno bitno što je potrebno za takav položaj. To je moje lično mišljenje. U pozorištu nije samo bitno kako nešto izvesti već i ŠTA izvesti. Repertoar pre svega.

S kim od pozorišnih ljudi se družite?

Ni sa kim. Ništa. Tako. Nigde ne idem. Nikad se nisam družio mnogo s glumcima. Odvukla me je ljubav za fudbal i Zvezdu. Ušao sam u Maderu pre 36. godina. Madera je bila jugoslovenska stvar. „Šta ima novo, šta ima novo?“ – pitali bi me. „Pa ti znaš, ti si u Maderi“. Sad se Madera renovira. A i nema nas – samo još pet od nas četrdeset-pedeset. Odem u „Stupicu“. Tu sam se video s Marijom Crnobori. Ona vredno obilazi gradnju JDP-a. Pa su nas slikali. Marija neće da glumi, gaji unuke.

Ipak, ostaje nam da svi zajedno, sve ovo preživimo?

Jao! Kao mladi, mislio sam da taština postoji samo u pozorištu. To čovek prevaziđe. Ja ne pamtim baš te stvari, ali doživljavao sam groznih situacija, a onda naiđe satisfakcija, uradite nešto dobro, zaboravi se ono što je loše. Ali, taština naših političara! Ovolika želja za vlašću kod svih – to je nešto nevideno. Da mi je neko pričao da će ovo da se dogodi, ne bih verovao. U pozorištu i kad odigrate nešto fantastično, dobijete aplauz, spusti se zavesa i vi ste srećan čovek. Kod političara nema smirenja, oni bi stalno i još vlasti. Toliko je zla oko njih – a oni ne odustaju. Mada, kad čovek pogleda... išao sam u Zaječar. Snežanu i mene su vozili nekim finim autom iz Vlade, prijatan vozač, lepa, ugodna vožnja... pa mi je palo na pamet da se ti iz vlasti tako stalno voze. Nije ni čudo što im se hoće vlasti. Ja sam bio samo vlast na sceni.

METAR I JAGODA

Nova zvezdica, nova ženstvenost u inače jakoj konkurenciji beogradskih glumica, zove se Maša Dakić. Lepotica u Lepotici i zveri, pred oficijelnom kritikom i ozbiljnom publikom debitovala je u predstavi Skup. A veruje se da kad Jagoš Marković odabere glumicu, toj je karijera pisana...

Branka Krilović

Veoma sam dobro zapamtila šta mi je Jagoš Marković tada rekao. Zapravo, mene je preporučila Alisa Stojanović, koja je asistent na FDU i poznaje me s klase moje profesorkice Goce Marić. Kada sam došla na prvu probu, Jagoš je odmerio mojih „metar i jagoda“ visine i rekao da sam na probnom radu 10 dana, pa će videti... I tako, tih deset dana traju, evo, već deset meseci. Ali, ja se još uvek osećam, zaista – kao na probnom radu, kada god radim *Skup*. Zašto? Zato što je to moja prva pozorišna predstava i zato što sam tada umirala od sreće i treme. Od sreće, što igram u TAKVOJ pozorišnoj predstavi, i treme i čuđenja koje me još drži – da svoju prvu predstavu radim upravo s Jagošem! A, maštala sam da jednoga dana igram u pozorišnoj predstavi koju on režira, ali JEDNOGA DANA! Prosto sam to videla kao nešto što treba da se zasluži iskustvom i rasporedom zvezda. I taj osećaj je upravo ono što je najdragocenije u saradnji s njim: da se od njega stalno uči, da se na sceni uvek može i mora dati bolje, da je sve DRUGAČIJE. On u glumcu ume da prepozna ono glumački najpozitivnije.

Onda je usledio angažman za Lepoticu?

Milan Karadžić me je gledao u *Skupu* i pozvao me. Mislim da je konsultovao i tadašnju dekanesu FDU-a, prof. Ljiljanu Mrkić Popović.

A kako bi to moja Sara

Jedan od Vaših najjačih obožavalaca je devetogodišnja sestra Sara, koja mi je, kad sam zvala, rekla da ste na „ekskurziji“ sa *Skupom*. Da li Vam je pomagala u pripremi uloge?

Ha, ha, drago mi je da ste saznali te neke „porodične detalje“. Jeste, naravno. Direktno – kada je pitam, indirektno kada SE pitam: A kako bi to moja Sara uradila. Ona je prava princeza. Steva Koprivica je napisao tekst koji je zaista božanstven. Poetičan, neobičan do te mere da je meni bio dovoljno inspirativan. Ali, itekako je bilo u mojoj glavi i „rupa“ i nedoumica, i problema, i kriza, i patosa... Tada je najviše pomogao Milan Karadžić, pa kolege iz predstave, a ne retko, opet, uskakali su Sara, mama, mlađi brat... Razgovaramo, rešavamo, zadirkuju me, predlažu, zasmehavaju i tako se – „otkočim“.

Šta vas još veže za predstavu – možda ste i ranije voleli bajku o Lepotici?

I jesam. Ali – ima nešto skroz „alhemijarsko“ na šta me podsećate svojim pitanjem. Za svaki moj dosadašnji angažman postoji neka potpuno čudna pretpriča koju ne znam kako drugačije da nazovem no „znakom“, „alhemijom“. A za *Lepoticu* je najbajkovitija. Kada su moja mama i moj očuh bili u Njujorku, pored suvenira i nekih „krpica“ doneli su

mi neobičan poklon. Naime, moj očuh koji mi je inače velika podrška i koji mi stalno govori da „gde ima volje ima i načina“, doneo mi je sopstvenu fotografiju na kojoj on stoji na ulazu u Diznijevo pozorište na Brodveju, a u pozadini se vidi najava za predstavu *Lepotica i zver*. Amerikanci su tu napravili i stub na kojem je ogroman otisak zverske šape, a iznad je natpis: „Are you a Beast?“, i moj očuh je svoju šaku stavio u taj otisak i tako se slikao. Sticajem okolnosti, naredne godine odlazim u Njujork kod mamine prijateljice i na istom mestu, na ulasku u isto pozorište, prepoznajem onaj stub, ali tu više ne stoji otisak zverske šape, već otisak malene šake (bila je baš po mojoj meri, he,he) i natpis: „Are you a Beauty?“ Naravno, napravila sam i ja fotografiju kao odgovor na očuhovo „proročanstvo“. Četiri godine kasnije počele su probe u „Bošku Buhi“. Zar sumnjate da on to doživljava kao isključivo svoju zaslugu?!

Vežu li Vas specijalne emocije za „Buhu“?

Volim pozorišta, ne pozorište. Ali, „Buha-porodicu“ izdvajam kao dragoceno iskustvo, jer taj kolektiv koji radi za decu, radi na maksimalno profesionalan odrastao način i drago mi je da to publiki svih uzrasta prepoznaje.

Rad s Milanom Karadžićem je posebna škola – da li Vas je puno mučio?

Ne, on me je pustio. Zapravo, istiniti je bi bilo reći, on mi je dopustio da gradim ulogu, imam inicijativu. Ni jednom nije nametao svoje izričito viđenje, a svojim optimizmom i beskrajnomo duhovitošću umeo je da me podstakne, „potseti“, usmeri. Mnogo me je naučio, divim se njegovom pedagoškom strpljenju, a da pri tom ni jednog trenutka nisam imala osećaj dačke nesigurnosti, već isključivo osećaj kvalitetne kreativne saradnje.

Jeste li i u životu tako svoji, odlučni, hrabri, čak?

Hrabra – nisam, odlučna – onako, svoja – valjda, ali zato ZNAM način da drugima izgleda kao da sve to jesam.

Rođena na „crveno slovo“

Da li još čitate bajke? Da li se igrate?

Čitam bajke, a od kad mi se raspao ogromni plišani medved koji sam dobila od Nj.K.V. Princeze Katarine za prošlogodišnji Božić, spavam s velikom, vunenom, plavom buljavom ovcom. Meni je medena.

Ponude – pozorišne, TV ili filmske?

Pre pet godina sam završila svoj prvi film. To je *Prva ljubav Ane Morave* Miše Vukobratovića za koji čujem da će uskoro

početi da se prikazuje. Malo ljudi zna, a meni je najsladje, da sam pozajmila glas Lali u Teletabisima. Zatim, proletoš sam završila *Kordon* Gorana Markovica, a igrala sam i manju ulogu u *Skoro sasvim običnoj priči* Miloša Petričića. Uporedo su nastajale i pozorišne predstave *Skup* i *Lepotica i zver*, a između je bilo i obrazovnih emisija za školski program RTS-a, pa spot za EXIT...

Vaša biografija, sažeto?

Posle osnovne škole u Pančevu, upisujem pančevačku Gimnaziju, drugi srednje sam završila u američkoj gimnaziji Fieldston, treći započela u Baruch College High School u Njujorku i, konačno, maturirala u pančevačkoj gimnaziji paralelno s drugom godinom FDU-a u Beogradu. Od sedme do dvanaeste godine sam igrala balet i po celi celcijati dan, od kada znam za sebe, do beskraja i nazad – premotavala video kasetu *Prohujalo sa vihorom*. Imam sestru i tri brata, četiri mačke i tri psa, i živim na periferiji Pančeva. Prvo što ujutro ugledam s prozora svoje sobe su tri noja u komšiluku. I onda meni neko kaže – ma, ti mala živiš u bajci. E nije, jer volim i sarme. Inače sam dupla škorpija, rođena pre 20 godina, u rano Mitrovdansko jutro, za dedinu slavu. Na crveno slovo. Valjda zato i crvena kosa.

Alhemija: Maša Dakić (Foto: Đ. Tomić)

PROBLEM DIREKTORA JE JOŠ OTVOREN

Iako na sednici Skupštine grada Niša nije izabran za uparvnika, Lazarević ostaje v.d. direktora Narodnog pozorišta u Nišu

Slobodan Krstić

Glumac Aleksandar Lazarević nije izabran za novog direktora Narodnog pozorišta u Nišu. To su 27. novembra odlučili odbornici Skupštine grada Niša, raspravljajući o predlogu Komisije za mandatno-imunitetska pitanja (raspisala je i sprovela konkurs za izbor direktora Pozorišta) da Lazarevića imenuje za direktora niškog teatra. Od 60 prisutnih odbornika, 27 je bilo za imenovanje Lazarevića, isto toliko glasalo je protiv, a ostali su bili uzdržani. Ta glasačka „pat pozicija“ je Lazarevića ostavila u „bubnju“, što znači da on i dalje ostaje na čelu kuće kao v.d. direktora do okončanja novog konkursa, čije raspisivanje treba da usledi u dogledno vreme.

To je trenutni epilog dvomesečnog kadrovskog natezanja koje su pratile

svađe, rasprave, nuđene ostavki, prepucavanja preko sredstava javnog informisanja, ali i omalovažavanje političkih ličnosti Niša... Kolo je vodio upravo Aleksandar Lazarević, verovatno revoltiran odlukom Skupštine grada Niša od 4. oktobra kojom je razrešen položala v.d. direktora jer mu je istekao jednogodišnji mandat. Na toj sednici odlučeno je da Komisija za mandatno-imunitetska pitanja Skupštine grada raspiše konkurs za direktora pozorišta, a Lazarević je ponovo imenovan za v. d. direktora, ali samo do okončanja konkursa! Nekoliko dana docnije Lazarević podnosi ostavku Komisiji za mandatno-imunitetska pitanja, jer „ona nema pravo da raspiše konkurs“. Ostavka je prosleđena, zavedena, ali se komisija nije oglasila, budući

da razrešenje može da usledi tek na sednici Skupštine grada. U međuvremenu Lazarević konkuriše na mesto direktora, dobija i podršku Odborničkog kluba DOS-a u Skupštini grada.

Svađe i prepucavanja

Skupštinska komisija zaseda 18. XI i od četiri kandidata, prednost daje Lazareviću, što znači da je odbornicima preporučeno da imenuju Lazarevića. Čim se čulo za tu odluku, reagovalo je trinaestoro glumaca Narodnog pozorišta koji u apelu javnosti navode šta je posredno i neposredno uradio Lazarević u toku dosadašnjeg mandata, s posebnim osvrtom na nemile događaje (batinanje glumca Miodraga Pavlovića, privođenje dramskih umetnika u MUP, oduzimanje uloga...) i apeluju da Lazarević ne bude izabran, jer će „u novu uređenu zgradu, ponovo uneti nemir i to na velika vrata“. Grupu glumaca podržao je i niški Narodni pokret „Otpor“. Ponovnom imenovanju Lazarevića za direktora oštro se suprotstavio i predsednik Upravnog odbora pozorišta dr Zoran Jovanović, navodeći

da se protiv njega vode dva sudska spora: pred redovnim sudom i pred Sudom časti SDUS-a. Osim toga, članovi UO nisu konsultovani u vezi sa sprovođenjem konkursa. Oštro reaguje i niški ogranak SDUS-a.

Na sednici Skupštine grada 27. novembra je bilo svega i svačega! Grupa odbornika svojski se zalagala za Lazarevića, dok je druga odlučno bila protiv. Predsednik UO pozorišta i odbornik Zoran Jovanović navodi činjenice, pre svega moralne, zbog kojih Lazarević ne treba da dobije poverenje odbornika Skupštine grada, apeluje na svest i savest odbornika nezavisno od stranačke pripadnosti.

Jovo nanovo

Tri sata su pljuštali argumenti za i protiv, uz mnogo prepucavanja i uvreda, da bi glasanje pokazalo da su odbornici prihvatili apel Jovanovića i izdigli se iznad stranačke pripadnosti. Iako odbornici Demokratske stranke imaju apsolutnu većinu u Skupštini Niša, premda su bili uvereni da će imenovati Lazarevića, očigledno da su upravo njihovi glasovi doveli do „pat pozicije“, a predlog Ko-

misije za mandatno-imunitetska pitanja nije prošao.

Sada je pitanje: šta dalje? Sekretar Pozorišta Dragana Petrović naglašava da je sve u rukama osnivača, tj. odbornika Skupštine grada i podseća na Zakon o zasnivanju radnog odnosa u državnim institucijama, među koje spada i pozorište. A u Zakonu piše da je za izbor direktora potrebno raspisati oglas. Ne treba zaboraviti ni na preporuku Upravnog odbora pozorišta od 4. IV 2001. upućenu osnivaču, da se direktor imenuje po raspisivanju i sprovođenju konkursa. Jovanović, predsednik UO Pozorišta naglašava da naše zakonodavstvo umesto da sprečava, omogućava brojne neložičnosti, a jedna je da neizabrani direktor posle konkursa, iako je u ostavci, ostaje na čelu kuće do izbora novog direktora. Dr Saša Živić, predsednik mandatno-imunitetske komisije tek treba da razgovara s čelnicima Grada o sređivanju stanja u Pozorištu i izboru direktora. Mnogi u Nišu veruju da to neće dugo potrajati, da će i ubuduće biti poštovana institucija konkursa posle kojeg će NP.

RASKOLJNIKOVU JE IME GOSPAVA

Milica Mihajlović iz glumačke porodice Radmilović

Zorica Pašić

Sve dok ne dobije novo priznanje, za Milicu Mihajlović će nagrada „Zoran Radmilović“, koju za glumačku bravuru na Sterijinom pozorju dodeljuje nedeljnik „TV novosti“, biti i najvažnija i najznačajnija. Kad dođe nova nagrada, počeo da bleedi i sumnja da li baš njoj pripada petnaesto mesto u glumačkoj porodici Radmilović i glumica će prestati da se bori s mišlju da li je „Radmilovića“ dostojna. „Kad vidim ljude koji su je dobili – nema mučka! – mene uhvati strah. Stvarno nisam sigurna da li pripadam toj glumačkoj porodici. Kao kroz maglu sećam se Radmilovića u bifeu Ateljea u koji sam, kao klinka, odlazila s ocem (Dragoslav Mihailović, pisac – pr. p): sedeo je kao matica, svi su bili okupljeni oko njega i smejali se. U mom sećanju nema ni jedne reči koju je izgovorio, šta je to bilo tako duhovito, kako je to bio izuzetan... Nikada ga nisam gledala na sceni, ne znam ni Ibija, ni Radovana iz mraka gledališta. Gledala sam ga na TV, u *Paviljonu broj 6*, u *Ujka Vanji*... Zaista se pitam da li sam dostojna njegovog glumačkog umeća?“

Za majstorstvo igre

Nagrada za glumačku bravuru dodeljuje se za glumačko ostvarenje koje „u majstorstvu igre, u smislu za neočekivani obrt i improvizaciju izražava duh umetnosti Zorana Radmilovića“. „Igrajući Gospavu u *Čudu u Šarganu* Ljubomira Simovića (režija Dejana Mijača, produkcija Ateljea 212), Milica Mihajlović je – stoji između ostalog u obrazloženju žirija – „glumački uverljivo i šarmantno odigrala Gospavinu sudbinu i, na tragu Radmilovićevog umeća, duhovito i sa osećanjem za geg, neprestano ali diskretno opipavajući puls gledališta, na čas iskočila iz Gospavine kože i sa distance sama bacila na nju, Gospavu, pogled iskosa, istovremeno je opisujući, komentarišući njen život, ali i ravnodušno nagoveštavajući tragediju rečima 'Al' to više trpeti ne mogu'. Te reči će, kao refren, odzvanjati pozornicom sve do finala u kojem Gospavu prepoznajemo kao najvećeg gubitnika ove dramske priče.“ Upravo glumačka sposobnost iskošenog pogleda na sebe, zaključio je žiri, svrstava Milicu Mihajlović u pozorišnu porodicu Radmilović.

Ko je ta Gospava što ne pristaje na život u mišijoj rupi? Glumica priznaje da je, tek radeći, shvatila da je Gospava bunar, ali bunar koji ima dno. „Ona ima samo četiri scene, ali unosi sve preokrete u radnju, i na kraju – fantastičan obrt! Na početku je to osoba sa socijalnog dna, kurva zgodna za komične obrte. Potom se njena sudbina zaoštruje u sudbinu ubice. Mijač mi je stalno govorio: 'Ne igraš ti kurvu, ti igraš Raskoljnikova!' Gospava varira između najdubljeg blata i najviše poezije. Nije slučajno da je Ljubomir Simović baš za nju napisao najviše teksta u stihu.“

Kurve, narkomanke, beskućnice, mučenice, paćenice, sve to kao da je bilo predodređeno za Milicu Mihajlović. „Na moju veliku radost, svrstana sam u karakterne glumice. To je fioka u kojoj je najbolje i u kojoj ima najviše. To su uloge kojima se treba ozbiljno baviti, slojevite su, imaju malo prostora, a moraju da znače. Teško je doleteti izazovu. A moja muka je u tome što se pred

svakom ulogom osećam, u početku, i nemoćna i glupa. Valjda će tako ostati za ceo život: čovek ništa ne nauči jednom i za svagda.“

Milica Mihajlović se rano opredelila za svoj buduću poziv – glumice. Sve je počelo u „Škozorištu“ kod Ljubice Beljanski-Ristić, nastavilo se u školskoj dramskoj sekciji, pa u Dadovu. „Dadov je jedno vreme važio za opasno mesto, a onda smo došli mi, grupa petnaestogodišnjaka, i svi smo ostali u pozorištu. Milena Pavlović je glumica, Anja Suša rediteljka i upravnica Malog pozorišta 'Duško Radović', Ivan Medenica je pozorišni kritičar... Kad sam se upisivala na FDU, u biografiji sam tačno upisala šta sam sve radila u svom prethodnom glumačkom životu. Tek posle sam čula da profesori ne vole već formirane glumice. Ali, izgleda da im ono od ranije ne predstavlja smetnju, kad pred sobom vide mladunče koje je spremno da uči.“

ANGUSTIJA KAO ISKUŠENJE

Olga Odanović: Sekirala sam se jer su me najednom zvali samo za komedije, a ja se u drami mnogo bolje osećam. Angustija mi je došla kao ispit da vidim da li mogu

Aleksandra Jakšić

Posle uloge Grube u *Skupu*, Olga Odanović se ponovo predstavlja velikom ulogom, Angustijom u novoj predstavi Ateljea 212 *Dom Bernarde Albe*. Deseti put saraduje s Jagošem Markovićem za kojeg kaže da je zaslužan za njen glumački razvoj. Video ju je davno na Akademiji, na ispitu antičke tragedije, i odmah angažovao za komediju (!) na Terazijama. Gledali smo je i u *Čikaškim perverzijama*, *Peg, srce moje* i praktično svim predstavama njenog matičnog teatra, Pozorišta „Boško Buha“. U „Buh“ je „trenirala“, ispekla zanat, naučila da se koncentriše, što joj je neophodno u svakodnevnom prebacivanju s „dečjeg“ repertoara na „večernji“. Za ulogu Babe Poleksije u *Carevom zatočniku*, svojevrmeno je dobila Sterijinu nagradu. Kuriozitet je da prvi put razgovara za novine.

Dom Bernarde Albe je specifičan tekst, ne samo što je sam po sebi ženski, već i što je smešten u tešku atmosferu. Mnogo je neizrečenog, napetog do pucanja. „Jagoš se dugo pripremao i pozvao me je, kao i uvek, kad je bio siguran da mu trebam. I jako sam se obradovala, znajući tekst još od ranije, mada sam, čuvši da je reč o Angustiji, doživela mali emocionalni stres. Teška uloga, ali ne teža od ostalih likova u komadu.“

Džigerice na sto, pa izvolite

Mnogi su govorili da je komad dosadan, pratili su ga i nesrećne adaptacije ali sam verovala Jagošu. A on ne

Valja nam „iz mišije rupe“

Bila je dak Predraga Bajčetića, a nije tajna da je kod njega teško studirati. „On želi da od prvog dana shvatimo da gluma nije zabava i glamur, da je sve teška – šljaka. Učili smo od 8 izjutra do 10 uveče, svakoga dana. Naradili se. Zahvalna sam profesorima. Prve dve godine samo sam plakala, bila nemoćna, glupa, nesigurna. Kod profesora Bajčetića mora se naučiti da se misli. Kad sam počela da mislim, bilo je lakše.“

Verovala je da joj je suđeno da postane filmska glumica. Sve je počelo s filmom *Kaži zašto me ostavi*. „Imala sam 19 godina, a uloga glavna. Izuzev Žarka Lauševića, i reditelj, i snimatelj, i montažer, i mi glumci – ništa nismo znali. To je bilo dobro: zajedno smo se mučili i učili. Ali, ne stidim se tog filma. Sniman je u ratno vreme, a mi smo se tražili i u vremenu i u sebi.“

Diplomsku predstavu je odigrala 4. IV 1999. u Teatru u podrumu Ateljea 212. Bila je to prva beogradska ratna

pozorišna premijera. (Hoće li je neko, kad prođu godine, prekovati što je igrala dok su bombe padale?) Bili su to *Gosti* Ronalda Harvuda. Tekst je sama prevela, a režirala je Anja Suša. Zajedno su bile jače i osvojile Zlatnu kolajnu na Festivalu monodrame i pantomime u Zemunu. Kad je Harvud došao na premijeru svog komada *Na čijoj strani*, u kojem i ona igra, lepo su se izrazgovarali.

A pozorišno vreme koje dolazi? Pri-mećuje da mlade glumce manje plaše promene koje se najavljuju. Veruje da će promene doneti boljitak, da će moći

komotnije da živi od svog posla. Zna da je ono što pristiže donosi i veliki rizik: „Čovek prosto izlazi na tržište kad se opredeli da se bavi bilo kojom umetnošću. Znam šta je tržište i znam čemu sve podleže. Sve je u igri, od mode do politike. Stvari uvek mogu da se preokrenu i da ispadne iz kola.“ Šta bi bila zaštita od ispadanja? „Jak sindikat. Moraju da postoje pravila i da se pravila poštuju. Audicije, kastinzi, honorari, potpisani ugovori, za nas je sve to još – nenormalno.“ Valja, dakle, napolje „iz mišije rupe“.

Sve je u igri: Milica Mihajlović (Foto: Đ. Tomić)

je, posle predstave, Branka Šelić rekla da ne zna za sebe. I zaista je tako. Meni je toliko lepo da na momente ne osećam gledaoca, u tome sam kao da je moje lično, da niko ne može da mi uzme. Naravno, predstava ne može da se sviđa svakome. Pitanja javnog morala, intrige ne moraju svakog da zanimaju, mada čim se branite od takvih tema znači da postoji nešto u vama što ne želite da dirate, na šta ne želite da mislite, pa ni gledate. To je bežanje od svoje stvarnosti. Pritom, tvrdim da komad razdire, ima emocionalni naboj koji ide ka publici, ali neće svi da se ukače. A za glumca ovakve predstave se dese jednom u životu a možda i ne.“

Logično je da se Marković posle *Skupa* odlučio za ovaj komad. Predstave koje su slične po estetski, emotivnoj izolovanosti, nesreći koju nose likovi, promašenom životu koji žive, beznađu koje razara. I sve to kroz čitave pasaze tišina. „*Skup* je maksimalno štrihovan, plasiran kroz neverbalnu komunikaciju, pa je i

Kao jedna duša

I Angusta i Grube su bez ljubavi, što je, kako Olga kaže, najstrašnije. I koliko je Angusta sva pogubljen, Grube se nekako snalazi među polumrtvim ljudima u Mrtvom Dubokom. „Kada nam je Jagoš nacrtao grafički prikaz drame, koncentrične krugove, da bi nam objasnio gde je svako od nas, Grube je bila jedina na zemlji. Ona jedina vlada situacijom, ostali lutaju između neba i zemlje. Za Grube je život isto što i smrt, ona može jednog časa da sahranjuje a drugog da se veseli, njoj je jednostavno svejedno. I ona čezne, kao i ostali junaci koji žele da odu, pređu ono uzvišenje u dnu scene, ali samo će se dvoje mladih spasiti. Grube čežljivo gleda boje, u mestu koje je sivo, i onda se zapita gde joj je prošao život i gde će ona sad. Ona pogleda na kraju u to blago. Blago Skupu jer ima lepotu ali nema ljubav, a Grube nema ni jedno ni drugo.“

Pošto Olga ima izuzetan komičarski dar pričalo se da bi Marković radio *Gospodu ministarku* s njom u naslovnoj ulozi. „Uplašila sam se ministarke, nisam bila sigurna da sam zrela za takvu ulogu. Odigrala sam mnogo predstava najrazličitijih naslova, i to je užasno važno za glumca, jer nemate priliku da se ponavljate. A onda su me uglavnom zvali za komedije a ja se, recimo, u *Bernardi* mnogo bolje osećam. Sekirala sam se zbog toga, te mi je Angustija došla kao pravo iskušenje, vrsta ispita da vidim mogu li. Spasila me je, jer sam pre nekoliko godina bila u fazi kada sam umela da preterujem u komedijama, umela baš da nagazim, da to bude na granici sa šmirom. Ovdje osećam da sam našla meru. I najdivnije mi je kad se taj osećaj potvrdi. Jedan rekviziter iz Ateljea mi je rekao da stalno gleda scenu s perijem, kada tražim sliku verenika, jer mu je to toliko bolno i autentično. Takvi komentari su mi najvažniji. Ne postoji ni jedna kritika koja bi me toliko obradovala. U *Bernardi* te potvrde stalno imamo jer publika bukvalno ne diše, čak više ni ne kašlje.“

Olga kaže da nije od onih glumaca koji sanjaju uloge. Važnije joj je da radi s dobrim ljudima, da nema neprijatnosti, sujete... Sa *Skupom* i *Bernardom* je imala sreće, jer Jagoš ima tu moć da okupi elipisu s kojom radi, načini je da funkcioniše kao jedna duša.

Pronađena mera: Olga Odanović (Foto: Đ. Tomić)

Reditelj nas je bukvalno uvukao s ulice, potpuno uključio u svoj svet, tako da nismo mogli da se odupremo njegovoj zamisli. Jagoš je magičan reditelj i to stvarno nije fraza.“

U *Domu Bernarde Albe* gledalac ima osećaj kao da je skroz skriven, kao da glumačka igra ovih devet žena nema mnogo veze s gledalištem. „Posle *Skupa* Jagoš je rekao da je skoro dodirnuo Bergmanove *Krike* i *šaputanja*, a po meni je to ovim komadom uspeo. Predstava ima ton kao da je pričate za sebe, kao da publika ne postoji. Rediteljski je tako postavljenja da je svako izvođenje dobro, da se ne može izaći iz okvira, ali poneka ipak odskoči od drugih. Skoro mi

bez teksta apsolutno čaroban, ostavlja snažan utisak. Slično je i u *Bernardi*. Jagoš je u fazi skidanja teksta, i nama je divno. Jeste da je teže, da stanje dovodiš ni iz čega, ali Jagoš je futuristički reditelj, gleda mnogo dalje, ide ispred vremena. Ni za Angustu, ni za Grube, mi nije mnogo govorio. I koliko god da su njih dve različite slična sredstava sam koristila. One su svedene, minimalističke. Uspela sam da rasporedim svoje snage. Za *Bernardu* nam je Jagoš rekao: „Ovde nema laži, džigerice na sto, pa izvolite. Jer mora da bude istina, pogotovo u predstavi s ovako teškim ovozemaljskim problemima.“

BOG SE GRDNO PREVARIO

Mira Erceg: Rad na *Faustu* je u Narodnom pozorištu bio težak porođaj, pogotovo kada su se glumci sudarili s tehnološkim mogućnostima pozorišta čija je oprema zastarela. U Beogradu se pre svega neguje dobar glumački teatar, a ja dolazim iz dramaturško-rediteljskog pozorišta, i ne smatram da je ova kultura lošija od nemačke

Najnovija beogradska verzija prvog dela Geteovog *Fausta* premijerno je izvedena 2. decembra u Narodnom pozorištu. Drugi deo, na istoj sceni, očekuje se 9. januara 2003. godine. Prvi deo je ovde poslednji put igran pre 70 godina, a drugi nije nikad. Autor adaptacije i reditelj obe predstave je Mira Erceg, gost iz Berlina. Mira Erceg je diplomirala režiju na moskovskom Državnom institutu za pozorišnu umetnost. U Berlinu je od 1969. i od tada je, osim po Nemačkoj i Evropi, radila i u Beogradu (Brecht *Bubnjevi u noći*, Dostojevski *Nastasja Filipovna*, Eshil *Orestija*, Albahari *Mamac*, Stefan Stefanović *Smert Uroša Petago*), Novom Sadu (Bora Stanković *Koštana – san krik*, Šnajder *Dumanske tišine*), Sarajevu (*Plava Jevrejka*), Ljubljani. Bila je umetnički rukovodilac berlinskog Theater der Freundschaft, a sada je docent na Filmskoj akademiji u Postdamu i Pozorišnoj višoj školi „Ernest Buš“ u Berlinu. Između ostalih, dobila je i Geteovu nagradu Berlina.

O vama se u Beogradu priča da znate *Fausta* napamet.

Ne znam ga celog, znam samo većinu pasaža. I nisam ga namerno učila. Moje čitanje Getea ima veze s mojim dolaskom u Nemačku. Prvu predstavu u Berlinu, Goldonija, uradila sam 1970. rukama i nogama, bez znanja jezika. Rekli su mi da ću najbolji nemački naučiti ako čitam Getea, i tako sam i uradila. Prvi autori koji su uzbudili moj estetski odnos prema nemačkom jeziku bili su Gete i Breht. Breht je bio deo tadašnje estetike, zavolela sam ga gledajući predstave Berlinskog ansambla.

Faust može biti i monodrama i pučki teatar

Vaša adaptacija se čini hrabrim čitanjem klasike.

Adaptacijom je sve naparavljeno, predviđen je svaki efekat, svaki plamen koji ste videli na sceni, sve je napisano

Sonja Ćirić

unapred. Nisam mogla da rizikujem i prepustim se mašti u uslovima siromašnih mogućnosti pa sam inscenirala celu predstavu unapred na paipiru, što mi se ne dešava. Imala sam viziju i nju sam stavila na papir, i ta je vizija apsolutno ostvarena, što govori o mogućnostima realizacije. Inače, upoređujući je s predstavama mojih kolega u Nemačkoj, napravila sam predstavu blizu originala, iako će kritičari misliti drugačije. *Faust* je rađen i kao pučki tetar s mnogo elemenata cirkusa, bez traga tragičnosti, pa je Faust bio i pjeorovski tip klovna, a Mefisto je bio Kaspar. Pajman je 1976. u Študgardu, uradio *Fausta* kao veliki univerzalni svetski cirkus. Klaus Mihael Gruber, u Parizu 1989. je koristio dve-tri rečenice i krik u peripatetičnom pozorištu gde je publika prolazila kroz prostore i suočavala se s Gruberovim asocijacijama povodom *Fausta*. U Šilerovom teatru je predstava rađena monološki, a iz crvene zavese su se pojavljivali jedva osvetljeni Mefisto i Margareta. Pošto je ovo, uprkos Bifetu, konzervativna sredina, želela sam, ostajući verna svojoj estetici, izađem u susret publici i dopustim razumevanje predstave s obzirom na to da prvi deo ovog komada nije postavljan na scenu 70 godina, a drugi deo nije nikad.

Najuočljiviji i moguće najefektniji delovi vaše adaptacije *Fausta* su tri Margarete i Faustove godine. Pre vas još niko umnožavao Margaretu, niti je video glavni lik kao sredovečnog muškarca.

postoji, tu je samo kao amblem, kao sličica Faustovog sećanja. Kada je Gete pisao lik Margarete, bio je inspirisan ličnim doživljajima: osećanjem krivice prema nekim nevestama koje je napustio, krivicom zato što je kao tadašnji ministar pravde potpisao smrtnu presudu devojci koja je udavila svoje vanbračno dete. Poslednje reči *Fausta* dolaze odozgo, od Boga, koji kaže: „Ona je spašena“, i time se Gete iskupljuje za svoj pravnički greh. Radila bih mnogo radikalniku rekonstrukciju teksta, ali u Beogradu, pošto se prvi put pravi *Faust* posle 70 godina, odlučila sam se da ispričam razumljivo priču. I da ta priča prolazi u mom semantičkom sistemu.

Napravili ste predstavu kojoj nije cilj da zabavi, koja je produkt kulture koja kod nas nije popularna koliko druge zapadne kulture.

Jeste, bilo je rizično izaći s *Faustom* ovde, gde ne postoji primarni odnos prema nemačkoj kulturi, što je prirodno i što je uslovljeno istorijom. Ali način na koji reaguje publika – tu ne mislim na malobrojne znalce, a i oni su filolozi, oni ne prate razvoj recepcije *Fausta* u teatru – dakle, način na koji reaguje većina, mislim na ljude koji o *Faustu* znaju da su se Đavo i čovek kladili, da je u pitanju prodaja duše, njihova reakcija je neočekivana. Pogotovo mladih, oni je pozdravljaju kao da je hit. Verovatno to ima veze s nečim što se dogodilo u predstavi pa korespondira s ovim vremenom. A ljudi to osećaju.

(Foto: Vesna Pavlović)

Razlozi su konceptijski. Za mene *Faust* nije srcepateljna tragedija XVIII veka. Interesovalo me je da postavim Margarete kao fantazije seksualno i emotivno inhibiranog sredovečnog muškarca. Moj Faust se ne podmlađuje, već se od starca pretvara u čoveka koji je u godinama protagoniste predstave, Predraga Ejduša. Problem s Margaretom imaju skoro svi nemački reditelji – kako da izbegnu sentiment XVIII veka. U nekim značajnim predstavama ona i ne

Vaša predstava je, za naše prilike i navike, neuobičajeno zahtevna. Kako ste saradivali s Narodnim pozorištem?

Bio je težak porođaj, pogotovo kad su se glumci sudarili s tehnološkim mogućnostima pozorišta čija je oprema zastarela. U Beogradu se pre svega neguje dobar glumački teatar, a ja dolazim iz dramaturško-rediteljskog pozorišta, i ne smatram da je ova kultura lošija od nemačke. Uopšte ih ne upoređujem, sve to ima veze s tradicijom,

Bilo je rizično: Mira Erceg

Crvena nit

Koje je najvažnije pitanje koje ste predstavom postavili?

To je crvena nit koja me je u budućuće vodila i kroz adaptaciju i režiju. Teško mi je da govorim o njoj bez drugog dela *Fausta*, jer tema koja me beskonačno uzbuđuje i čini produktivnom je njegova problematika. Strukturalno, kod Getea, posle oplake s Mefistom, Faust putuje kroz svet. U prvom delu kroz mali, a u drugom kroz veliki svet, da bi završio u Paklu. Gete njegovu dušu uznosi na dijalektičko, spiralno nebo većitog usavršavanja. Duša, odnosno suština, ili dete u njemu, kako ga ja interpretiram, označava ono čisto u *Faustu* i ima šansu da se usavršava. Nikako, međutim, ne dolazi do savršenstva, jer to je dijalektika neba. Ali postoji nada, to je prosvetiteljska nada Getea koji, imajući saznanje da je antropološki čovek istovremeno i anđeo i zver, kao prosvetitelj nije mogao da dozvoli da čovek bude osuđen samo na zversku stranu. Zato je taj Mefisto samo jedna strana *Fausta*, to je svaki naum *Fausta* koji prevazilazi njegove stvaralačke mogućnosti, što je ujedno i suština pitanja zašto se on prodaje Đavolu. On se

da li je to brzina ulaska u tranziciju, ili tehnološki razvoj koji je veoma bitan kod Getea, s obzirom na to da u drugom delu Faust postaje veliki arhitekta sveta, kolonizator sveta, pa na kraju putovanja kroz veliki svet uništava tradicionalni svet. Znači, cela ta vizija budućnosti u koju srlja čovečanstvo, koju je predvideo Gete, to je linija vodilja u mom osećanju i *Fausta* i sveta, to je činjenica nad kojom se uvek zaprepašćujem i nad kojom se zaprepašćuje Gete, činjenica da Faust ostavlja iza sebe katastrofu u svakoj fazi svog života. Posle puta u mali svet ostaje uništena Margareta, provincije, ostavlja četiri leša. Onda pada u nesvest, što je divno rešenje Geteovo, i budi se zaboravivši prošlost. Tako i u drugom delu, on posle svake katastrofe padne u amneziju posle koje ponovo kreće. Da nije zaboravio prošlost on ne bi mogao u budućnost. To je odlika čoveka: čovek se trudi i tvrdi da može da uči iz istorije, ali nije tačno. Ne može! On je antropološki osuđen na to da mora da poništi prošlost i prošla znanja da bi krenuo dalje – to je prokletstvo čoveka. I to je ono što mene najviše interesuje i u drugom delu. Znači to je putovanje kroz bogatstvo, on stiče finansijsku moć preko Mefista. On porobljava i pomoću kredita stavlja u zavisnost propalo carstvo, pandan tome su u vreme neoliberalne ekspanzije i Balkan i južna Amerika, na primer. A posle toga on ispunjava treći san – to je ostatak humanističkog zrna koje se sačuvalo u sebi, i ide u svet antičke kulture. I iz tog sna izlazi kao poražen. Preko rata koji inicira Mefisto, dobija ogromne kolonije velike države, i tamo, na tlu koje otima moru, stvara svoju utopiju, utopističku viziju megalopolisa, i toj viziji žrtvuje sve što je prirodno. I daje nalog Mefistu da to eliminiše. Ne kaže kako, a Mefisto i njegovi pomoćnici zbrišu, pokolju i spale predstavnike tog tradicionalnog sveta, pošto je to brži način raseljavanja. Znamo to, uostalom, iz naše istorije. I Faust s tim saznanjem, i uprkos tom saznanju, ide dalje. I na kraju – fascinantno je, i to je jedan od najvećih paradoksa u svetskoj literaturi – *Faustu* kopaju grob, a on, oslepeo, misli da je to temelj novog grada, i na vrhuncu euforije, Faust pada u grob.

Drugi deo *Fausta* ste zamislili kao posebnu, odvojenu predstavu, što je još jedna neuobičajenost na našoj sceni.

Delovi ne moraju da se gledaju vezano, iako sam prvi deo završila tekstem koji obećava produžetak putovanja. Geteov Gospod Bog – koji je kod mene žena, ni kod Getea nije hrišćanski, to je panteistički spinozistički princip – taj Bog priznaje da je u malom svetu Đavo pobedio, ali nudi *Faustu* putovanje kroz veliki svet u nadi da će Faust uspeti da savlada rušilačko u sebi. Ali, tu se Bog grdno prevario, i za utehu spasava samo dušu nevinu s kojom je čovek rođen, koja je u nama pre no što počnemo da se socijalizujemo.

UMETNICI NE PRISTAJU NA PROKRUSTOVU POSTELJU

Spor umetničkih udruženja i funkcionera zbog „socijalnog“ osiguranja: „Ne brinite, mi ćemo opstati jer je ovom narodu potrebna naša umetnost“, rekao je Petar Kralj, „ali pitam odgovorne koliko posto u budžetu iznosi to naše nesrećno socijalno osiguranje“; „Ne spori-mo da rad udruženja predstavlja opšti interes u oblasti kulture, što je i zakonom propisano. Zato će Ministarstvo nastaviti da finansira njihov rad, dobre i kvalitetne programe, ali ne plate, jer bi to bilo nenamensko trošenje para“, odgovara Branislav Lečić; „Na spiskovima koje je Gradu dostavila Komisija udruženja velika većina imena nije sporna, već jedan broj ljudi, naročito sa estrade, koji ima ogromna materijalna sredstva“, kaže Gorica Mojović

Restriktivni potezi Sekretarijata za kulturu grada Beograda i Ministarstva kulture Srbije ujedinili su umetnička udruženja, zabrinuta za sudbinu kulture ove zemlje, a sukobi su kulminirali zahtevom za smenu nadležnih funkcionera – u Gradu Gorice Mojović, a u Republici Branislava Lečića.

Predstavnici jedanaest (od ukupno četrnaest) udruženja održali su sastanke 15. i 18. novembra, kao i 27. novembra i 5. decembra, u paviljonu „Cvijeta Zuzorić“ i Savezu Dramskih umetnika Srbije, a zatim su se sa zajedničkim stavovima obratili javnosti na izuzetno posećenoj

Zorica Dimitrijević

konferenciji u Međunarodnom pres centru 22. novembra.

Dragoslav Krnjajski iz ULUS-a objasnio je da su osnovni povodi za ovu akciju odbijanje Izvršnog odbora Skupštine grada da prihvati spiskove samostalnih umetnika koje je odobrila Komisija za plaćanje doprinosa za penzijsko i zdravstveno osiguranje, kao i odluka Ministarstva kulture da obustavi finansijsku pomoć za rad udruženja.

Razlozi su, međutim, kako se ispostavilo tokom konferencije, dublji i tiču se čitavog sistema kulturne politike koji ugrožava uslove za rad umetnika.

Pozivajući se na svoj rad na planu javne i kulturne delatnosti koji traje duže od četiri decenije, Zoran Pavlović je podsetio da su prošla vremena dva represivna sistema – brozovski i onaj u vreme Miloševića, te da je „bilo normalno očekivati da se posle 5. oktobra krene u nešto suprotno, te da se ustali partnerski odnos društva, politike i kulture“.

Kultura je fino predivo

„Ovo sada je indikativan primer administriranja u kulturi. Neko ko ima moć da odlučuje – sedi i gleda papire, cifre, upoređuje, skraćuje, prokrustira! Umesto da krene tamo gde se kultura dešava, da razgovara, traži kooperaciju, a siguran sam da udruženja koja predstavljaju značajan segment kreativnosti nacionalne kulture, tu kooperativnost ne bi odbila.“

„Kultura je fino predivo u kojem ne sme da bude nasilnih akata, tu može da funkcioniše samo dogovaranje. Sadašnjim grubim administriranjem gubi se jedna od 'očica' u tkanju i remete interaktivni odnosi na planu kulture“, upozorio je Pavlović.

Predsednik Saveza dramskih umetnika Srbije Branislav Milićević podsetio je da „od svih živih bića na ovoj našoj kugli, samo ljudi imaju sposobnost da stvaraju umetnička dela. Umetnost je, prosto rečeno, božanski put za popravljanje ljudi i nikako ne sme biti primoravana da se pokorava zakonima tržišta. Setimo se da je Isus izbacio trgovce iz hrama. Doduše, posle su oni njega izbacili iz života. A mi se sada ovde borimo da umetnost, ta jedinstvena dragocenost koja nas razlikuje od ostalih živih bića, ne bude izbačena iz naših života“, rekao je Milićević.

Predsednik Udruženja filmskih glumaca Srbije Vladan Živković objasnio je praktičnu stranu problema, s obzirom na to da je prisustvovao svim sastancima Komisije za plaćanje doprinosa.

„Izvršni odbor je imenovao tu Komisiju, a sada njen rad negira. Komisija je jedina ovlašćena da napravi spiskove samostalnih umetnika kojima Grad plaća doprinosa. Grad insistira da je to socijalna kategorija. Mi to shvatamo kao priznanje za rad – tekući i minuli (kod onih sa statusom izuzetnog umetnika) i ne dozvoljavamo da nas svode na socijalnu kategoriju.“

Komisija je, naime, utvrdila jedinstveni spisak od 1.552 umetnika.

SDUS – 151, ULUS – 505, ULUPUDS – 439, Udruženje književnika – 86, Udruženje književnih prevodilaca –

52, Udruženje kompozitora – 17, Udruženje muzičkih umetnika – 42, Udruženje filmskih umetnika – 43, Udruženje filmskih glumaca – 20, Udruženje baletskih umetnika – 34, Udruženje orkestarskih umetnika – 10, Udruženje dramskih pisaca – 6, Savez estradno-muzičkih umetnika – 123 i Srpsko književno društvo – 24 umetnika.

Komisija je prikupila potrebne papire, ali odbija da se udruženja međusobno kontrolišu, proveravaju prijave boravka i zarada umetnika, objasnio je Živković. „To neka rade uprava javnih prihoda i policija. Gorica Mojović kaže da bi sve bilo u redu kada bismo skratili spiskove za oko 20 odsto. Kada joj je Svetlana Bojković ponudila da sama precrtava one za koje smatra da ne zaslužuju da im se plati doprinos, odbila je. Skupština grada, dakle, gura nama vruć krompir u ruke, da se mi zavadimo“, dodao je Živković.

On je, između ostalog, naglasio i da su važan razlog za izlazak pred javnost i neprimerene reči, uvrede tipa kriminalci, licemeri, ekstra profiteri koje Gorica Mojović koristi po medijima. On je dodao da neistine iznosi i predsednik Izvršnog odbora Nenad Bogdanović, poznat po izjavi da oni koji ne mogu da žive od svog rada treba da promene profesiju.

Divna Jelenković iz ULUS-a naglasila je da je prikupljanje traženih dokumenata odnelo mnogo truda, vremena, pa i troškova za stručne službe udruženja i to usred leta. Ona je optužila Goricu Mojović da pokušava da skloni novac od penzionog i zdravstvenog osiguranja i da ga prebaci na neku drugu stranu.

ledenog brega“. „Sekretarijat za kulturu stvorio je ružnu klimu u javnom mnjenju, kao da su umetnici balast i da samo troše pare koje zarade obični ljudi. Sekretarijat, kao i Ministarstvo kulture, ponašaju se hermetično, ne komuniciraju sa nama, a njihov je zadatak da se oglase stvarnim i dugoročnim programom rada“.

Branimir Đokić iz Saveza estradnih umetnika prigovorio je Gorici Mojović što 'proziva' članove tog saveza. „Ja bih voleo da moje kolege stvarno zarade toliko koliko se priča. Ne možemo zbog jednog procenta takvih da oteramo čitavu profesiju pod led“, rekao je Đokić. On je podsetio i da estradni umetnici već dve godine obilaze nadležne moleći samo da se primeni već postojeći zakon u vezi sa zaštitom autorskih prava. „U Gradu nas nisu ni primili, Lečić je rekao da je nemoćan pred Goricom Mojović, a na otvoreno pismo kojim tražimo akciju protiv piraterije nismo ni dobili odgovor. To pokazuje koliko nas poštuju i zato tražimo smenu“, rekao je Đokić.

Filmski reditelj Zdravko Randić primetio je da su umetnička udruženja napadnuta onda kada su iznela činjenicu o sredstvima koja je Republika dala Gradu za osiguranje umetnika, a koja nisu uplaćena u zdravstveni fond. „Umesto da se vidi gde su te pare, u štampi se piše da to i ne treba da bude plaćeno“, ukazao je Randić. On je skrenuo pažnju i na, kako je rekao, pljačku oko autorskih honorara, jer je novm propisima stopa poreza na prihod u svim delatnostima smanjena na 14 odsto, dok je za autorske honorare ostao 20 odsto.

Predsednik Udruženja kompozitora Mića Marković zamerio je Ministarstvu kulture što na dva zahteva da dođe u

nijevica (jednoga od 'spornih' s obzirom na to da privremeno ne živi u Beogradu), koji podseća na to da su umetnici potrebni državi i savetuje da ona pomogne umetničkim udruženjima da prerastu u sindikate.

U vezi sa drugim zahtevom iz stava umetničkih udruženja, o smeni ministra Lečića, obrazloženje je opet dao Vladan Živković. „Ostavku tražimo zato što ne radi svoj posao, osim fraza koje izgovara po raznim televizijama. Zakon mu nalaže da vodi računa o umetnicima i spreči Goricu Mojović da nas napada. Zato što nije dao amandman, pa makar i ne bio usvojen, da se smanji stopa poreza na autorske honorare. Zato što nemamo nikakav kontakt, a po Zakonu o delatnostima od opšteg interesa u kulturi ministar je dužan da vodi računa i o radu umetničkih udruženja“, nabrojao je Živković.

Novinarima se obratio i Petar Kralj ističući da sebe smatra umetnikom a ne socijalnim slučajem, da lično ništa ne traži od vlasti, ali da apeluje u ime 1.500 svojih kolega koji ne mogu ni da overe zdravstvene knjižice. „Ne brinite, mi ćemo opstati jer je ovom narodu potrebna naša umetnost. Ali pitam odgovorne koliko posto u budžetu iznosi to naše nesrećno socijalno osiguranje“, rekao je Kralj napominjući da je u dosadašnjem budžetu samo nepun procenat izdavan za kulturu, a sada iznosi mizernih 0,7 odsto.

Svetlana Bojković podsetila je na niz izjava funkcionera, počev od „saveta“ guvernera Narodne banke Mladana Dinkića otpuštenim bankarskim službenicima da prodaju bunde, ministarke energetike Kori Udovički građanima da prodaju stan ako ne mogu da plate struju, Gorice Mojović pevačici Veri Matović

Umetnost je način da se popravi svet (Foto: Đ. Tomić)

Vrh ledenog brega

Kako se navodi u zajedničkim stavovima umetničkih udruženja, „sredstva iz republičkog budžeta koja su prenetu Gradu za zdravstveno osiguranje samostalnih umetnika nisu uplaćena u fondove, te su umetnici i njihove porodice ostali bez prava na zdravstveno osiguranje“.

Zoran Bulajić iz ULUPUDS-a ukazao je na to da je ovaj problem samo „vrh

protokolarnu posetu Lečiću nije dobio nikakav odgovor.“

Pavle Aksentijević iz Udruženja muzičkih umetnika Srbije ocenio je da dijalog između umetničkih udruženja i nadležnih nije ni počeo. „Sve ovo po medijima je besomučna kampanja. Ne slažemo se da mi vršimo revizije spiskova. Neka se za slučajeve za koje misle da su sporni obrate upravi javnih prihoda“, rezimirao je on.

Na konferenciji je pročitano deo pisma filmskog reditelja Predraga Anto-

da proda sliku Save Šumanovića da bi platila osiguranje... „Sve je to jedna ista rečenica. Jedan način mišljenja, besprijoran i necivilizacijski“, rekla je Svetlana Bojković.

Navodeći da njen paušal u Ateljeu iznosi 13 hiljada, što je za sada jedini njen sigurni mesečni honorar, a sporni doprinosi iznose oko deset hiljada mesečno, zapitala je da li možda i ona treba da proda svoju ogrlicu da bi podmirila troškove. „Mislim da ova kampanja u medijima predstavlja tendenciozno okre-

tanje javnosti protiv umetnika", zaključila je poznata dramska umetnica.

Odgovori Branislava Lečića i Gorice Mojović

Gorica Mojović i Branislav Lečić su svoje odgovore ponudili javnosti takođe na konferenciji za novinare održanoj 26. novembra u Vladi Srbije, odbacujući optužbe kao neopravdane.

Lečić je javno pozvao umetnička udruženja da se organizuju i dođu u Ministarstvo kulture „da u zajedničkom razgovoru prevaziđu nesporazume proizašle iz nedostatka kontakata“.

Prema njegovom objašnjenju, sredstva za kulturu u republičkom budžetu smanjuju se nominalno, ali je i realno. „Plan budžeta je manji za 330 miliona, jer je deo prenet na lokalni nivo, a deo na Vojvodinu prema omnibus zakonu.“

Ministar još tvrdi da u kulturi ima sve više novca, ali da ga Ministarstvo neće davati za plate (osim u institucijama čiji je osnivač), već za projekte. Umetničkim udruženjima je poručio da ukoliko imaju kvalitetne programe, ne treba da brinu za novac. „Ne sporimo da rad udruženja predstavlja opšti interes u oblasti kulture, što je i zakonom propisano. Zato će Ministarstvo nastaviti da finansira njihov rad, dobre i kvalitetne programe, ali ne plate, jer bi to bilo nenamensko trošenje para“, precizirao je Lečić.

Gorica Mojović je izjavila da „nikada Ministarstvo kulture ni budžet Srbije nisu preneli Gradu sredstva za zdravstveno osiguranje samostalnih umetnika“. „Nenamensko trošenje sredstava predstavlja krivično delo, a udruženja su praktično optužila mene i gradsku vladu da smo takvo delo izvršili, što je teška kleveta“, rekla je ona.

Mojović tvrdi da ne postoji zakonska obaveza države da finansira penziona i zdravstveno osiguranje samostalnih umetnika, ali postoji mogućnost da to uradi lokalna saopština, što je slučaj u Beogradu. „Grad jeste doneo takvu od-

luku, a spor je nastao jer je odluka precizno definisana kao socijalna kategorija, što penziona, zdravstveno i invalidsko osiguranje jedino može biti. Izvršni odbor je udruženjima vratio da još jednom razmotre spiskove samostalnih umetnika i nakon toga će Grad nastaviti da plaća osiguranje“, objasnila je ona.

„Na tim spiskovima velika većina uopšte nije sporna, već jedan broj ljudi, naročito sa estrade, koji ima ogromna materijalna sredstva“, dodala je ona.

Kao neozbiljni ocenjeni su zahtevi za smenu Lečića zbog nereagovanja na stopu poreza od 20 odsto za autorske honorare. Niko od umetnika ni ne plaća tu stopu, jer se od honorara prvo oduzimaju direktni troškovi, pa stvarni porez iznosi između sedam i 13 odsto, objasnila

vaju „potpuniju informisanost o čemu se zapravo radi, a ne ovako paušalne ocene“.

Zahtev Ministarstvu

Sastanak ovlašćenih predstavnika jedanaest republičkih umetničkih udruženja, održanom 27.11.2002, jednoglasno je zaključeno da su spiskovi samostalnih umetnika, dostavljeni gradskoj Komisiji za plaćanje doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika, provereni u svakom umetničkom udruženju u pogledu kriterijuma i merila utvrđenih Zakonom o samostalnom obavljanju umetničke ili druge delatnosti u oblasti kulture i pravilnicima umetničkih udruženja, a nagašeno je da su jedino umetnička dru-

oblasti kulture te da o tome izdaju uverenja.

Što se tiče dodatnih uslova utvrđenih Odlukom o plaćanju doprinosa za zdravstveno, penzijsko i invalidsko osiguranje samostalnih umetnika, koje je donela Skupština grada Beograda 12.7.2002. (traženi su izjava umetnika, potvrda o prebivalištu na teritoriji Beograda i poresko uverenje), udruženja su pribavila traženu dokumentaciju i prosledila je gradskoj Komisiji za plaćanje doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika na sastanku od 10.10.2002, a u skladu s predmetnom Odlukom Skupštine grada Beograda. No, udruženja nisu ovlašćena a ni stručna da proveravaju verodostojnost javnih isprava izdatih od nadležnih državnih organa.

Protiv parcijalnih izmena Zakona (Foto: Đ. Tomić)

je Mojović. Ona je zaključila da tako ozbiljni zahtevi udruženja, kao što su zahtevi za smenu funkcionera u kulturi na gradskom i republičkom nivou, zahte-

ženja ovlašćena da donose merila za utvrđivanje svojstva lica koje samostalno obavlja umetničku ili drugu delatnost u

Predstavnici udruženja su se složili u zaključku da nije dozvoljena retroaktivna promena uslova za ostvarenje prava na uplatu doprinosa za penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje samostalnih umetnika predmetnom Odlukom donetom na kraju godine za tekuću godinu. Predloženo je i da hitno bude organizovan sastanak Komisije za plaćanje doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika, jer je na osnovu čl. 3, 4. i 7. Odluke o plaćanju doprinosa za zdravstveno, penzijsko i invalidsko osiguranje samostalnih umetnika Komisija nadležna da odredi umetnike za koje grad Beograd plaća doprinose, kao i da razmotri zaključke IO grada Beograda te zaključke umetničkih udruženja Srbije sa sastanaka održanih 15. 18. i 27.11.2002.

Zaključeno je i da se udruženja protive donošenju parcijalnih izmena i dopuna Zakona o samostalnom obavljanju umetničke ili druge delatnosti u oblasti kulture, s obzirom na to da je ministar za kulturu i javno informisanje najavio donošenje novog zakona koji treba da reguliše ovu oblast. Ali, su učesnici sastanka podsetili na to da je logično da se pre donošenja sistemskih zakona u oblasti kulture i umetnosti, o nacrtima ili radnim verzijama zakona, izjasne umetnička udruženja, ustanove kulture i druge stručne institucije. Zato je Ministarstvu za kulturu i javno informisanje upućen hitan zahtev da organizuje sastanak s predsednicima i predstavnicima umetničkih udruženja radi razmatranja zaključaka s ovog i prethodnih zajedničkih sastanaka

udruženja, a u vezi s donošenjem najavljenih zakona u oblasti kulture.

Zajedničke odluke i akcije

U prostorijama SDUS-a 5. decembra je održan sastanak ovlašćenih predstavnika republičkih umetničkih udruženja (Udruženja likovnih umetnika Srbije, Udruženja likovnih umetnika primenjenih umetnosti i dizajna Srbije, Udruženja filmskih umetnika Srbije, Udruženja filmskih glumaca Srbije, Udruženja muzičkih umetnika Srbije, Udruženja kompozitora Srbije, Udruženja baletskih umetnika Srbije, Udruženja orkestarskih umetnika Srbije, Udruženja dramskih pisaca Srbije, Saveza estradno-muzičkih umetnika Srbije i Saveza dramskih umetnika Srbije). Cilj sastanka je bio da se utvrde zajednički stavovi povodom aktuelnih događaja, izvrše neophodne pripreme pred sastanak gradske Komisije za plaćanje doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje i zdravstvenu zaštitu samostalnih umetnika Beograda te planiraju naredni koraci u vezi sa statusom umetničkih udruženja.

Prisutnima su predočeni dopisi koje je sastavila Radna grupa umetničkih udruženja, u skladu sa Stavovima i zaključcima od 27. novembra, a upoznati su i s kratkim pregledom zakonskih osnova na kojima se temelji stav umetničkih udruženja da je Skupština grada Beograda obavezna da preuzima plaćanje za doprinose za osiguranje samostalnih umetnika.

Dragoslav Krnjački, zamenik predsednika ULUS-a, obavestio je prisutne da su, u skladu sa zaključkom umetničkih udruženja od 27. novembra, na ovaj sastanak pozvani i predstavnici Udruženja književnika Srbije, Udruženja književnih prevodilaca Srbije i Srpskog književnog društva, da su iz poslednja dva pomenuta udruženja usmeno potvrdili dolazak, ali da njihovi predstavnici ipak nisu prisutni.

U živoj raspravi koja je usledila prisutni su ukazali na to da umetnička udruženja okupljaju umetnike različitih statusa (samostalni, zaposleni, penzionisani), što je činjenica koju neprestano valja imati u vidu pri donošenju zajedničkih odluka, naglašeno je da time što već četiri godine ne uplaćuje doprinosa u Fond zdravstva Grad uskraćuje sredstva i zdravstvenim radnicima, pa je to još jedan argument u prilog opravdanim zahtevima samostalnih umetnika da ovu zakonsku obavezu Grad izmiri. Predloženo je i da bude ispitana nadležnost i hijerarhija gradske Komisije IO za kulturu u odnosu na gradsku Komisiju za plaćanje doprinosa, koju je takođe imenovao IO. Konstatovano je i da udruženja ne mogu da povuku izjave upućene IO Skupštine grada Beograda, tj. Komisiji za plaćanje doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika, koje su pojedini samostalni umetnici potpisali. Potvrđeno je, takođe, da to ne može da učini ni sama ta Komisija za plaćanje doprinosa. Naime, po Zakonu o upravnom postupku, tu izjavu može da povuče isključivo sam umetnik koji ju je i dao.

Na ovom skupu je zaključeno da najširu javnost, ali i sve relevantne kulturne institucije, ustanove i organizacije, treba na odgovarajući način upoznati sa zaključcima sastanka održanog 27. novembra i usvojenim stavovima, da bi bile sprečene manipulacije i širenje neistina. Udruženja koja nisu dostavila odgovor gradskoj Komisiji obavezana su

ŠTA ZAKON KAŽE

Beograd ima zakonsku obavezu da uplaćuje doprinose samostalnim umetnicima

Tvrdnje G. Mojović da ne postoji zakonska obaveza Skupštine grada Beograda da plaća doprinose za penzijsko-invalidsko i zdravstveno osiguranje samostalnim umetnicima, te da je dokaz za to da Uprave prihoda za ove doprinose zadužuju direktno umetnike kao poreske obveznike, a ne Grad – nisu tačne.

U članu 14, tačka 8, Zakona o fondovima za finansiranje kulture (od 26. I 1990) navedeno je da: „U opštinskom, odnosno gradskom fondu za finansiranje kulture, u skladu s odlukom o osnivanju, statutom i pravilnicima tog fonda, obezbeđuju se sredstva za... obezbeđivanje uslova za rad samostalnih umetnika (zdravstveno, penzijsko i invalidsko osiguranje, ateljeji i slično), u skladu sa pravilnikom fonda“.

Ovaj zakon je prestao da važi 1992. donošenjem Zakona o ukidanju fondova, ali taj novi zakon je odredio da obaveze i prava bivšeg fonda prelaze na gradove i opštine, odnosno obezbeđuje se kontinuitet.

Iste godine donet je i Zakon o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture (važeci zakon), gde u članu 10, tačka 6, piše da: „Potrebe u oblasti kulture za čije se ostvarivanje sredstva obezbeđuju u budžetu opštine, odnosno grada, jesu... obezbeđivanje uslova za rad samostalnih umetnika“. Ovde je izostavljena zagrada iz Zakona o fondovima iz 1990. u kojoj je navedeno šta tačno znači „obezbeđivanje uslova za rad“, dakle preuzimanje plaćanja doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika.

Zato je početkom 1993. Sekretarijat za kulturu Beograda zatražio tumačenje Ministarstva kulture i dobio zvanični odgovor da se pod obezbeđenjem uslova za rad samostalnih umetnika smatra upravo preuzimanje uplate doprinosa za njihovo penzijsko, invalidsko i zdravstveno osiguranje, a Zakonom o samostalnom obavljanju umetničke ili druge delatnosti u oblasti kulture iz 1993, (važeci zakon) takva je mogućnost gradovima i opštinama upravo i data.

Na osnovu ispravnog tumačenja Ministarstva kulture, Skupština grada Beograda je 1995. donela Odluku da preuzima plaćanje. Nakon ove, sledeća Odluka je doneta 1998, a najnovija je od 12.07.2002. Ovim gradskim odlukama predviđeno je plaćanje doprinosa. Dakle, ne radi se o dobroj volji Grada, već o njegovoj zakonskoj obavezi.

Upravo zbog toga se već dogodilo da su dva opštinska odeljenja Republičke uprave javnih prihoda (Stari Grad i Rakovića) „skinula“ s budžeta grada Beograda sredstva koja grad nije uplatio za doprinose samostalnih umetnika sa tih opština.

da to odmah i učine (Udruženje kompozitora Srbije i Udruženje dramskih pisaca Srbije). Zaključeno je da treba ignorisati pokušaje G. Mojović da kroz pojedinačne i neformalne kontakte s predstavnicima umetničkih udruženja izdejstvuje skraćivanje spiskova samostalnih umetnika, a naglašeno je da umetnička udruženja, kao i do sada, treba zajednički da brane svoje stavove.

Posebno je ukazano na to da udruženja i ubuduće treba da budu otvorena prema medijima i javnosti, ali da valja

voditi računa i o mogućim zloupotrebama (emisije koje se montiraju, skraćivanje i netačno objavljivanje u novinama i sl). Da bi takve manipulacije bile izbegnute usvojeno je da portparol umetničkih udruženja bude Dragoslav Krnajić. Takođe je formiran uži tim, koji će sastavljati stavove i zaključke, i pregovarati s Ministarstvom kulture, gradskim Sekretarijatom za kulturu, Izvršnim odborom Grada.

Predstavnici umetničkih udruženja koji su istovremeno i članovi gradske

Komisije za plaćanje doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika zaduženi su da na sledećem sastanku Komisije insistiraju na donošenju odluke da Grad plati osiguranje za ovu godinu i umetnicima koji se ne nalaze na spiskovima udruženja (jer nisu doneli potvrde državnih organa). Argument za to je da su produžavani rokovi za dostavu spiskova, da im je utvrđeno svojstvo samostalnog umetnika prema pravilnicima udruženja na 4 godine, da su se nalazili na spiskovima udruženja do donošenja gradske

Odluke od 12.07.2002, te zato udruženja treba da uz dodatni spisak tih umetnika dostave uverenja o statusu. Osim toga, treba takođe insistirati i da Grad svim samostalnim umetnicima izda rešenja (pozitivna ili negativna) o periodu plaćanja doprinosa,

Paralelno s tim članovi gradske Komisije za plaćanje doprinosa za osiguranje samostalnih umetnika iz umetničkih udruženja pokrenuće inicijativu za izmene gradske Odluke od 12.07.2002. (usklađivanje perioda pla-

ćanja s revizijom statusa na 4 godine, kao i donošenje rešenja, pozitivnog ili negativnog, za svakog samostalnog umetnika pojedinačno, u kome bi bio, kao i ranije, naven period za koji Grad preuzima plaćanje doprinosa).

Jedinstveni stav predstavnika umetničkih udruženja je i ovom prilikom bio da sve akcije i ubuduće treba sprovoditi zajednički i na osnovu zajedničkih stavova i prethodno utvrđenih dogovora.

U PRAVO VREME NA PRAVOM MESTU

Na Otvorenom konkursu Narodnog pozorišta u Beogradu (ustanovljenom ove godine) za najbolji muzičko-scenski i dramski projekat, proglašena je dramatizacija čiji je autor Željko Jovanović

Tanja Nježić

Autor dramatizacije Barnsovog romana i prvi pobednik Otvorenog konkursa Narodnog pozorišta je novinar i pozorišni kritičar Željko Jovanović, a nagrada podrazumeva izvođenje teksta u tekućoj sezoni na jednoj od scena nacionalnog pozorišta. Ovu činjenicu u dobronamernoj šali prati komentar: ne košta ništa a lepo zvuči.

„Meni je posebno drago što sam bar u nečemu prvi (smeh)“, kaže laureat i dodaje da će vrednost ovog priznanja vremenom biti sve veća. „Verujem da će ova i svaka buduća uprava Pozorišta nastaviti da radi na podizanju rejtinga ovom priznanju.“

Govoreći o (javnim) nesuglasicama u vezi s obležavanjem Dana Pozorišta, kada je pomenuta i Nagrada čiji je dobitnik, Jovanović kaže da bi bilo neumesno da to komentariše.

Duga i obična priča

Priča o ovoj dramatizaciji ipak traje nešto duže. Ona je, istini za volju, nastala pre nešto više od godinu dana. Ali... Jovanović je tada pokušao da sklopi autorsku ekipu koja će bez krova nad glavom, dakle, van institucionalnog po-

zorišta, da realizuje predstavu, okupio je dobar tim koji je procenio da je komad zgodan, sa samo tri lika, prava puslica od teksta... No, nije se dalo. Jer, možeš imati i sjajnu ideju, još bolju ekipu i odlične sponzore, ali plan pada u vodu ako nemaš žiro račun (barem neke firme) ili nisi spreman da za usluge se platiš oko 10 odsto jedva skrpljenih para. Tako je, posle zaglavlivanja po čorsokacima, slučaj hteo da se tekst nađe pred komisijom Narodnog pozorišta, i da – pobedi. I to nije kraj priče. Naime, valja obezbediti autorska prava za izvođenje predstave.

„Mislim da je problem autorskih prava, ako neko želi da ih otkupi, tehničko pitanje. Pretpostavljam da će Narodno pozorište poštovati pravila koja je samo uspostavilo“, komentariše Jovanović.

A na pitanje kako je došlo do toga da se pozabavi dramatizacijom ovog romana, on veli da je to posledica njegovog viđenja ukupne slike sadašnjeg stanja u pozorištu u Srbiji.

„Posle više od decenije saradnje s pozorišnim svetom imam utisak da ljudi malo čitaju izvan usko stručne literature. Ponekad mi se čini da ih dileme u vezi s razumevanjem sveta i njegove umet-

U pozorištu treba da se prelamaју dileme ovog sveta: Željko Jovanović (Foto: Đ. Tomić)

ničke refleksiji u drugim umetnostima, uopšte ne zanimaju. Smatram da bi, naročito u pozorištu, morale da se prelamaју sve umetničke dileme savremenog sveta, kao i dileme savremene umetnosti. Džulijan Barns je, na primer, više od decenije jedan od najpoznatijih pisaca anglosaksonske provenijencije. Naša kultura ga je otkila pre neku godinu. I odmah je postao hit pisac. Što znači da domaća publika ima nerv da prepozna novo i pravo. O Niku Hornbiju da ne govorimo.

Da li je ljubav precejena

Govoreći o romanu *Troje*, Jovanović kaže da je to veoma duhovito napisana varijanta u suštini obične priče. „Nadam se da sam to uspeo da sačuvam u ovom dramskom tekstu. Takođe, to je primer kako se u zavisnosti od ugla gledanja menja poimanje stvari. Nakon čitanja romana uvideo sam da je šteta da takav ugao gledanja na relativno običnu pojavu poznatu pod pojmom ljubavni trougao ne nađe odjek u pozorištu.“

Komentarišući činjenicu da je on autor dve dramatizacije i da je za obe nagrađen (dobitnik Sterijine nagrade za dramatizaciju Pekićeveog *Zlatnog runa*, koju je radio s Mašom Jeremić i Nebojšom Bradićem), Jovanović kaže: „Našao sam se u pravo vreme na pravom mestu (smeh).“

Na pitanje koju bi rečenicu izdvojio kao ključnu, Željko uz izvesnu zadržku kaže: „Ljubav je precejena, i samo je pitanje trenutka kada će joj cena pasti“. Izdvojio sam je jer se u njoj najtačnije odslikava osnovno obeležje savremenog

trenutka – pojednostavljenost, odsustvo smisla i potrebe za udublivanjem u nešto što se nekad zvalo metafizika, drugi put smisao, a u nekim drugim vremenima – revolucionarni cilj. Imam utisak da ljudi više ne vide smisao života u nekim mutnim i tzv. dubokim slojevima, odnosno u višim ciljevima, već ga traže u

prijatnosti. Mislim da je reč o revolucionarnom preokretu čovekovog odnosa prema sebi samom. Sva je prilika da se ljudi okreću svakodnevnom životu bez naročitog plana ili koncepta i, što je naročito važno, počinju da uživaju u distanciranju od naloga za opštom 'srećom'“.

LUDUS

MOŽETE KUPITI...

U Beogradu u knjižarama:

Beopolis (Makedonska 22),
Naš dom, (Knez Mihailova 40),
„Pavle Bihali“, (Srpskih vladara 23),
Plato (Akademijski plato 1),
Stubovi kulture, (Trg Republike 5),
„Školigrica“, (Gospodar Jevremova 33),
Zadužbina Ilije M. Kolarca (Studentski trg 5),

U Novom Sadu u knjižarama:

„Solaris“ (Sutjeska 2),
Most (Zmaj Jovina 22);

U Vršcu u knjižari:

KOV „Knjižara kod Sterije“ (Trg Save Kovačevića 11)

Pretplatite se na LUDUS

Godišnja pretplata za SRJ - 500,00 din.

Dinarski žiro račun:

Savez dramskih umetnika Srbije

40806-678-8-2010628

NOVO!

PRIMAMO PRETPLATE IZ INOSTRANSTVA

Godišnja pretplata - 15,00 EUR.

Devizni žiro račun:

5401-VA-1111502

(Privredna banka Beograd A.D.)

SVOJ RAD PROVERAVAM GLEDAJUĆI TUĐ

Branka Šelić-Ilić govori o svom radu na predstavi *Dom Bernarde Albe*, saradnji s Jagošem Markovićem, radu na ulogama, razlici između somborskog i beogradskog pozorišta...

Nataša Anđelković

Razgovor sa Brankom Šelić-Ilić vođen je posle premijere predstave *Dom Bernarde Albe* Ateljea 212.

Kako ste doživeli rad na ovoj predstavi?

Na poseban način jer dve godine nisam radila. Osećala sam veliki strah od povratka. Ali razgovori s Jagošem Markovićem su mi pomogli. On mi je bio velika podrška i doprineo je da se vratim brže no što sam mislila. Letos smo počeli da radimo. U prvo vreme sam samo čitala tekst. Nije bilo određeno šta ću tačno da igram. Rekao mi je dve, tri varijante. Njegov pristup je bio da svi probamo više uloga. Čak je hteo da se tokom rada menjamo, da svaka igra drugi lik, što je sigurno dobro jer se mnogo bolje sagleda i tuđ i sopstveni lik. Tako sam više bila usmerena na dramu, emotivnu notu, na ono šta nosi komad i šta pet kćeri zajedno zaokružuje, no što sam bila usmerena na jedan lik. Kasnije mi je rekao da treba da igram Magdalenu, a posle sam dobila Martirio.

Kako ste je doživeli i gradili; da li je ona samo nesrećna ili ima u njoj i zlobe?

Verujem da ju je nesreća učinila takvom. Jako je teško, bar meni, analizirati neki lik, koji je živ, a posmatrati ga sa strane. Verovatno ću sve što kažem, govoriti kao opravdanje za nju, iako to možda i nije tačan sud. To je bila specifična situacija, pošto sam Martirio doživljavala najpre iz lika Magdalene. Tako da sam imala sređenu sliku o njoj, ali iz drugog ugla. Mislila sam da se nikada u tako nešto neću upustiti. Ali Jagoš je imao poverenje u mene, a i ja u njega; samo zato sam i prihvatila tu varijantu. Jedino što sam bila u stisci s vremenom i nisam mogla da osvestim neke stvari

kako treba, ali možda je i bilo dobro tako. Tek sad, dok igramo predstavu, primećujem na koji način smo išli i kako sam do nekih rezultata došla brže, a do njih možda ne bih uopšte došla da sam imala više vremena.

Volim „neme“ uloge

Da li se tokom rada i docnije, tokom života predstave, menja koncept?

Ne, i to stvarno cenim kod Jagoša. Kad se nešto radi, kad postoji dogovor, onda su improvizacije zakonom zabranjene. Mislim da je to važno i dobro za predstavu, jer svaka improvizacija bez dogovora s kolegama je loša. U takvim slučajevima može sasvim da se promeni ritam predstave, koji je vrlo bitan. Naša predstava se suštinski ne menja, ali postoji dogovor da se savetujemo o eventualnim promenama koje bi unapredile predstavu. U tome učestvujemo svi. To je lepo jer se na taj način nastavljaju probe, istraživanje, predstava živi.

Pre nekoliko godina igrali ste u još jednoj Lorkinoj drami *Jerma*. Da li vam je to iskustvo pomoglo u radu na ovoj predstavi?

Svaki rad pomaže onom koji sledi. Bez obzira na to kakav je bio odnos s rediteljem, kontakt s piscem pomaže za kasniji rad. Tad sam igrala Jerminu zaovu. Savršeno je kada glumac dobije takvu ulogu, jer to je lik bez teksta, što znači da sam u startu bila oslobođena stega koje nosi tekst. Naravno, on pomaže da se čovek iskaže, ali za maštu glumca su „neme“ uloge Bogom dane. Trudila sam se da pratim šta radi Jerma. Odlučila sam da kroz njen lik gradim svoj, što je zanimljivo.

Kako gradite uloge i šta je osnovna razlika u procesu stvaranja uloga s tekstom i onih bez teksta?

Obično kad počnem da radim moram sebi sve da objasnim: da nađem glavni zadatak lika, radnje. Sve to uglavnom ispisujem. Stvaram neku vrstu trezvene analize, da bih u određenoj fazi sve to ostavila, prihvatila ono što donosi moje emotivno pamćenje i otvorila se za rediteljske indikacije. To činim da se ne bih striktno držala onog što sam analizirala a što bi me onemogućilo da primam nove ideje. Najvažnije je uvek se vraćati tekstu. Neverovatno je koliko neke bitne rečenice u kasnim fazama rada pobegnu iako reditelj možda ukazuje na njih tokom celog procesa, ali ih jednostavno ne primam. Najbitnije je da glumac bude otvoren da od partnera primi sve što je važno za njegov lik. Znam da sam našla put kad umem da reagujem. Veza koja se stvara između likova je moja reakcija i na njoj se u stvari najviše gradi lik.

Zato su zanimljive uloge bez teksta, jer se tu praktično lik gradi reakcijom. Tu je potpuno oslobođeno široko polje primanja onoga što se dešava tog trenutka na sceni.

To je ipak teži put?

Zavisi od doživljaja: neko u startu neće da igra jer misli da tu nema ništa. Ja pak mislim da u svakoj ulozi bez teksta sigurno postoji razlog. Samo je teži put doći do odgovora zašto je to tako. Ja, međutim, to volim. Volim u *Divljem medu* scenu kad igram s Jezdom. Tu, na primer, nemam puno teksta, a Jezda ima akciju, i ja tada uživam. I čini mi se da sam u toj sceni u stvari našla lik u našem radu s Mijačem. Meni je to kao glumcu zanimljivije. Podjednako je značajno igrati veliku, zahtevnu ulogu, kao i ulogu bez teksta.

S Jagošem Markovićem ste uradili mnogo predstava. Šta vas spaja – energetski potencijal, temperament? Da li može da se kaže da ste vi njegova glumica?

Da, pošto smo zaista radili puno zajedno i najlakše se i najbrže sporazumevamo. Nije potrebno da mi s mnogo reči objasni šta hoće. Već po pogledu, mimici i gestu „čitam“ šta hoće od mene. To je sigurno olakšavajuće uporište i njemu da radi sa mnom i meni s njim. A drago mi je i ako mogu da pružim to što traži. Naš rad spaja osećaj za drugog. Jagoš voli glumca; dok radi predstavu on izrazito prati glumački proces i to svakog ponaosob, uočavajući i najmanju naznaku detalja, tako da se glumac, dok radi s njim, oseća vrlo sigurno i privilegovano.

Svojevremeno je prestava *Kate Kapuralica*, koju ste zajedno radili, izazvala euforiju u našem pozorišnom životu. Od drame koja je u istoriji književnosti ocenjena kao slabija, napravili ste remek delo. Šta je tajna te predstave?

Tu se spojilo mnogo stvari. Jagoš je taj tekst u glavi nosio 12 godina. A mi u Somboru smo iza sebe imali 7 godina kaljenja na klasiци, puno iskustva u tako mladim godinama. Jagoš je došao potpuno spreman. Imao je muzičko delo pred sobom. Naravno došla je s njim lektor Dr Ljiljana Mrkić Popović koja nam je pružila mogućnost da tehnički brže ostvarimo ono što je on zamislio. Svaki lik je bio označen bojom. Nikada niko nije mogao da ispadne iz svog tonaliteta i opsega. Nije bilo prostora i mogućnosti za neke polemike, nekonstruktivne analize koje su u pozorištu česte. Za stolom smo uradili sve – kompletan mizanscen, gestove. Imali smo postavljen čitav komad za dva dana. Tajna je bila u tome što je Jagoš tačno znao šta hoće, a mi smo uspeli lako da ga pratimo u tome.

Somborska posvećenost i beogradski kvalitet

To je bilo vreme kada je somborsko pozorište bilo u zenitu.

U Somboru su ljudi veoma predani poslu. Ne postoji ništa drugo osim proba, pozorišta. Ima nešto veliko što ih spaja. Sombor i dalje ima taj istraživački duh, oni idu dalje, ali možda se više ne dešavaju tako ekipno dobre prestave. Iz moje generacije je nas troje napustilo Sombor i tim je sada smanjen. Ali, došli su novi mladi glumci koji bi trebalo da nastave da neguju tradiciju kolektiva. Sombor, kao ni druga pozorišta, ne treba da neguje zvezde, jer se onda zaboravlja suština havljenja pozorištem. Kad neko pokušava da iskaže samo sebe, to donosi beznačajne predstave u kojima iskoče jedan ili dvoje, a vidi se da ne dišu kao

ansambl zajedno. Pozorište zahteva da svi na sceni žive u jednom trenutku.

Ipak ste odlučili da dođete u Beograd?

Želela sam da idem dalje. Ne znam da li igde ima toliko dobrih glumaca kao u Beogradu. U svim pozorištima, u Ateljeu posebno. Ali, nažalost, ni u jednoj predstavi se nije radilo tako posvećeno kao u Somboru. Možda sad u *Domu Bernarde Albe* prepoznajem atmosferu nekadašnjeg rada u Somboru. Teško je ovde raditi velike predstave.

Zašto?

Takav je sistem. Ali i to je rešivo. Treba samo napraviti plan. Uvek smo na

ovde sam dobila mogućnost da radim s ljudima s kojima sam odavno želela da radim a ima ih još puno. No, u svakom slučaju imam prilike da ih gledam. To je nešto nezamenljivo. Kada smo došli u Beograd u vreme kad smo radili koprodukciju *Lunase*, svako veče smo gledali predstave. Mnogima je to bilo smešno. Kad ljudi prate tuđ rad mogu da provere i sopstveni.

Nega glumca

Koja vam je uloga najdrža, kojom ste najviše izrazili sebe?

Ne znam da li bih mogla da izdvojim samo jednu. Znam da mi je najvažnija i najveća uloga na početku bila u *Ukroćenoj goropadi*. Dobila sam svoju veliku

Želela sam da idem dalje: Branka Šelić-Ilić (Foto: Vukica Mikača)

kraju sezone u Somboru pravili plan za ono što sledi; svi smo u tome učestvovali. Ovde se, međutim, ništa ne zna, i to je teško za glumce, reditelje, pa i sama pozorišta. Sve se u poslednji minut organizuje, pa otuda i nema pravih rezultata. Ima mnogo mladih kod kojih se na početku vidi samo talenat. Ako se tako nešto pročita to mora da se neguje. U suprotnom, on ili se izgubi ili postane zvezda, iz samog sebe crpi, a to jednom nestane. Valja negovati telo, jezik i govor. Bez igranja klasike tokom karijere, glumac ne može da se razvije. Kad bi neko sad hteo da postavi klasičan komad, dramu u stihovima, od tolikog broja glumaca pola njih ne bi moglo da radi. Prosto ne bi imali daha. Dikcija i tehnika glasa moraju stalno da se neguju kao sredstva preko kojih se iskazuje talenat.

Niste se pokajali što ste došli?

Nisam. Ovde su veće mogućnosti. Na momente se zapitam da li sam pravilno postupila, nekad se zapitam u sred rada, a posle vidim da mi je to trenutni osećaj. Mene su u Beogradu odmah prihvatili, mnogi nisu ni znali da dolazim iz drugog grada. Nije se ni znalo da imam toliko predstava iza sebe. Jedino se znalo za *Kate*, naravno s pravom, ali meni je žao što nisu i druge predstave došle do izražaja. S druge strane, kad radite u malom mestu orjentisani ste na isti krug ljudi, a

šansu kod velikog pisca i velikog reditelja Zorana Ratkovića sa kojim sam radila i Don Žuana u to vreme, i to je sigurno ostavilo traga. Jako bitna mi je i uloga Njegine u predstavi *Talenti i obožavaoci* Ostrovskog koju je režirao Muci Draškić. On je zapravo obrazovao rukopis somborskog pozorišta. Zatim uloga Katicice u *Fiškalu Galantomu* u režiji Dušana Petrovića a onda je došla *Kate*. Morala sam da pređem ovaj put. Pitanje da li bi bilo Kate da nije bilo toga. Naravno, bilo je još sijaset drugih dobrih i loših uloga, ali je to sigurno izgradilo moju glumačku ličnost. Značajna mi je bila i uloga Šarlote Korde u predstavi *Mara/Sad* u režiji Raleta Milenkovića. Da li se to nekom sviđa manje, nekom više, to je nebitno, ali uprava kuće mora da prepozna da je to velika i značajna predstava u tom trenutku, posebno za glumce, za negovanje njihove iskazne forme kroz nju. Važno je govoriti pametne, emotivne tekstove velikih pisaca. To je najbolja nega glumca. Mislim da Dejan Mijač ima dobro osećanje za to. Insistirala bih kod njega da makar jednom godišnje radi klasiku, da angažuje i mlade i starije glumce da bi ih odnegovao.

Još dok ste bili u Somboru radili ste u Zvezdara teatru predstavu *Naši sinovi*...

Ministarstvo za kulturu Srbije možda može bez „Ludusa“, ali „Ludus“ ne može bez priložništva Ministarstva za kulturu Srbije. „Vrednost dara nije mera dara; njegova mera vrednosti je vrednost koju ima za darivanoga“, kaže stara tamilka mudrost.

Imala sam sreću da me je Jagoš zvao. To je bilo divno. Mnogo mi je značilo da učestvujem u predstavi u kojoj igraju Mira Stupica, Petar Kralj, Olivera Marković, a od mlađih Dara Džokić, Dragan Mićanović, Anita Mančić... Toliko smo lepo radili, lepo se družili a predstava je odjednom skinuta, valjda s obrazloženjem da ne mogu da nađu termin.

Od čega zavisi koliko će predstava da traje?

Nema pravila. Nekad se predstave skidaju ako se ne nađe zamenja za glumca; ponekad ne znam ko i kad proceni da to ne ide kod publike i predstava se ukida.

Na žalost, nikad nisam dobila, ako sam i pitala zašto se predstava skida, odgovor koji bi me zadovoljio. To može da se dogovori, da se najavi, da se odigra poslednja predstava. Ako umemo lepo da počnemo, onda treba da umemo lepo i da završimo.

Sanjamo Kate

Kada je Kate prestala da se igra?

Pre dve-tri godine. Ali mi nikad nismo u sebi prestali da mislimo na nju i igramo je u nama; i dalje se nosimo

mišlju da tu predstavu obnovimo, samo odlažemo momenat i možda je potrebno da se dogovorimo gde bi ona bila stacionarana. Niko od nas je ne smatra završenom, pa verujem da ćemo je obnoviti i, Bože zdravlja, da ćemo je igrati još dugo.

U kojoj meri se identifikujete s likovima koje tumačite?

Jako se vezujem za likove. Drugačije ne mogu da se iskažem. Pokušavam uvek da tražim iz sebe. Tako je lakše i prirodno. Bez obzira na to da li je lik dijametralno suprotan mom karakteru, mom emotivnom viđenju stvari, uvek

postoji nešto što otkrijemo u sebi a što uopšte nismo znali da postoji. Nekada je to otkriće lepo, a nekad može biti i vrlo ružna spoznaja. Svakako se vezujem jer moram da nađem emotivni tok tog lika, a to ne mogu dok ne prođem kroz njega.

Da li u privatnom životu imate osećanje vezano za lik? Imate li svest o njemu i kad izdete iz pozorišta, da li ga osećate?

Nesvesno taj lik je u meni prisutan. Stvaralački proces je započet i ne može da se završi zatvaranjem vrata. Prolazi kroz snove. Mogu da radim nešto po kući, ali nesvesno mi prolazi lik, i onda

samo uhvatim neki delić, gest, pogled koji prepoznajem kao nešto što sam tražila, a sad se spontano javlja. U takvim situacijama se dešava da moram brzo da javim kolegama novo saznanje, ali to radim samo s ljudima koji imaju istu potrebu. Moram da potvrdim da li sam na pravom putu ili sam odlutala od osnovne linije. To je strah da će nam ta nova spoznaja pobeći zato moramo brzo da je osvestimo.

VEČITO SVEŽI I NOVI

O pozorišnom modelu, repertoaru i poetici Pozorištanca „Puž”

Dimitrije Vojnov

Pozorištanca „Puž” su osnovali Branko Milićević i Slobodanka Aleksić, stvaralački i životni par koji je još koncem 60-ih, prvobitno insirisan predstavama tada avangardnog Ateljea 212, odlučio da se upusti u stvaranje modela novog teatra. Milićević se školovao na Kornel univerzitetu, dok je Aleksićeva saradivala s njujorškom trupom Elen Stjuart, slavne La Mame. Zajednički su odlučili da prevaziđu pozorište kakvo je postojalo kod nas a u kojem, kako Milićević kaže, „dvoje stoje i deklamuju, a posle se malo mačuju da ne bude dosadno”.

Pod uticajem Elen Stjuart i prof. Predraga Bajčetića, koji im preporučuje knjigu *Ka siromašnom pozorištu* Jeržija Grotovskog, Milićević i Aleksićeva u Beogradu osnivaju pozorišnu radionicu u kojoj su učestvovali i Miki Manojlović i Dragan Maksimović. Pod okriljem Ateljea 212 stvaraju radikalne predstave. Na žalost, Atelje gubi interesovanje za njihov rad koji je ostao u senci Radmilovićevih egzibicija u *Radovanu III*.

Istovremeno, Milićević gradi nezapamćeno uspešnu karijeru na televiziji, postaje legendarni junak dečje serije *Kockica* i najveća zvezda među najmlađima. Takav razvoj situacije uslovljava ideju da Milićević i Aleksićeva osnuju dečje pozorište na osnovu koga će dobiti prostorije gde će zapravo probati svoje avangardne komade za odraslu publiku. No, po osnivanju dečjeg pozorišta, prestaju da se bave teatrom za odrasle tvrdeći da su u deci našli idealnu publiku. To je jedinstven stav jer većina drugih pozorišnih stvaralaca doživljava dečje pozorište kao privremeni posao, tezgu ili odskočnu dasku za „ozbiljniju” karijeru.

Paralele

Pozorištanca „Puž” je nesumnjivo obojeno Milićevićevom TV personom „Branka Kockice” – višemedijskog zabavljača koji zasmehava i podučava decu. Reprize TV serijala, uglavnom realizovanog po vrhunskim standardima, stvara i nove generacije Brankovih obožavalaca čiji su roditelji verovatno odrasli uz njegove emisije.

Pozorištanca „Puž” se razlikuje od ostalih dečjih pozorišta u Beogradu. Nije lutkarsko, kao „Pinokio”, nije okrenuto ambicioznim i originalnim tekstovima eminentnih pisaca, poput „Boška Buhe” ili „Duška Radovića”, niti pokušava da stvori „dvodomu organizaciju” s dečjom i večernjom scenom, što je gotovo po pravilu slučaj s ostalim pozorištima namenjenim prvenstveno za najmlađe gledaoce.

Pa ipak, naročite razlike između ovih pozorišta postoje kad je reč o glumi i rediteljskoj koncepciji.

Kada je o tekstovima reč, „Buha” i „Radović” pre svega igraju autorski obojene i precizno izvedene tekstove. „Puž”, međutim, koristi tekst kao *soggetto* za *commedia dell'arte*. U „Pužu” se veći deo komada izvodi na osnovu improvizacija, što često referiše i na aktuelnu društvenu situaciju. Većinu tekstova potpisuje Branko Milićević.

Što se glume tiče, „Radović” i „Buha” vode računa o tome da glumački izraz njihovih predstava bude prilagođen najmlađima. Ponajpre obraćaju pažnju na to kad deci opada pažnja a treba im dati malo oduška. Pa ipak, i u „Buhi” i „Radoviću” glumci simuliraju realističku intonaciju i nešto mekši oblik „četvrtog zida”.

Glumački postupak u „Pužu” je temeljno drugačiji. Autori se trude da izbegnu „dogovore s publikom”, pa se deci predstavljaju kao glumci koji igraju komad i tako čine decu u gledalištu delom same predstave.

Commedia del arte

Pozorištanca „Puž” igra predstave koje traju najviše jedan sat i donose mnogo improvizacija i neočekivanih rezultata u komunikaciji izvođača i publike.

Sižeji su pretežno preuzeti iz kataloga čuvenih bajki i dramskih klasika o kojima deca imaju predznanje, što predstavi daje postmodernu notu. Predstave su vrlo stilizovane, minimalističke, bliske starom engleskom teatru i po tome više poštuju kontekst drame no kontekst

Glumački postupak je drugačiji: *Nevaljala princeza*

radnje. Osim uticaja Grotovskog na asketski izraz dela, u „Pužu” stalno odjekuje i *commedia del arte* kroz improvizaciju na zadati dramski kostur i stilizaciju likova. Naime, stari negativci su definisani kao Pantaloni i obično donose najviše humora za starije gledaoce komentarišući politiku i privlačnost mladih majki koje su dovele decu u pozorište. Štaviše, takvi likovi nose crvena odela koja tradicionalno vezuju lik Pantalonea za Sotonu.

Svaka „Puževa” predstava sadrži naročit socijalni komentar jer se glumačke improvizacije uvek dotiču aktuelne teme, a dečje reakcije su precizan pokazatelj obrazovnog i ekonomskog stanja prosečne porodice. Zato je poseta Pozorištanca „Puž” ne samo doživljaj za decu već i ozbiljan sociološki presek koji pozorištu daje politiku dimenziju, premda se u predstavama izbegava iskazivanje stava a umesto toga se nudi društvena slika.

Milićević se ne odriče ideološke funkcije pozorišta. Izvan aktuelnih kome-

tara, on uvek unosi posebnu ideološku matricu u tekstove. O tome Milićević kaže: „Moj osnovni razlog što radim za decu je uverenje da pozorište služi pročišćenju čoveka, da je to najbolja škola koja dete usmerava da postane bolje. A to je po mom mišljenju, osnovni smisao života. Sve naše predstave imaju pouku: Budi bolji. Od početka, od *Hamleta*, mi pričamo isto. Nas nije zanimala slava ili lova, i kada danas pogledamo predstave koje pravimo, prepoznajete ideje od pre 30 i više godina – hajde da živimo u miru, ne ratujemo...” („Ludus” br. 77, septembar 2000, *Dečja mašta je na našoj strani*, razgovorao A. Milosavljević). Svoju ideologiju definiše kao „hrišćansko – komunističko – hipijevsku viziju sveta”. I zaista, Aleksićeva i Milićević u svojim predstavama insistiraju na tome da nema nasilja i tuče, a kada se neko i potpuče ili udari protivnika, onda je to do te mere stilizovano da ne ostavlja utisak nasilja.

Podela rada je takva da Milićević piše a Aleksićeva režira. On smišlja i deonice namenjene odraslima. Među predstavama, jasno, postoje razlike. Recimo, *Snežana i sedam – osam patuljaka* se trudi da višestruko preplete koncept „pozorišta-u-pozorištu” i stilskog eksperimenta, što kulminira u sceni kad glumci variraju istu situaciju i kao komediju i kao tragediju, a deca biraju šta im se više dopada. Zatim, postoje pretežno pevačke predstave, dečji mjuzikli, kao što su *Džinovska torta* ili *Gusarijada*, gde je glavni akcenat na pesmama. Postoje i namenske predstave koje se prave za Novu godinu, delom sačinjene od obnove starih rešenja i dekora.

Najuzbudljivije dečje pozorište

Vrhunac rada Pozorištanca „Puž” čine predstave *Ivica i Marica*, *Nevaljala*

princeza i *Uspavana lepotica*, u koje su Milićević i Aleksićeva uložili najveću energiju i okupili ekipu vrsnih pozorišnih glumaca. Ove predstave su toliko bogate značenjima da mnogi s razlogom smatraju da su bliže starijoj no mladoj publici.

Pozorištanca „Puž” je zbog navedenih svojstava najuzbudljivije dečje pozorište u prestonici. Pre svega zato što ceni najmlađu publiku i vrlo hrabro joj dozvoljava da bude deo umetničkog čina, raspolaze zavidnom stvaralačkom visprenošću i često prevazilazi standarde srpskog komercijalnog teatra. Konačno, Pozorištanca „Puž”, slično Zvezdara teatru, svoje projekte zasniva na glumačkim ekipama odabranim u zavisnosti od projekta, što znači da u predstavama igraju najatraktivniji glumci, a pozorište ne služi kao azil za one koji nisu u vrhu pozorišnog života.

Milićević crpi inspiraciju iz engleskog „porodičnog” teatra koji za praznike nudi zabavu za celu porodicu. „Puž” ima vrlo dosledan razvoj i oslonac na već uspostavljene miteme literature za decu i književnosti uopšte. Neizbežno je osvetljen i sijanjem „Kockicine” zvezde koja će bojiti rad ovog teatra sve dok se Milićević ne povuče. Pa ni eventualno povlačenje prvobitnih osnivača, Milićevića i Aleksićeve, verovatno neće ugusiti ovo pozorište budući da je ono od nedavno vezano za Skupštinu grada Beograda.

I još nešto, sižeji i pop-kulturni potencijal samo su površinski simbol doslednosti Pozorištanca „Puž”. Suština njegovog uspeha i unikatnosti je u tome što ono crpi deo svoga sadržaja iz reakcije najmlađih gledalaca, i upravo ga ona održava večitom svežeg i uzbudljivog.

Različito: *Uspavana lepotica*

„LUDUS“ NA RUKAMA

Ili komentari jedne sudbine

„Nema većeg zločina od lakome potkupljivosti, lažnog napretka i pojedinačne taštine“

Karlos Fuentes, *Terra nostra* („Ludus“ br. 28)

Maša Jeremić

P oduhvatila sam se naivno arhivarskog posla, prelistavanja 10 godišta „Ludusa“, 100-ak brojeva naših jedinih pozorišnih novina, kako ih iz milja zovemo, verujući da mogu objektivno da napravim pregled, statistiku svih ružnih dešavanja vezanih za teatar u toj dekadi. Kakva greška! I to trostruka: socio-politikološki gledano decenija „Ludusa“ bila je i decenija previranja, ratova, skandala, zabrana, obmana, bede za Ginisa i Riplija; kulturološki – niti je pozorište bilo u stanju da potkazuje stvarnost, niti život da potkazuje teatar – izolacija je učinila svoje generacijama pozorišnika koje su starile ili stasavale (termin „umirale“ bih najradije prečutala, ali i oni koji su starili i oni koji su stasavali su nas tokom tih godina napustili); lično posmatrano – bio je to pipav teren samospitivanja i kopanja po onome što smo najradije namerno zaboravljali, ili je pak bivalo potisnuto sve većim i jačim razočaranjima, depresijom, čemerom.

„Mi se sad, odjednom, za svašta pitamo, ne moramo više stidljivo da posmatramo bardove, i jednostavno viditi da, ako mi ne pričamo, nema mnogo ljudi koji bi uopšte nešto da govore. Možda je to u stvari, kraj svega, a poslije dolazi mrak, tama... Pa su nas pustili da se zamajavamo još ovoliko koliko ima vremena, jer njih to više ne interesuje. Ili će stvarno, na nama izrasti nešto novo, možda ćemo zaista mi da vedrimo i oblačimo slijedećih dvadeset pet godina“, ne znam ni sama koliko sam puta ponovila tokom ovih 10 godina rečenicu koju je za prvi „Ludus“ na temu *Bitef pod embargom* izrekao pozorišni kritičar, teatrolog iz Sarajeva, izbeglica, emigrant, sad građanin Kanade, Mair Musafija. Sve nadajući se, strepeći, romantičarski se buneći protiv nepravdi vremena i društva u kome živim, samosažaljevajući se, rezignirano odustajući od svega, i sve opet tako iz početka. Ne znam da li je krug koji smo obišli „Ludusom“ za ovih 10 godina – jedan od krugova pakla, još manje zašto smo ga baš mi zaslužili, ali je posle svega sigurno i definitivno krug zatovren „sedmim pečatom“.

Rat ulazi u modu

„Ludus“ se pojavljuje prve godine izolacije pod republičkim ministrom za kulturu Miodragom Đukićem, predsednikom SDUS-a Svetlanom Bojković, s Feliksom Pašićem kao glavnim i odgovornim urednikom, a posle Bitefa koji je bio sastavljen isključivo od domaćih predstava. Ratni frontovi se šire, pozorišta strahuju kako će se grejati tokom zime i uopšte preživeti, u Nišu pozorišnici štrajkuju i traže plate kao zaposleni u obrazovanju, u centralnom intervjuu pokojni profesor Jovan Hristić izjavljuje da se „kultura jedne nacije ne može uništiti apsurdima u politici“; Šerbedžija u Cankarjevom domu igra u *Kralju Liru*, a u Beogradskom dramskom, u *Ko se boji Virdžinije Vulf*, Mio-

drag Krivokapić tvrdi da nije ratnik već je „gluma njegov posao“. Za taj prvi „Ludus“ pisali su i Slobodan Selenić, Slobodan Stojanović, Filip David, Aleksandar Tišma, Boro Drašković. Obeležile su ga fotografije sada aktuelnog ministra kulture Branislava Lečića u ulozi Hamleta iz predstave JDP-a, u režiji Gorčina Stojanovića. Isti fotosi, inače, obeležili su nekoliko narednih brojeva, a ličnost sa njih, izašavši iz lika, ovih dana obeležava našu teatarsku stvarnost.

Još tada je načeta jedna od stalnih tema „Ludusa“: odnos pozorišta i kritike. Povod je bio uz *Bitef pod embargom* i pomenuti *Hamlet*, ali iznad svega reakcija ljudi koji su se predstavljali kao „pozorišna savest i kritika“ mlade generacije koja je pokušavala da iznese svoj stav.

Drugi broj nastavlja s pričom o štrajku (Užice) i nezadovoljstvima zbog plata, uvodi temu rekonstrukcije Pozorišta „Boško Buha“, ratnih pozorišta poput banjalučkog, te probleme oko potrebe donošenja zakona o pozorištu koje potenciraju i nameću ministar Đukić i novi upravnik beogradskog Narodnog pozorišta Berček. Uzgred, Miladin Ševarlić postaje direktor niškog Narodnog pozorišta, a ratnim godinama pišu Muharem Pervić, Borka Pavićević, Velimir Lukić, centralni intervju daje Vladimir Stamenković...

I tako redom... Tema *Pozorište pod embargom* pretopila se u *Pozorište i stvarnost* pošto je, logično, embargo postao stvarnost, a prilagođavanje i borba za opstanak normalan način života. Privatne instant banke gazda Jezde i gospa Dafine uvlače se u teatarski život perući novac, što kreditima za predstave, što izgradnjom „Skadra na Bojani“, gde bi trebalo da budu i centri kulture (danas vispreniji ili manje alavdi već imaju svoje teatre ili akademije). Beogradsko Narodno pozorište ostaje bez najboljih predstava i najčuvanijih glumaca zbog stava i ponašanja upravnika Berčeka (tema za više narednih brojeva, pa i godina). Gorčin Stojanović se oseća kao u getu, a za čudo, bežeći od ludog doba publika puni teatre. Pomaže verovatno i niska cena ulaznica. Irfan Mensur postaje žrtva vremena u kome smo živeli, tako reći „slučaj“ zbog koga su 04.02.1993. sva pozorišta u Srbiji štrajkovala. Uvodi se i tema socijalnog i društvenog položaja glumca, vezano za plate, a kasnije i za status slobodnih umetnika. Stevan Koprivica, upravnik Malog pozorišta „Duško Radović“, izjavljuje da je pravljenje predstave ravno Hudinijevim mađioničarskim podvizima (svi se slažu), u Beogradskom dramskom kritici i hajci izložena je Borka Pavićević u ulozi umetničkog direktora, osnovan je Jugoslovenski festival pozorišta za djecu u Kotoru, pandan šibenskom, „rat ulazi u modu“ piše Boško Milin iz Beča, a Aleksandar Popović naslućuje: „Umreću u ovom haosu“!

Kao antiratni poklić ali, ispostavilo se bez prave oštrice, radi se *Kosa* u Centru Sava, ipak „Ludus“ prati one manje medijski zanimljive, a u suštini važne pokrete ili zbivanja: glumci

novosadske Akademije – Torlaković, Šelić, Tešić, Milkić (danas Keskenović) odlaze u somborsko Narodno pozorište, kao i mnogi mladi reditelji iste generacije; u Zvezdari po prvi put promovisan nov bilet sistem – kompjuterski! Sledi upozorenje o vezivanju medijsko-estradne para-kulture i pozorišta. Tema za neku od narednih godina!

Prvo godište „Ludusa“ bitno je jer su načete teme koje će se kasnije neprestano provlačiti – od odnosa teatra i kritike, preko položaja i mogućnosti savremenog dramskog teksta, krize teatra i drama, pa do isključivo materijalno-finasijskog položaja. Kroz „Ludus“, mogli smo da posmatramo kako teatar kod nas kopni. Istovremeno da povezujemo pokidane veze s ex-Yu, ali i putujemo po svetu s retkima koji su to mogli, nadasve kroz dnevnikove Jovana Čirilova. Jasno se nazirala kriza na Kosovu, kroz probleme s kojima su se suočavali upravnici prištinskog Narodnog pozorišta Đaja i Stojanović.

Mesto „Ludusa“ moglo se naslutiti i kroz pisma „čitalaca“. Feliks Pašić objavljivač je svaku pohvalu, ali i zamerku (npr. zašto „Ludus“, tj. jesu li pozorišnici „ludi“, ali i zašto latinica u slogu, a ne ćirilica), te sažete dnevnikove proteklih događaja – mesečnih, godišnjih.

Vreme mraka, očaja i – pozorišta

Uz konkurs Narodnog pozorišta za nove savremene tekstove (od nagrađenih izveden jedan!), „Ludus“ načinje i temu krize savremene domaće drame (uz sve ostale krize). Tema „embargo“ i dalje se nastavlja, kao i tema „stvarnost“ – subotičko pozorište za decu, tad još „Kurir Jovica“, uspeo je da stigne do Varne, ali im nisu dozvoli da igraju, „Radović“ nije moglo da stigne do Kragujevca i Susreta profesionalnih lutkarskih pozorišta jer nisu imali novaca za prevoz. *Razvojni put Bore Šnajdera* izabran je za najbolju posleratnu domaću dramu, osnovana su 4 nova festivala. Tu zimu 1993. obeležila je inflacija a na naslovnoj strani, kao tipična ispoved dramskog pisca, izjava Aleksandra Obrenovića: „Uskoro ću plaćati da me igraju“. Siromašno pozorište je stvarnost. Gorčin Stojanović piše o tome kako je „bekstvo sa splava Meduze nemoguće“, potencijalni sponzori tvrde da nema para – čak i kad ih ima, zbog poreza na luksuz (ulaganje u kulturu), Ljubivoje Ršumović ima nameru da od „Buhe“ napravi mešovito preduzeće. Još jedan slučaj: Danilo Lazović ošamario Jelenu Šantić pre *Jelene Sergejevne* u Narodnom pozorištu. Slede nova upozorenja zbog moguće komercijalizacije pozorišta i naše svakodnevnog tragedije – otvara se slučaj predstave *Moja draga*, a Mladen Popović se pita: otići ili ne.

Hiperinflacija u 1993. dovela do hiperprodukcije premijera u 1994. Tokom marta i aprila izvedeno više od 20 premijera u beogradskim pozorištima. Savez dramskih počinje kampanju za povratak imovine oduzete 1945. Dejan Mijač, selektor Sterijinog pozorja, na insistiranje Saveta Festivala poziva sopstvenu predstavu *Lažni car Šćepan mali* produkcije Grada teatra Budva i JDP-a. U Subotici glumci ne primaju platu, a jedan od centralnih intervjuva daje Ljubiša Ristić, upravnik istog pozorišta. Uz *Garderobera* u Beograd stiže i Ronald Harvud, dok se Živimir Joković žali da za pozorište lutaka („Pinokio“, čiji je direktor, ali i svako drugo) nema pisaca, reditelja, glumaca. Bitef je pokrenuo Beograd neformalnim trupama – Mladen Popović sanja svoje detinjstvo kroz ludorije zapadno-evropskog uličnog teatra.

Nove teme: scenski pokret i koreografija postaju bitne odrednice predstava – piše Sonja Lapatanov, uskoro Pozorje,

(Foto: Đ. Tomić)

potom i Kotor počinju da dodeljuju nagrade za ovu vrstu autorskog rada; Ljubivoje Ršumović uz centralni intervju, posle više od godinu dana tzv. rekonstrukcije i obećane pomoći, daje ostavku, da bi je već u sledećem broju povukao; Beogradsko dramsko dobija novog upravnika – Ljiljanu Sedlar. Tema sezone – škole i škole glume (tezga, otimanje ili potreba), jedna je ipak imala mnogo uspeha – prva godina Akademije na Cetinju, profesora Bore Stjepanovića (Milošević, Đokić, Vukotić, itd). Petar Teslić pravi radio igru *Lud Ludus* na temu dve godine novina. Kokan Mladenović priča o pozorišnim upravicima, dok Jagoš Mrković izjavljuje da „neće da leleče i proriče“, već da živi! U Prištini postoji paralelna „ilegalna“ albanska akademija i pozorište Dodona. U Ženevi pokušaj zabrane igranja Simovićevih *Šopalovića* jer je pisac iz Srbije. Selektor 40. Sterijinog pozorja, Aleksandar Milosavljević, zapisuje kako se „dramatična stvarnost ne reflektuje u našem pozorištu, odnosno savremenim, dramskim tekstovima“. Branko Pleša otvara to isto Pozorje kao pomen nekadašnjoj manifestaciji, „Ludus“ trpi kritike zbog objavljivanja pozorišne kritike studenata FDU Medenice i Petrovića, postavlja se problem definicije Pozorja, Ljuba Tadić s ekipom mladih reditelja obnavlja PPP (Preduzeće za pozorišne poslove) i ništa od toga ne stiže na Bitef, ali stiže Bob Vilson da održi predavanje. U Novom Sadu održan prvi INFANT.

Od boje do krvi

„Ludus“ započinje serijal predavljanja srpskih pozorišta. „Godina kulture“ ministarke Nade Popović Perišić počinje spotovima i nedostatkom struje, a papira nema za „Ludus“ i ostalo... Kokan Mladenović postaje umetnički direktor Teatra T, Radoslav Milenković direktor drame u SNP u N. Sadu. Bilans teške zime: tzv. osnivači, tj. gradovi i opštine, svim pozorištima duguju novce, a „Buha“ pred pretnjom od prodaje. Počinje „upravnička frka“ – smene i zamene po podobnosti i jurnjava za foteljama, osnovano Udruženje pozorišnih kritičara i teatrologa – predsednik Dr Raško Jovanović.

Gorčin Stojanović piše tekst *Kritika je nešto drugo* i kaže: „Ko je kritičar nekako je zainteresovan za teatar ali nema šta započeti s tim svojim interesovanjem“. Dejan Mijač uskače umesto obolelog Ljube Tadića u *Gospodu Ministarku* kao ujka Vasa, na opštu radost pozorišne publike. Ozbiljno pitanje – sprema se zakon o autorskim pravima u kome nema prava pozorišnih reditelja!

Selektor Pozorja, Aleksandar Milosavljević, postavio je pitanje: zašto nema domaćeg dramskog teksta, a usledio je odgovor: „Vi ste mladi mafijaš“, ovdašnjeg pozorišnika, nezadovoljnog što se nije našao u selekciji. Osnovan je teatar „Moderna garaža“ Bratislava Petkovića, sledi prvi izveštaj o albanskom pozorištu Dragana Klaića, sukob prve privatne akademije (BK) i FDU, te problem da li je kriza savremenog domaćeg teksta stvar pozorišnih uprava ili prave krize. Posle dodele Sterijine nagrade i odluke da je dobio „Zorana Radmilovića“, Rastko Lupulović izjavljuje da ide u „posetu Dečanima, a potom na more“... Ostao je u Dečanima. Utemeljena nagrada za scenski pokret i koreografiju. Prvi dobitnik Ferid Karajca.

Predstava *Trojanke* Irini Konidari i Narodno pozorišta nije otišla na gostovanje u Grčku, zbog loših uslova ponuđenih umetnicima.

Bubnjevi Dragoljuba Đuričića i vanredno izdanje 1996/97, depresija, pa dva vanredna „target izdanja“ za vreme bombardovanja, a za sve to vreme – mogući štrajkovi jer plate nisu na nivou zaposlenih u GSP-u, ili gradskoj čistoći, ili – uopšte. Zakon o pozorištu je pominjan i pravljen za vreme ministra Đukića, Nade Popović Perišić, Komnenića, Lečića (čak i specijalni dodatak „Ludusa“), a onda sledi izjava Aleksandre Jovićević, pomoćnika ministra – „Od Zakona nema ništa“.

Sindikata se revitalizovao i probao da uz Darijana Mihajlovića potpiše Ugovor o saradnji s pozorištima, Mihajlović reče da ako stvar propadne podneće ostavku... Ostavku je podneo.

Ovaj knjižni pregled prilazem „prljavih ruku“ od štamparske boje „Ludusa“. Ipak zadovoljan, jer neko posle minulih deset godina ima krv na rukama. Meni, međutim, ostaje samo „Ludus“...

ZAŠTO SU DRAMSKI PRAVCI XX VEKA VAŽNIJI OD BUKVARA?

Objavljeno je treće, dopunjeno i obnovljeno izdanje poznate knjige
Slobodana Selenića

Ana Tasić

Dramski pravci XX veka, knjiga inicijalno zamišljena kao udžbenik za studente četvrte godine dramaturgije na FDU u Beogradu, jedno je od dva teatrološka dela Slobodana Selenića (1933-1995) – drugo je *Angažman u dramskoj formi*, 1965 – autora koji je tokom celog života bio čvrsto vezan za teatar – kao pozorišni kritičar, kao dramski pisac čiji su se komadi fokusirali na kritičku opservaciju nacionalne prošlosti i bespoštednu demistifikaciju njenih mitova (*Knez Pavle* i *Ruženje naroda u dva dela*), kao pisac romana koji su zbog svojih velikih dramskih potencijala dramati-zovani i oživljeni i na pozorišnim scena-ma (*Memoari Pere Bogalja*, *Prijatelji*, *Pismo-glava*, *Timor Mortis*, *Očevi i oci*, *Ubistvo s predumišljajem*), ali i kao dugogodišnji profesor dramaturgije na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu.

Dramski pravci, čija su dva prethodna tiraža (1971/1979) brzo rasprodana, a treće (dopunjeno i obnovljeno) imamo pred sobom, nedvosmisleno su naša najrelevantnija studija avangardnih pozorišnih pravaca XX veka, pravaca koji su prekratko živeli na tlu karakterističnom po fragmentarnosti i nepostojanosti, ali su svoj „duhovni“ život nastavili u pozorištu narednih godina proširujući tako svoje uticaje.

Smatrajući da ne postoji teatar XX veka, već teatri tog stoleća, međusobno veoma distinktivni, no koji pak imaju zajedničku osobenost negiranja, odnosno

dekomponovanja dominantnog devetnaestovekovnog realističkog koda, paradigmatičnom u Ibsenovim „real-

Suštinska analiza: Slobodan Selenić (Foto: Vesna Pavlović)

ističkim“ komadima, Selenić u *Dramskim pravcima* konzistentno nastoji da opiše i analizira (uslovno) antirealističke struje drame i pozorišta prošlog

stoleća, izuzimajući, dakle, one autore i dela koja su na neki način nastavila realističku tradiciju (Šo, Miler, Vilijams, Ozborn, Vesker, Arden...). Iako je svaka vrsta klasifikacije u umetnosti nezahvalna i problematična zbog svoje apriorne simplifikacije, odnosno sužavanja opsega značenja umetničkog jezika, ona je ipak neophodno sredstvo koje omogućava preglednost i sistematičnost, karakteristike koje unose delimičan red u haotičan svet umetnosti.

sko), ekspresionizam (subjektivizam, društveno angažovani ekspresionizam), epsko pozorište (Brecht kao teoretičar, Brecht kao dramski pisac i reditelj), teatralizam (Pirandelo), filozofska drama (Sartre, Kami), simbolistička i poetska drama (Meterlink, Jejts) i novi ritualni teatar (Arto, Ferguson, Living teatar, Šekner, Žene).

Nastojeći da do srži vivisekira dramska dela i koncepte o kojima govori, autor ih osvetljava iz različitih uglova. Tako

stacija nesvesnih težnji, odnosno njegove zaključke o dosetki i njenom odnosu prema nesvesnom. Nadrealističku scenu Apolinera interpretira pomoću njegove veze sa kubističkim slikarstvom, a da-daizam preko Ajnštajnovne teorije relativnosti.

Interesantne su i autorove analize Pirandelovih komada sagledane kroz prizme Bergsonove teorije stvaralačke evolucije i teorije Alfreda Binea o pluralitetu svesti, kao i zaključak da Pirandelova opterećenost paradoksima i formom oduzima život iz njegove umetnosti. Analizirajući Sartra, Selenić opsežno razmatra osnovne premise njegove egzistencijalističke filozofije, čije je razumevanje neophodno za tumačenje njegovog duboko funkcionalnog pozorišta, dok Joneskovu naročitu naklonost prema igri objašnjava referirajući na teze čuvene antropološke studije Rože Kajoa *Igre i ljudi*. Napomenuli smo samo neke detalje iz Selenićevih oglada sa ciljem da damo uvid u složen i jedinstven pogled autora na noviju dramsku istoriju.

Svi eseji su bogato i precizno dokumentovani, autor analizira istorijske i biografske kontekste, opšte osobenosti dramaturgije, kao i teorijske koncepte pojedinih pisaca, te karakteristike reprezentativnih odlomaka iz njihovih dela, slažući, strpljivo i majstorski, upečatljiv teatrološki mozaik. *Dramski pravci* nisu pojednostavljena istorija moderne drame za početnike, već inteligentne, inspirativne i svestrane studije značajnih kretanja na čudnom polju dvadesetovekovnog pozorišta.

BEOGRAD JUGU SRBIJE

Posle uspešne premijere Havelove *Prosjačke opere*, leskovačko pozorište započelo turneju, prvu posle više od jedne decenije; Skupština Beograda i SO Leskovac omogućili akciju u okviru koje će najbolja prestonička pozorišta gostovati u Leskovcu, Bujanovcu i Medveđi, a leskovačkoj publici će se predstavili i teatri iz Novog Sada, Zrenjanina, Vršca i Vranja

Vili Hubač

Novembar je pozorišnoj publici na jugu Srbije doneo bogatu herbu pravih teatarskih doživljaja. Skupština grada Beograda i Skupština opštine Leskovac omogućili su akciju *Beograd jugu Srbije* u okviru koje će dva puta mesečno u Leskovcu, Medveđi i Bujanovcu, gostovati beogradski teatri. Akcija će trajati kontinuirano tokom 2003, a u planu je da bude proširena i na druge vidove kulturne saradnje. Upravnik leskovačkog NP i koordinator projekta, Nenad Todorović, najavljuje da će do kraja godine u Leskovcu biti otvorena izložba karikatura Predraga Korakšića Koraksa, a deo izložbe će videti i publika u Bujanovcu. Planirana je i saradnja s Bibliotekom grada Beograda.

Vladimir Grozdanović, predsednik UO Pozorišta, napominje da je ova akcija

izuzetno značajna za Leskovac i okolinu: „Interes je obostran, jer Beograd na ovaj način širi svoje polje delovanja na teritoriju Republike, a mi našim građanima, ali i publici u Medveđi i Bujanovcu, obezbeđujemo kvalitetan kulturni program. Plan je da akcijom obuhvatimo i Preševo. Važno je istaći da su tehnički uslovi za izvođenje predstava kod nas u mnogim segmentima neadekvatni pa ćemo u dogovoru s čelnicima Skupštine Beograda i članom gradske vlade Goricom Mojović, pokušati da te uslove popravimo. Beograd je našem teatru već uputio tehničku pomoć neophodnu za rekonstrukciju našeg izuzetno lošeg svetlosnog parka“.

Inicijator akcije, umetnički savetnik leskovačkog pozorišta, Željko Hubač, sa žaljenjem konstatuje da je izostala podrška Ministarstva kulture Republike Srbije: „Projekat je bio ponuđen najpre ministarstvu, ali osim oduševljenja idejom i obećanja da će se na tom polju nešto uraditi, skoro šest meseci nije bilo konkretnih akcija. Skupština Beograda je bila efikasna. Drago mi je što je sve počelo uspešno, što je publika zadovoljna a broj posetilaca sve veći. Trebalo je prevaliti dug put od Pozorišta čije su ulaznice bile besplatne do normalne prodaje karata na blagajni, i to ne samo za gostujuće predstave, već i tekući repertoar“.

U okviru akcije u novembru je gostovalo Beogradsko dramsko s predstavama *Privatni životi* Noela Kauarda, u režiji Dimitrija Jovanovića, *Pijanista* Aleksandra Barika, u režiji Milene Pavlović, i *Ubistvo sestre Džordž* Frenka Markusa, u režiji Darijana Mihajlovića. Gostovalo je i Pozorište lutaka „Pinokio“ s *Princezom na zrnu graška* Jiržia Štredea, u režiji Siniše Rakića, te Pozorište „Boško Buha“ s predstavama *Šargor* Igora Bojovića, a postavci Milana Karadžića, i *Da l' bi bilo*

fino Jovice Tišme, u režiji Mirjane Ojdanić. U decembru će Leskovac pohoditi Malo pozorište „Duško Radović“ s predstavama *Sabrana dela Vilijama Šekspira* i *Bajkovizija*, a za januar i februar su najavljena gostovanja Ateljea 212 i Jugoslovenskog dramskog.

Tokom novembra je u Leskovcu, u okviru intenzivirane pozorišne razmene, gostovalo Pozorište mladih, koje je u saradnji sa SDUS-om producent predstave *Osamdesetdeveta* Željka Hubača, u režiji Nenada Gvozdenovića. Predstavom *Oslobođenje Skoplja* Dušana Jovanovića, u režiji Filipa Gajića, Leskovčanima su se predstavili gosti iz Vranja, Pozorište „Bora Stanković“, a NO „Sterija“ iz Vršca je gostovalo sa Strindbergovom *Gospođicom Julijom*, u režiji Miroslava Benke, dok se NP „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina predstavilo Nušićevim *Narodnim poslanikom*, u režiji Dušana Petrovića.

Najvažniji događaj u Leskovcu je ipak bila novembarska premijera. Nakon Molijerovog *Žorža Dandena*, u režiji Radoslava Milenkovića, na repertoar, koji je ove sezone okrenut svetskim i domaćim klasicima, je stavljena Havelova *Prosjačka opera*, kao uspešna diplom-

ska predstava Katarine Petrović. Scenograf je Todor Lalicki, kostimograf Marija Mihajlović, kompozitor Janja Lončar, a igrali su Milan Vasić, Bogoljub Mitić, Dragan Mićalović, Bojan Stojčević, Đorđe Tomić, Stanislav Grujić, Vladimir Đurđević, Dušan Jovanović, Predrag Smiljković, Darko Zloporubović, Aleksandra Cucić, Gordana Petković, Dušica Milošević, Maja Mladenović, Suzana Matić, Mirjana Ljubić, Jasna Radivojević i Jelena Radenković.

Posle premijere je usledila uspešna turneja na kojoj je, pred prepunim salama pozorišta u Zrenjaninu, Kikindi, Novom Sadu, Šapcu i Vršcu, igrana predstava *Kući...!* Ljudmile Razumovske, u režiji Nenada Todorovića. Nakon više od decenije ovo je prva višednevna turneja leskovačkog teatra.

U decembru će, u režiji Nenada Todorovića, premijerno biti prikazana *Crvenkapa* Aleksandra Popovića, a za januar je planiran početak rada na predstavi za koju, po motivima dela romana *Zlatno runo* Borislava Pekića, dramu piše Svetislav Jovanov. Reditelj ovog projekta je Dušan Petrović.

DA OBMANETE SVET – VI UZMITE I SAMI IZGLED SVETA

Sa VII Jugoslovenskog pozorišnog festivala

Užice 2002.

Stevanka Češljarov

Na ovogodišnjem užičkom festivalu su učestvovali *Joneskomanija* Crnogorskog narodnog pozorišta iz Podgorice, *Skup* Jugoslovenskog dramskog pozorišta iz Beograda, *Narodni poslanik* NP „Toša Jovanović“ iz Zrenjanina (prvi Nušićev tekst na ovom festivalu), *Čudo u Šarganu* Ateljea 212 i *Neprijatelj naroda* NP iz Beograda. Selektor je bio crnogorski pisac Veljko Radović, a od iduće godine taj posao će obavljati Novosadčanin Vladimir Kopicl. Iduće godine se menja i žiri, sve će dakle biti novo, samo problemi ostaju stari. Direktor festivala Zoran Stamatović strahuje za opstanak Festivala zbog novog načina finansiranja i kaže da će ovogodišnji Festival koštati oko četiri miliona dinara, da će od ministarstva za kulturu dobiti milion te ni u slučaju potpuno rasprodane sale ne mogu da budu pokriveni troškovi dolaska trupa i smeštaja, iako ansambli ostaju po jedan dan, a neki se vraćaju odmah posle predstave.

To su problemi organizatora ovog sve boljeg festivala i članova užičkog pozorišta koji ovaj posao obavljaju volonterski, a umetnike tište druge muke. Oni, naime, imaju nove ideje oko organizovanja i profilisanja naših festivala i pozorišta. Vladimir Kopicl, budući selektor festivala, prvi put je na užičkom festivalu. „Baveći se duže pozorištem, dobro sam se obavestio o ovom festivalu. Znam da je dobro organizovan, da se ovde mogu videti stvarno dobre predstave i da se pred selektora ne postavljaju ograničenja. To znači da u Užice stvarno mogu biti dovedene predstave bez žanrovske prepreke, bez obzira na to da li je tekst domaćeg ili inostranog pisca. To je, po meni, dovoljno. Osim toga, bitno je da ovaj festival ima publiku, a ispunjena sala, sve s pomoćnim sedištim, dovoljno govori o odnosu publike prema Festivalu. Sve to potvrđuje da je ovo manifestacija u koju treba verovati. Zato mi je drago što ću naredne dve godine deo te svoje vere moći i da izrazim.“

Dobar izbor

Ovogodišnju, drugu po redu selekciju Veljka Radovića Kopicl ocenjuje kao dobar i snažan izbor, osnažen motom festivala (*Da obmanete svet, vi uzmete i sami izgled sveta*) koji nije slučaj. „Načinjena je dobra sprega onoga što bi se moglo nazvati angažovanom ili para-angažovanom dramaturgijom i aktivnog angažovanja, a to se odnosi na savremene komade, ali i one koji pripadaju dramskoj klasiци i čiji je angažman donekle možda već izvetrio. Ta reanimacija prošlog i pokazivanje onog što je još živo, na ovom festivalu dobro funkcioniše. Ovde sam video i izvođenje predstave *Supermarket*, koje je u festivalskom prostoru bolje izgledalo no na Sterijinom pozorju.“

Kopiclovi stavovi vezani za organizaciju festivala ponešto se razlikuju od uobičajenih, a pogotovo od aktuelnog stanja. „Festival treba da bude ne samo umetnički i usko pozorišni, već pravi umetnički spektakl koji treba da okupi i najbolje predstave i sporedne tokove podjednako važne kao i predstave. Mislim na razgovore, radionice, projekcije i sve što od festivala pravi živi aktivan događaj koji komunicira s publikom.“

Publika je amorfnu kategoriju koju niko ne poznaje, tako da je primarni posao svakog festivala, uz onaj umetnički, da proizvede publiku. No festivali treba i da pomažu našim pozorištima da prelaze granice; zato na festivale treba pozivati ne samo umetnike već i inostrane producente, organizatore turneja. Interesovanje za naše pozorište postoji, veoma je izraženo, a postoji i grupa profesionalaca koji bi mogli da pomognu našem pozorištu.“

Posle žiriranja Vladimir Stamenković analizira neke od predstava s ovogodišnjeg Festivala. „Na premijeri *Supermarketa* sam imao mnogo primedbi, no to je otklonjeno na festivalu i predstava je sada ozbiljnija i manje zabavljaka. U predstavi *Čudo u Šarganu* video sam krupne mane, racionalni, realistični tok radnje

Užicu, barem poslednje dve godine, utiče tako što favorizuje ansambl predstave.“

Skup je tog obima i značaja: to je klasika, lepe ljubavne teme, predstava je zabavna a duboka. Mislim da festivala imamo i previše, baš kao i pozorišta. Možda bi trebalo adaptirati, opremiti i osposobiti za izvođenje predstava domove kultura. Možda bi to bio izlaz.“

Na pitanje zašto se, po njegovom mišljenju, kod nas danas malo igraju domaći klasici, Stamenković odgovara: „Kad igrate klasike, morate da imate jasnu ideju kako da ga postavite u vreme u kojem ćete da ga prikazete. Nušić se ne igra jer se igra Kovačević, pisac koji je bliži našem vremenu. Ja sam, na primer, video više *Hamleta* i ni jednog dobrog. Nušića takođe. Treba razmisliti zašto je tako.“

sam rekao da ovaj festival treba da bude pozorišni festival južnoslovenskog govornog područja. A da bi to postalo moguće ovo pozorište treba da doživi fantastičnu adaptaciju, da bi se stvorili tehnički uslovi. No, to ovaj teatar zaslužuje.“

Koji su problemi naših pozorišnih festivala? „Boljka svih festivala je što na njima nema više problemskih razgovora o pozorištu, o problemima savremene režije, novim dramskim tekstovima, mladim glumcima. Nasušna je potreba da se na jednom mestu okupimo svi kojima ne treba prevodilac da bi razumeli ono što se govori na sceni i da izmenimo iskustva. Ovaj festival ima tu šansu, koju je imalo Sterijino pozorje. Uvek se radujem dolasku na ovaj festival. Ove godine prisutna je mala oscilacija u kvalitetu predstava i selektor je izabrao najbolje od ponudjenog. Ovo je relativno tačna slika jugoslovenskog pozorišta.“

O situaciji u crnogorskom pozorištu Eraković kaže: „Crnogorsko narodno pozorište je svake godine učestvovalo na ovom festivalu i mislim da je dobilo sedam Ardaliona. Teatar u Crnoj Gori je u

publike već da bi se izdvojilo ono najbolje, da bi se iskristalisali kriterijumi za ubuduće. Sezone mogu da budu plodnije i manje plodne. Kada posmatram istoriju Bitefa, festivala koji je ostavio veliki trag, kao putokaz, vidim da smo strahovito mnogo naučili, a mislim da učimo i danas, jer bez tog gledalačkog iskustva, bez tih pročišćenih kriterijuma, nema napredovanja u našoj umetnosti.“

Da li imamo mnogo festivala? „Ne mislim“, kaže Ejđus, „da imamo mnogo pozorišnih festivala, pre će biti da imamo mnogo onih filmskih. Bitno je da budu profilisani. Mislim da je Sterijino pozorje u najvećoj krizi. Ima mnogo razloga što je tako, i puno se razgovora kako da Pozorje dosegne nekadašnji sjaj, bez obzira na okolnosti u kojima živimo, ali ostali festivali, čini mi se, da se razlikuju, da imaju svoju boju, kriterijume, publiku i život. Mislim da je to dobro i da je sve širi krug pozorišta koja konkurišu za te festivale. Više nije čudo kad se na festivalu pojave predstave iz manjih sredina, jer sve više mladih i školovanih osvaja prostore i van velikih kulturnih centara. U ostalom, provincija je u duhu, a nije geografski pojam.“

Selektorov rezime

Posle dvogodišnjeg mandata selektora Jugoslovenskog pozorišnog festivala u Užicu Veljko Radović priznaje da ima dobar uvid u opšta kretanja u teatrima Srbije i Crne Gore. „I u izveštaju Savetu Festivala, objavljujući repertoar, naglasio sam da je, po svemu sudeći, moj pogled na ovdašnje pozorišne prilike nesrazmerno 'pesimističniji' no što se pretežno misli. Izgleda da taj moj stav imao bučan odjek, jer je često akcentovan u javnosti. U izveštaju sam napisao i da našem društvu nedostaje konzistentan kritički sistem u svim domenima, pa i u pozorištu, gde je previše pohvala bez mere, i 'adoracije' koju je teško probaviti. Nisam ubeđen da je naša dramaturgija, osim retkih pojedinačnih rezultata, prvo-klasna, a još manje to mislim o kvalitetu režije, da o osvojenom većem rangu scenografije i kostimografije i ne govorim. Ali, mi smo neaktuelizovano plemensko i prednaučno društvo, i do kritike ćemo dopreti posle mnogo muka i bolnih samosuočenja i suočenja s drugima. A oni su nas daleko ostavili u svemu, više no što veruje većina našeg sveta. Naše ljude, naime, ne urazumljuje kritička inteligencija već ih zavarava iluzijama o pretpostavljenoj 'veličini'.“

Svoj selektorski rad Radović procenjuje sa stanovišta činjenice da je imao, kako kaže, zaista „cezarska“ ovlašćenja. U njegov posao se niko nije uplitao, i apsolutno je odgovoran za izbor najboljih predstava Srbije i Crne Gore za poslednja dva Jugoslovenska pozorišna festivala. „Kao što sam naglasio u selektorskom izveštaju, vođen sam isključivo pozorišnim, estetskim razlozima, u skladu s mojim pogledima na pozorišni čin. Naime, i u svojoj knjizi teatroloških ogleda *Drama kao notni sistem*, i u delu izveštaja naglasio sam da sam predstave birao na osnovu merila celovitosti, a to znači konvergencije svih nivoa oličenih u dobrom dramskom tekstu, ubedljivoj i modernoj glumi i režiji koja je odgovorna za harmonizaciju predstave i njen opšti sklad. Radio sam slobodno i savեսno, i mogu s mirom da posmatram svoje dvogodišnje selektorovanje. Ako sam i preskočio neku vrednu predstavu, eto korektivne prilike mome nasledniku Kopiclu.“

Da se okupimo i razmenimo iskustva

Blagota Eraković, reditelj iz Podgorice, ne krije svoje simpatije prema užičkom festivalu: „Ovaj festival ima čestito, fino, sentimentalno i veoma ljudsko osećanje pozorišta. Kad to kažem mislim na junački napor koji ljudi koji su ga osnovali, pa i cijelo Užice, ulažu da bi s malim sredstvima a uprkos veliki problemima vodili ovaj festival. Ovaj festival deli sudbinu svoje zemlje. Pozorište je fantastična umetnost baš zato što ume da oslika i prikaže život, ali i da predvidi ono što će se dogoditi. Trebalo bi naći nove injekcije kojima bi se osvežilo da ponovo bude ono što treba.“

Kako Eraković vidi perspektivu festivala u Užicu? „Još na pošlom festivalu

ekspanziji, kod nas nastaju značajne predstave koje i u internacionalnom smislu znače mnogo i sigurno je da je ovaj teatar jedno od najboljih i najživljih pozorišta kod nas. Ono je otvoreno za sve strukture, prvi smo otvorili vrata za sve iz ex Jugoslavije, i prvi probili barijere i gostovali u teatrima bivše Jugoslavije. *Skup* i *Joneskomanija* se izdvajaju, a od glumaca Predrag Ejđus, Đurđija Cvetić, Varja Đukić i Gordana Marković.“

Jedan od laureata, Predrag Ejđus, govori o svoje tri uloge odigrane ove godine u Užicu. „Nije slučajno što sam ove godine odigrao čak tri uloge u predstavama prikazanim u Užicu. Uostalom, prošle sezone sam imao čak pet premijera a tu je šesta – *Faust* u beogradskom Narodnom pozorištu.“

Na pitanje šta misli o Festivalu jugoslovenskog pozorišta, Ejđus veli: „Festivali su značajni ne zbog nagrada i

JOŠ UVEK JAŠEMO MITSKE KONJE

Slobodan Unkovski: Pozorište je na Balkanu zasnovano na entuzijazmu, starinskim principima organizacije, ovde kostim i scenografija gotovo po pravilu stižu u zadnji čas, dok u Americi nekoliko meseci pre početka proba imamo dvonedeljne pripreme na kojima definišemo koncept; pa ipak, spontanost Balkana je uzbudljiva, ovde se svi planovi menjaju kad se pojavi komad poput *Šina*, jer na Balkanu je pozorište mnogo više od posla

Sagovornik A. Milosavljević

Prošlo je devet godina od kada ste sa Feliksom Pašićem razgovarali za „Ludus“. Intervju je nastao 14. maja 1993. u Skoplju, u vreme velike ratne bure, opsade Sarajeva. Da li ovaj trenutak doživljavate kao vreme svđenja računa?

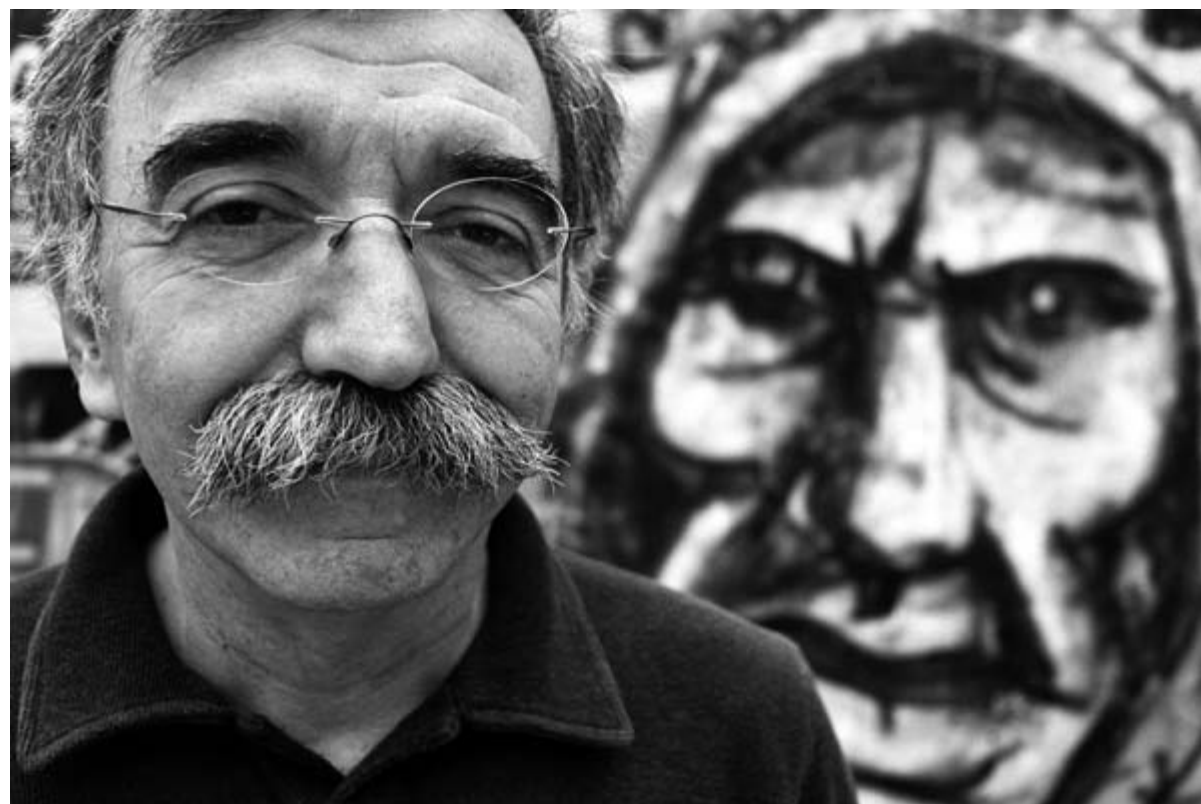
Neophodan je rezime za period od poslednjih 10-ak godina na teritoriji bivše Jugoslavije; važno je da svi ovde naprave „popis inventara“, ustanove ko, šta, gde, kako... Tim pre što već izvesno vreme primećujem da se ljudi ponašaju kao da se ništa i nije dogodilo. Moramo se suočiti sa istinom o onom što se dogodilo, jer dosadašnje iskustvo kazuje da zatvaranje očiju pred tom istinom ne vodi ničem. Tek nakon tog suočavanja moguće je da se jedni drugima izvinimo, jedni s drugima pomirimo ili da jedni drugima oprostimo. Naravno, moguće je sve to pod hitno zaboraviti, praviti se da se ništa nije dogodilo, ali bez spoznaje istine ne možemo ozbiljno da idemo dalje.

Dosadašnji pokušaji ovdašnjih naroda da žive zajedno propadali su i uvek se završavali novim i sve strašnijim klancama. Da li je to otuda što živimo na „buretu baruta“, zato što niko od nas pošteno nije sagledao istinu o vlastitom doprinosu „balkanskoj klanici“, ili je to naš usud, posledica ovdašnjeg mentaliteta? Da ji je praštanje na Balkanu uopšte moguće?

Fenomen oprostaja je suštinski vezan za zapadnu civilizaciju. Istina, to je više aspekt filozofsko-religijske misli, a manje je deo političke prakse – jer Zapad je tokom dosadašnje istorije iskazao ogromnu osvetoljubivost. Ali, veliko je pitanje koliko je koncept mišljenja zasnovana na praštanju moguć na Balkanu. Kod nas je oproštaj znak slabosti, a ovdašnja tradicija nalaže da onome ko ti je učinio nažao naneseš još veće zlo. Naš dodatni problem je bio i to što su ovde čitavi narodi ili delovi naroda želeli da žive samostalno, da imaju svoje države, svoja znamenja, ali i svoje privrede, pa i svoja pozorišta... I sada samo čekam da vidim gde su oni koji su to želeli i kako izgleda njihova sreća kad su sve to ostvarili.

Veće su šanse da se sretnemo u Evropi

Prepoznajem li to kod Vas jugonostalgiju?

(Foto: Đ. Tomić)

Ne osećam nikakvu nostalgiju prema nekadašnjoj Jugoslaviji. To je za mene završena priča; taj period je za mene okončan. Sada pokušavam da Makedonija, gde živim, bude moja domovina. No da se vratim na prethodno pitanje. Ja ipak, uprkos dosadašnjim iskustvima, verujem da imamo kapacitete da živimo zajedno, da na balkanskom prostoru postoji mogućnost dublje saradnje i intenzivne komunikacije – od ekonomske do kulturne. Suštinsko pitanje glasi: ko je tu komunikaciju i saradnju sprečio. Lepo zvuči priča o svetskoj zaveri, to uvek postoji kao mogućnost, i ja nemam dokumenta koja nju ili potvrđuju ili isključuju. Skloniji sam, međutim, da verujem da se nama uvek dogodi ili ono što žarko želimo, ili ono čega se strašno plašimo. Tako otprilike i glasi replika iz jedne od drama Gorana Stefanovskog. Naime, sve se uvek događa po našem vlastitom apo-

kaliptičnom scenariju, a povest pokazuje da čak ne možemo ni da zamislimo dovoljno grozota koliko jeziva može da bude naša stvarnost. Ja ipak verujem da dalji razvoj civilizacijskih vrednosti na ovim prostorima može da donese rezultate i da će se jednog dana svi ovdašnji narodi ponovo sresti – svejedno da li na Balkanu ili u Evropi. Taj proces ne zavisi od nas i naše dobre volje, već je to evropski projekat. Istina, izgleda da su veće šanse da se sretnemo u Evropi, jer smo mi Balkanci nepoverljivi jedni prema drugima i teški za pregovaranje.

Pomenuli ste Stefanovskog. U svojoj drami on kaže da Dionis narodu donosi strast. Iz nje može da nastane žestoka ljubav, ali i klanje. Narodi Balkana po pravilu izaberu ovo drugo.

Ne zaboravimo da je Balkancima svojstvena i žestoka ljubav. Nevolja je, međutim, u tome što to nije previše atraktivno. S druge strane, nasilje je takođe deo ljudskog karaktera, kao i poštenje, dobrota ili sposobnost da se proizvodi u lepoti i u njoj uživa... Nasilje, dakle, nije nešto strano čoveku, ono ne dolazi spolja. Pitanje je samo kada će se ono probuditi i šta će ga provocirati. Ovde nasilje, poput želje da se vlada i ispoljava moć nad drugima, brzo obuzima ljude i munjevito se širi, lepljivo je poput krvi. S druge strane, ljubav zahteva delikatnost, než-

nost, postupnost, strpljenje – osobine koja na Balkanu nisu baš na ceni.

Da li nam neko sa strane može pomoći da se oslobodimo potrebe za nasiljem i suočimo samo sa sobom?

Ogroman novac se već veoma dugo sliva u ovaj region i međunarodna zajednica je mnogo učinila da bi nas, s ovih prostora, motivisala da razvijemo drugačiju svest o sebi, da bi nam pomogla da se suočimo s istinama o sebi. Pa ipak, mislim da bi svet danas bio srećan da se više ne bavi nama. Ali u tom slučaju morali bi i mi sami da počnemo da se bavimo sobom. Nama to, međutim, ne ide nimalo lako. Ovde svako ima posebno originalnu ideju o tome ko je i šta je, šta predstavlja i kakva mu je sudbina. Mi na Balkanu još uvek jašemo mitske konje i čini nam se da nam je Aleksandar Makedonski savremenik. Mi zapravo nemamo kapacitete da se suočimo sami sa sobom.

Kako pogladati istini u oči

Šnajderovog *Hrvatskog Fausta* ste, upravo u JDP-u, pre 15 godina režirali kao rekapitulaciju priče iz Drugog svet-skog rata, a ispostavilo se da je taj komad anticipirao ono što se ovde događalo tokom poslednjih 10-ak godina.

Što se mene tiče *Hrvatski Faust* je završen. Ta priča, tema i predstava imale su za mene izuzetno veliki značaj – i to ne samo pozorišni, nego i kulturni i politički. To je dobar tekst, ali je sada i ovde potreban drugi. *Hrvatski Faust* Slobodana Šnajdera je nastao u drugom vremenu i u drugoj državi. Istina, u tom komadu je parafrazirana poznata Krležina maksima „Sačuvaj me bože hrvatske kulture i srpskog junaštva“, ali ovom vremenu i ovoj zemlji je potreban autentičan dramski tekst koji bi se bavio ovdašnjim specifičnostima. Ne mogu, međutim, da procenim koji bi to tekst bio, ali znam da on mora da provocira osećanje oslobođanja nagomilane negativne energije. Pretpostavljam da se *Šine* Milene Marković barem delimično dotiču suštine tih problema, istina više metaforično no na direktan način. Uostalom, slutim to i u igri glumaca iz predstave *Šine*, osećam neku vrstu

primarnog krika kojim se oslobađaju užasnih pritisaka nagomilanih tokom proteklog vremena. Vidim da njima nije dovoljno da probleme traže u tuđem dvorištu, već imaju potrebu da se konačno suoče s vlastitim problemima. Dok razgovaramo o predstavi – bilo mi koji smo je radili, bilo s onima koji su dolazili na generalne probe – čujem mnoge da kažu kako su zasićeni tom temom, ali ipak ih rad na *Šinama* i sama predstava provociraju da priznaju da su i sami bili u nekoj od situacija iz drame, ili da je neki njihov rođak, prijatelj bio u takvoj situaciji. To znači da komad i predstava provociraju. Na žalost, osim pojedinačnih slučajeva, u koje spadaju Milenine *Šine*, ne vidim tekstove koji bi se svesno bavili ovom vrstom suočavanja, pa čak ne vidim ni želju da se pođe u pravcu spoznaje istine.

Kada je počeo rat u Sloveniji zatekao sam se u Ljubljani, gde sam režirao *Per Ginta*. U to doba tamo je radio i Žorž Paro. Sećam se da mi je rekao: „Ko će sada da gleda partizanske filmove u narednih 50 godina?“. I zaista, skloni smo tome, veličanju ratničkih poduhvata, gradnji mitske svesti, ali nismo spremni sebi da priznamo šta se zaista dogodilo, da se suočimo sa sudbinom običnih ljudi. A mene upravo te sudbine najviše i zanimaju.

Za sebe ste rekli da niste intelektualac, već profesionalac. Kako, međutim, procenjujete ulogu intelektualaca, ali i umetnika – profesionalaca u vremenima koja su za nama?

U tom vremenu je bilo svega i svačega, i intelektualaca koji su postali snajperisti, diverzanti, ali i umetnika koji su se bavili svojim profesijama i na taj način simbolično pružali otpor ratnoj pomami, a bilo je i onih koji su preko politike zapravo artikulisali svoju nemoć. Globalnog odgovora – nema. Pa ipak, čini mi se da je pozicija pisaca nekako najznačajnija. Nemam posebno objašnjenje zašto je tako i ne optužujem ih, ali mi se čini da njihovi stavovi ostavljaju jasnije tragove. Njihova pozicija je drugačija. Naše akcije traju onoliko koliko i predstava i ograničenog su dejstva, dok su mnogi pisci u izvesnim sredinama bili svetionici koji su ukazivali katkad na dobar pravac, ali pokatkad i na pogrešan, a njihovo dejstvo je trajalo duže. Nema sumnje da su, generalno, intelektualci i umetnici mogli da učine više da bi sprečili ono što se događalo, ali zar ni svi ostali nisu mogli da urade više. Ovde mi je neko pričao šta se na beogradskim ulicama dešavalo 5. oktobra, opisivao je napetost, suzavac, juriše, pucnjava, i na kraju dodao: „Ali, dugo smo čekali“. Bili su, dakle, potrebni razni podsticaji da se dogodi pobuda – od onih o kojima se sada piše kao o prikrivenoj međunarodnoj akciji, pa do jasno artikulisanog stava intelektualne i umetničke elite.

Pa ipak, između 1996. i 1998. ste pristali da ne budete pozorišni profesionalac i bili ste ministar za kulturu u makedonskoj vladi. Izgleda da politika nije samo naša sudbina, već i neka vrsta vrzinog kola iz kojeg ne možemo da se izvučemo.

Tada sam iznutra sagledao funkcionisanje mehanizma vlasti, ali i video realno mesto kulture u shvatanju političara i planovima balkanske vlade.

Kakva je ta pozicija?

Nezavisno od toga što su neki moji postupci bili podržani, kao što je to slučaj sa zahtevom da se poveća budžet, ili što sam se svojim autoritetom izborio za bolje pozicije kulture, suštinski je njeno mesto nebitno. Kultura se u tom kontekstu shvata pre kao muka nego kao suštinska potreba. Istina, kulturu političari uspešno koriste i za samopromociju. Baš zbog takvog položaja kulture, oni koji se njome istinski bave moraju sami da se izbore za realnu poziciju kulture. No, nema sumnje, da je kultura na Balkanu drugačije izgledala, i da je imala drugačiji tretman, sve bi bilo drugačije.

Kad pozorište nije dovoljno

S jedne strane ste izjavljivali da umetnost ne može da prekine rat, niti ga usmeri u drugom pravcu, a s druge ste u vreme opsade Sarajeva režirali predstavu *Sarajeva*, otvoreno podržavali buntovni angažman glumaca iz *Bureta baruta*, bogatili svoje režije najdirektnijim asocijacijama na aktuelni društveni

i politički trenutak. Kao definišete vlastiti angažman u pozorištu?

Ne pokušavam da kroz predstavu projektujem određenu političku, ideološku sliku sveta, već se bavim pojedinačnim ljudskim sudbinama, karakteristikama i situacijama, a teme koje lebde u vazduhu uvek same uđu u predstavu, u

konkretna misao. Nekada to radim pomoću predstave – što je, smatram, najbolje – a ponekada sam pisao tekstove u novinama, davao izjave ili na druge načine javno demonstrirao svoje stavove. Jer, ima trenutaka kada pozorište nije dovoljno. U jednom času sam odlučio da u Makedoniji neću da pravim predstave

vezana za zakon o pozorištu. Kakva su makedonska iskustva na tu temu?

Mi nemamo zakon o pozorištu, ali imamo Zakon o kulturi, usvojen u vreme kada sam bio ministar, i on praktično reguliše i pitanja vezana za pozorište. Napravili smo nacionalni program koji je utvrdio prioritete i na tom planu precizno definisali čija su pojedina pozorišta. Paralelno je usvojen i Zakon o lokalnoj samoupravi, bez kojeg nije bilo moguće vratiti institucije gradovima. Ako su ta pitanja regulisana, zna se šta je čije, ko će šta da finansira, ko je za šta odgovoran i, pre svega, kakav je nacionalni kulturni program, onda zakon o pozorištu i nije neophodan.

Često režirate u zemljama koje ne pripadaju balkankom krugu. Kako iz te perspektive sagledavate ovdašnje pozorište?

Pozorište na Balkanu je zasnovano na entuzijazmu ali i anahronim, starinskim principima organizacije. U pozorištima na Balkanu kostim i scenografija gotovo po pravilu stižu u zadnji čas. S druge strane, recimo, kada radim u Sjedinjenim Državama čak dva ili tri meseca pre početka proba odlazim na dvonedeljne pripreme sa skicama, nacrtima, detaljnim planovima i gotovim konceptom. U Sloveniji godinu dana unapred tačno znam šta ću raditi i u kom terminu. Takva dugoročna planiranja podrazumevaju bolje pripreme. S druge strane, spontanost Balkana je posebno uzbudljiva. To, između ostalog, znači i da je u Sloveniji bezmalo nemoguće odmah odigrati neki domaći tekst koji je nastao kao reakcija na društvena zbivanja, dok se i u Beogradu i u Skoplju svi dotadašnji planovi smesta menjaju kad se pojavi komad poput *Šina* Milene Marković. Osim toga, ovde je pozorište mnogo više

od posla, dok je na Zapadu teatar pre svega profesija koja donosi profit, a tek zatim, eventualno, i strast.

Između nežnosti, lepote i grubosti

Posle rediteljskog prosedea koji sledi naglašeno poetizovanu sliku sveta u dramama Gorana Stefanovskog, usledio je period kada ste se poigravali citatima, paracitatima, formom teatra u teatru.

Kada se moj rad posmatra kontinuirano, u dužem vremenskom periodu, moguće je uočiti različite faze, a kada se te promene meni događaju ja ih ne vidim. Ja, naime, radim ono što moram da uradim. Na tom putu nema preciznog, unapred smišljenog plana: sada ću ići ovim putem, pa onda skrenuti ovamo... Pre će biti da je moje kretanje uslovljeno tekstom koji režiram, mestom na kojem nastaje predstava, ljudima s kojima radim, mojim unutrašnjim osećanjima, raspoloženjem, inspiracijom. Na primer, u *Buretu baruta* sam koristio filmske citate jer su u podeli bili i filmski glumci. Kada sam radio Goranove tekstove imao sam dvedeset osam, dvadeset devet, trideset godina. Sada imam pedeset četiri. Mnogo se toga u međuvremenu promenilo, drugačije mislim o svemu, životu, pozorištu, i kada se sve to u jednom času sudari s određenim pozorištem, određenom podelom, određenim komadom da rezultat koji vrlo često i mene iznenadi. To je, uostalom, i posebno interesantno u ovom poslu.

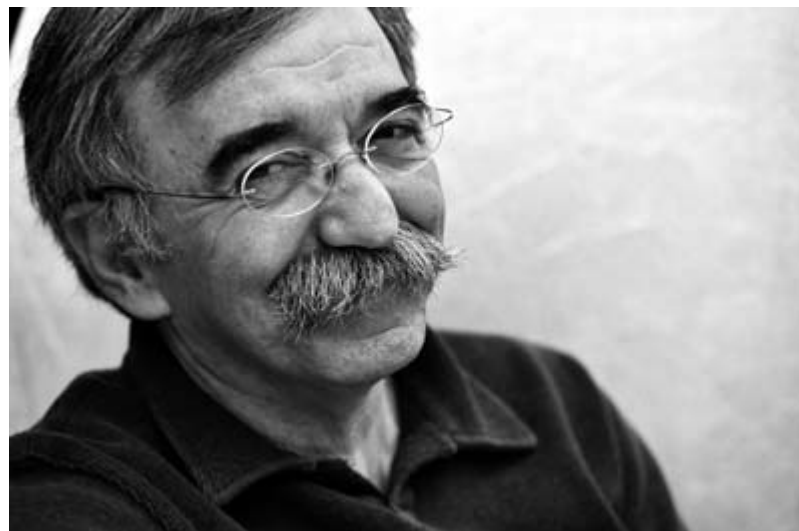
Neke od svojih najvećih uspeha, pa i početnu afirmaciju, postigli ste režirajući komade Gorana Stefanovskog. U inter-

vjuu Feliksu Pašiću ste svojevremeno kazali da ste, saznajući da njegovu dramu *Sarajevo* treba da režira Haris Pašović, osetili ljubomoru. I Stefanovski je često izjavljivao da ste reditelj koji ga najbolje interpretira.

Goran Stefanovski već odavno piše tekstove po narudžbini raznih velikih teatarata, scenarija za filmove, tako da se odavno nije pojavio neki njegov komad koji sam prepoznao kao nešto što bih želeo da radim. Jednostavno, putevi su nam se razišli.

Šta vas je privuklo komadu *Šine* Milene Marković?

Drama mi se odmah veoma dopala, ali mi se izuzetno dopala i Milenina poezija, a *Paviljone* sam gledao kao predstavu, tekst nisam čitao. Smatram da je Milena potencijalno veoma interesantan dramski autor; znam da dramski pisac ne može da napreduje ako mu se ne igraju komadi. I što je bolje odigran njegov tekst, to će značajniji biti njegov docniji razvoj. *Šinama* su me privukle razne stvari: od sjajnog dinamičnog dijaloga, do same situacije koja se razvija na zanimljiv način. Učinilo mi se da mi ovaj tekst pruža mogućnost da ispričam svoju priču baziranu na tom materijalu. Naša predstava se koprcu između nežnosti, lepote i ekstremne grubosti i života i istorije. Pravi spoj koji je prepoznatljiv a potreban. Predstava nije laka za gledanje, u njoj nema nasilja, ali nadam se da pleni spojem raznih elemenata i snažnim slikama. Posebno sam zadovoljan podelom, glumcima koji su na izuzetan način uradili svoj posao i svojim angažmanom i motivima nadgradili sam dramski tekst pa i pozorište uopšte.

(Foto: Đ. Tomić)

njoj pronađu svoje mesto. Zato svojim predstavama ne nudim odgovore već pokušavam da podstaknem gledaoca da se zapita. Osećam, dakle, veliku odgovornost prema pozorištu u kojem sam već trideset godina. No, istu takvu odgovornost osećam i prema javnosti, pa i prema sebi u krajnjoj liniji, pa ne smem da prećutim stvari koje treba reći. Svestan sam da ne mogu da stanem na liniju fronta i razdvajam zaraćene strane, ali mogu jasno i glasno da kažem svoj stav i da ga potpišem. Ne mislim da je za to potrebna velika hrabrost ili mudrost, već je to rezultat duboke unutrašnje potrebe da se u određenom trenutku izrekne

zbog kulturne politike koja je jedno vreme sprovedena i činjenice da je tadašnji ministar kulture uništio makedonsku kulturu.

Evo, i dok boravam u Beogradu, pitam se sve vreme koji je stepen mog angažmana ovde moguć, s obzirom na ovdašnju situaciju. Prisutan sam ovde samo dva meseca, dakle nedovoljno da bih imao pravo da govorim, a opet moj stav prema ovoj sredini je dobronameran, što mi daje izvesno pravo da se angažujem.

Već duže je jedna od bolnih tema našeg teatarskog života polemika

MATA MILOŠEVIĆ

(25. decembar 1901 – 18. oktobar 1997)

Onaj koji je ljudima svog vremena dosta dao, živeo je za sva vremena (Fridrih Šiler)

M. Vukojić i N. Majstorović

Da je živeo u Engleskoj, veliki mag teatra, Mata Milošević, vitez glumac, maestro režije, profesor glume, pedagog i mudar pozorišni pisac, večno mladi gospodin, dobio bi titulu Sera.

Čarobnica smeha, nenadmašna glumica Žanka Stokić zvala ga je moj princ. Stojan Aranđelović kaže: „Knjiga gospodina Mate Miloševića *Moja gluma* poučna je za nas glumce i bolja od *Sistema* Stanislavskog”.

Obeležio je i dao svoj pečat pozorištu dvadesetog veka.

Totalna tišina

Sjajna glumačka zvezda, dobitnica Dobričinog prstena, Nevenka Urbanova o Mati Miloševiću piše: „Svojom otmenom pojavom, sa izuzetnom dikcijom i lepim glasom – što je bila tradicija i ponos Narodnog pozorišta – i raznovrsnim izražajnim mogućnostima, on ubrzo igra glavne uloge, od psihološki složenih do uloga nežnih ljubavnika, kakav je bio, mesečevom svetlošću obavijen, njegov nezaboravni arman dival. Rečenicu: „Ja

još uvek čuvam dugme sa vaše rukavice, Margareta”, izgovorio je sa takvim lirskim prelivima da je to bila jedna od najlepših izjava ljubavi, koju smo čuli sa scene. Sam reditelj Rakićin zaustavio je probu i poljubio Matu Miloševića, a mlada publika ga je posle te uloge nazvala Jean De La Lune...” (Mladi Mesec).

Praizvedbu predstave *Banović Strahinja* Borislava Mihailovića Mihiza, u Jugoslovenskom dramskom pozorištu bila je 27. februara 1963. godine. Režirao je Mata Milošević i igrao u predstavi Jug Bogdana.

Za tu ulogu Mata kaže: „To je ironični stariji gospodin, koji je mnogo znao, mnogo video, preživio i mnogo šta razumeo”. Voleo je ulogu Jug Bogdana.

U sceni opraštanja oca Jug Bogdana sa ćerkom i ženom Banović Strahinje, Olgom Savić, koja je zbog preljube osuđena da je rastrgnu konji, celu scenu opraštanja Mata prelazi od portala do portala u apsolutnoj tišini, celo gledalište prati ga nemo. To glumci mnogo cene.

Mata kaže: „Totalnu tišinu smatram svojim poslednjim glumačkim uspehom”.

Pred Matinom Kućom: Mirjana Vukojić i Nidža Majstorović (Foto: Mirko Todorović-Era)

Od portala do portala
Portali svog rođenja – tišina
portali njegove mladosti – tišina
portali Narodnog pozorišta – tišina
portali Jugoslovenskog dramskog pozorišta – tišina

kod poslednjeg portala čulo se pitanje: „Jel' to gori pozorište?”

„I nastala je tišina kao kad najednom zanemi zvono...”

Ni Šekspir, ni Dostojevski, ni Molijer, ni Gorki... ni Moska, ni Miškin, ni Dival, ni Jago, ni Jug Bogdan, nisu mogli uzneiriti tu TIŠINU.

Glumac i reditelj koji je voleo reč i pokret u pozorištu govorio bi: „Glumac najbolje radi na sceni kada čuti, to je

najteži zadatak za glumca, ko ne zna da čuti, ne zna niti da govori”.

Ovog decembra 2002. godine je stotinu jedna godina od rođenja Mate Miloševića. U devedeset i šestoj godini, poslednjih dana svoga života govorio je veliki glumac poeziju Laze Kostića, Dučića, Branka Radičevića, Rakića... kao pre pola veka kada je osvajao publiku rečitošću, lepotom glasa, pojavom koja je nosila tišinu. Tišina je bila uzbudljiva kao da je čitavog svog života govorio stih: „O sklopi usne, ne govori čuti...”

Ostajao je doziv: „Dodite, jedva čekam da dodete”. Kratak, jednostavan poziv u priču i tišinu sa njime.

Nezaboravni trenuci sa velikim glumcem, velikim rediteljem, strogim i nežnim profesorom Matom Miloševićem.

Ovo sećanje zapisali, student profesora Mate Miloševića Mirjana Vukojić, glumica JDP-a i Nidža Majstorović, dugogodišnji prijatelj profesora Mate Miloševića u njegovom domu Dalmatinska 98, u kojem je profesor poželeo da „odigra” svoju poslednju tišinu.

Kako je veliki reditelj izrežirao scenu, tako je veliki glumac i odigrao. Njegova tišina nam nedostaje i u životu i na sceni. Mladim glumcima, mladim rediteljima sećanje zauvek na Matu Miloševića.

Decembar 2002. godine

VELIKI PROFESOR GLUME I NJEGOVA ČAROBNICA

O Milenku Maričiću i Miri Čohadžić

Branka Petrić

Možda bi moglo i ovako: u uniformi si umetnika ali i s malim oznakama onog koji komanduje i vršiš smotru tvojih marinaca – tvoje umetničke jedinice. Prolaziš pored glumaca (sada se može reći – skoro svih vrhunskih) koji su ili delimično ili sve četiri godine bili tvoji daci. Veličanstvena umetnička jedinica. Pozdravljaju Te počasnim pozdravom, jer tako osećaju, jer si to zaslužio. Sećaju se Tebe, prvih koraka na Akademiji, prvih Tvojih reči, pouka, saveta, odškrnutih vrata pred tajnama svoje ličnosti, odajama glume koja neće potpuno uspeti da se otvori ni do kraja života. Sećaju se Tvoje ljubavi i radosti koju nisi kriju kad bi nešto počelo da se rađa.

Profesor FDU Milenko Maričić

Bila je godina 1959. Te godine moja klasa će diplomirati, a pošto nas je napustio naš profesor odlučeno je: neke će izvesti profesor Josip Kulundžić, a drugi će uraditi diplomsku predstavu s Milenkom Maričićem. Nisam ušla u Milenkovu grupu i bila sam žalosna iako je i gospodin Kulundžić uživao veliki ugled.

Milenko se opredeljuje za *Čelavu pevačicu*. Jonesko počinje da vlada pozorištima Evrope, s njim počinje nova etapa u dramskoj literaturi. Pa je i za nas, izazov. Godinu dana pre, Bata Stojković i ja odigrali smo *Lekciju*. Marija Milutinović, pored Bate Stojkovića, Nenada Šegvića, Mirka Petkovića, dobija glavnu ulogu. Zamolila sam Mariju da napiše čega se seća: „Umeo je da voli glumce. Zbog toga je bio uvek radostan, zato sam pored njega bila opuštena i kreativna, nije bilo ograde između njega i nas. I ovo pretapanje, jedinstvo u neprekidnom kretanju, stvaralo je taj poseban život na probama.“

Samo jednom reći te uvede u suštinu onoga što treba da uradiš. Kaže ti na primer: 'Plivaj' – i to je taj ritam koji je nedostajao ili: nisam znala još kako treba da hoda moja gospođa Smit iz *Čelave pevačice*. Trebalo je da bude smešno kretanje starije žene kad prvi put ustane posle dugog sedenja; a on je na probi samo dodao: „Hodaj kao krava po ledu“. Na predstavama je uvek taj hod izazivao smeh i dobijala sam aplauz. A niko nije znao da je to njegova zasluga, njegov aplauz. Nije mnogo pričao. Nikad nije 'foršpilovao', ali je bio jedna duša sa glumcem. Živeo je za nas, i zato je kao reditelj bio skriven jer je neprestano oblikovao glumca a sebe zaboravljao. To je ta ljubav koju je Milenko imao. Morao bi da budeš mnogo pažljiv, da bi je prepoznao“.

Čelava je bila stvarno izuzetna predstava, publika je obožavala. Imao je sjajan osećaj za komediju, čak je i užasno strog kritičar za ono vreme, Eli Finci, napisao pohvalu toj diplomskoj predstavi. Sledeće godine deo diplomskog radi i s klasom Mate Miloševića. Bio je to takođe Joneskov tekst *Žak ili pokoravanje*. On je prvi osetio koliko Bekim Fehmiu ima smisla i za komediju, pa mu je dao ulogu Žaka – oca.

Milenko je bio prislan saradnik Bojana Stupice koji je pokazivao izuzetnu naklonost prema njemu, a najdragoceni je zapise i možda baš najbolje analize o Stupici znao je Milenko.

Nisam imala sreće da radimo zajedno. Jedino kad sam uskočila u ulogu Olge Spiridonović u TV adaptaciji predstave *Alera nedužne Anabele* Vece Lukića, koju je s velikim uspehom Milenko režirao u JDP. Scenu je opremio sada čuveni akademski slikar Vlada Veličković. Scena i predstava delovali su baš evropski. Tada sam bila svedok njegove izuzetne pažnje, preciznosti zahteva, pohvala i ljubavi koje je glumcima upućivao. Još se i sada sećamo njegove kulturne predstave *Arsenik i stare čipke* u Ateljeu 212 – kod „Borbe“, s Rahelom Ferrari, Vukom Dunđerskom, Ljubicom Janičević, Borom Todorovićem, Tanjom Beljakov, Vladom Popovićem, Bekimom Fehmiu... Mlada spisateljica Milica Novković, koja je tada počinjala, imala je sreću da njen dramski prvenac *Kamen za pod glavu*, s velikim uspehom režira baš Maričić, u novoj zgradi Ateljea.

Ne znam tačno kad je dobio da vodi na Akademiji prvu klasu od početka do kraja. Znam da je sa studentima mnogo eksperimentisao. Čuvena je njegova diplomatska predstava *Gospođe ministarke* s klasom glume 1967/68. Radili su je u 7 žanrova. Seća se Đurđija Cvetić da su prvo počeli kao tešku socijalnu dramu, koja polako dobija na vedrini, pretvara se u muzičku komediju, vodvilj, burlesku, da bi se završila, recimo, kao groteska. Toliko je to bilo dobro da je pozorište odmah želelo da je uvrsti u repertoar. U toj predstavi učestvovali su, pored Đurđije Cvetić, Lane Gutović, Milo Miranović, Ivan Bekjarev, Vesna Latinger, Josif Tatić, Mida Stefanović, Sonja Jauković, Dobriša Ilić.

Ne ustručavam se ovo da napišem: kad je naš sin Uliks Fehmiu postao student FDU Milenko nam je sav ozaren rekao: „Verujte mi, dobro je za pozorište što će se Uliks baviti glumom. Žao mi je što nije moj dak“. Sigurna sam da nikad tako nešto ne bi rekao da nije baš tako mislio.

Reditelj Žaga Mićunović, sadašnji upravnik CNP u Podgorici, bio je njegov voljeni i dugogodišnji saradnik na FDU.

Milenko i ja smo rođeni u istom mestu na moru – Novom Vinodolskom. Tamo su ga ponekad posećivali i njegovi studenti. Tamo smo se vidali češće i imali vremena da se družimo.

Radovali smo se pozivima da posetimo Milenka i njegovu suprugu, čuvenu, voljenu i cenjenu kostimografkinju Miru Čohadžić. „Kuća Vam je kao u planini“, volela sam da kažem. Okružena borovima, čempresima, lovorikama s dosta hladnoće. Bila je kao iza nekog brdašca. „U čempres, baš pored kuće, nam je udario grom, bilo je vrlo dramatično. Nikad nemoj da sadiš čempres pored kuće“, rekao je Milenko.

Bili su oboje izuzetni domaćini. „Ja ću ti ispržiti sardelice na 'novljanski' način. Skupi ih u šaku, prethodno uvaljane u kukuruzno brašno, oblikuje ih, pa ih na vrelom ulju pržiš. Sigurno će ti se dopasti.“ Bekimu je pripremano nešto drugo, a i ja sam iznosila na sto donešene specijalitete kuće Fehmiu – Petrić. Vina su bila, naravno, pomno odabirana.

Umeli su da čuju sagovornika s puno pažnje i razumevanja. I dok su Bekim i Milenko sad već pod mesečinom i zaogrnuti debelim džemperima pričali dalje o pozorištu ja sam s Mirom uživala razgledajući njene crteže, pejzaže, pažljivo odabrane predmete, divne čipke, s velikim ukusom uređene njihove prostore. Sve je odisalo umetnošću i ljubavlju. „Gornji deo kuće ćemo proširiti, jer moj

voljeni sin Gordan raste i trebaće mu više prostora“, kaže Mira. Sećam se jednog leta, mislim da je bila 1988. U tim krajevima blizu Senja duvaju užasne bure i juga takođe. Dešava se i leti. „Čuvaj se senjske bure.“

Pamtim šetnju pored mora s prijateljima po tako užasnom vetru, kad se niko ne usuđuje da uđe u more. Nebo je zlokobno. Iako smo dobro obučeni svejedno nam je hladno. Najedanput, na steni ugledamo nečije patike. Ko ih je zaboravio? Gledamo prema pučini, izbegavajući da nas okupaju ogromni talasi. Odjednom u daljini primetimo kao neko biće u moru. Čas ga ima, čas ga nema. Počinjemo da vičemo. Mislimo davljenik. Međutim, ogroman talas izbaci to biće i ono pade na stenu tačno pred nas. To biće se u trenutku uspravi i poviče ozarena lica: „Pre no što sam skočio povikao sam: evo me, dolazim, tvoj sam, dajem ti se, uzmi me, more! Ali more me nije htelo, vratilo me, izbacilo“. Završio je svoju priču Milenko, jer to je bio on, nimalo promrzao, sav u zanosu i nekom pobe-

la sam divnu košulju Milenku za Jocu Pavličeka“.

U Novom Vinodolskom mi je pokazivala crteže kostima, za čuvenu seriju na evropskom nivou *Igre bez granica*. Pričala mi je o fantastičnoj organizaciji te manifestacije i prvi put nije morala da misli o svakom dinaru. To je doživela kao veliku čast, kao i naša zemlja koja je prvi i poslednji put (ako se ne varam) bila domaćin tih igara. Dobila je i plaketu 1982. za taj svoj rad od TV Beograd i Eurovizije.

Volela sam njen promukao glas. Često smo zajedno išle u Trst. „Ti kao glumica, moraš da imaš i neke ekstravaganante stvari – kupi ovo i ovo.“ Nikad o tome nisam razmišljala, bila je u pravu. Prvi put sam je videla u Narodnom pozorištu, stajala je pored pulta, lepih nogu, tankih članaka u izuzetnim za ono vreme, tirkiznim sandalima s visokom petom. Bila je nasmejana i izgledala srećna. O Miri i tim sandalima piše i njena sestričina, književnica Vesna Janković, u svom prvom romanu *Zlatna*

nik Sterijine nagrade za režiju 1969, Bledske nagrade, Oktobarske nagrade.

Milenkova umetnička jedinica (i ona se nažalost, brojno smanjila) i dalje stoji u stavu mirno: Bata Stojković, Marija Milutinović, Nenad Šegvić, Miloš Zutić, Petar Kralj, Aleksandar Berček, Feđa Stojanović, Aljoša Vučković, Ljiljana Mrkić-Popović, Cedomir Petrović, Miki Manojlović, Dragan Maksimović, Mima Karadžić, Lepomir Ivković, Tihomir Arsić, Milan Mihailović, Marko Nikolić, Goran Sultanović, Vesna Pečanac, Vesna Malohodžić, Miki Krstović, Vesna Čipčić, Mirjana Karanović, Ljiljana Blagojević, Milan Milosavljević, Stanislava Pešić, Nebojša Ljubičić, Dragan Jovanović, Goran Daničić (s velikom ljubavlju imitira Milenka), Ivana Žigon, Katarina Gojković, Nebojša Ilić, Paulina Manov, i da ponovim – klasa 1967/68, koju je takoreći celu angažovao Bojan Stupica za JDP. (Znam da sam nehotice mnoge izostavila jer prosto nisam mogla da dođem do pravih podataka.)

Kad bismo zamolili kompjuter da, sredivši podatke, odgovori na pitanje:

Sa prijateljima: M. Maričić, M. Čohadžić i B. Petrić

ničkom stanju. To me je potpuno očaralo baš kao i neka dobra predstava i danima smo o tome pričali. To je bio isto deo Milenkove prirode. Imao je i deo ludila u sebi i kako mi se čini – veliku tajnu. Ponekad sam imala utisak da je u velikoj muci između onoga što zna (a znao je mnogo), misli i onoga kako ljudi to razumeju te onoga šta on misli da treba, a kako drugi misle da bi trebalo da bude.

Mira Čohadžić

Ne jedanput su Milenko i Mira radili zajedno. I skoro zajedno su ove godine otišli s ovoga sveta. Dosta smo profesionalno saradivale, ali ono šta je ostavila iza sebe kostimograf, gospođa Miroslava Čohadžić je neverovatno opus. Jednom sam joj rekla: „Ti si prava čarobnica, kad s toliko truda, strpljenja, pažnje, u krajnjoj liniji s tako malo novca, uspeš da uradiš toliko stvari. Čarobnica si, jer ti nije ništa teško. U tvojim očima vidim uvek puno razumevanje za sve naše glumačke želje. Hoćeš da nam ugodiš. Hvala ti na tome“.

Verujem da malo ljudi zna koliko je najboljih Milenkovih i Gordanovih majica, košulja, džempera, pa njenih šaleva, čipki i nakita zaigralo u raznim njenim emisijama ili filmovima, jer nije bilo novca, da se kupe, recimo, malo finije stvari. Čuvena je o Miri anegdota: „Kupi-

knjižica, i o njenim zeleno ljubičastim očima. Naravno da smo pričale i o deci. Radovala sam se kada je Gordan završio fakultet – klasičnu filologiju i dramaturgiju; radovala sam se i 1990. kad smo se poslednji put videle u Novom Vinodolskom (u koji Milenko i Mira više nikada nisu došli) kada mi je rekla da je Gordan dobitnik Međunarodne nagrade za mladog prevodioca do 25 godina na Kongresu FIT-e u Beogradu i što već prevodi – pored grčkog i latinskog – i s francuskog. Ne znam zašto sam propustila da im se javim kad je Jugoslovensko dramsko stavilo na repertoar Rasinovu *Andromahu*, baš u prevodu Gordana Maričića (posle toliko godina opet Rasin), da im kažem koliko cenim ljude koji prevode, kao spone među kulturama, i koliko mi je drago.

Ostavila su nas dva istinska umetnika s ogromnom zaostavštinom i toliko dokaza da su živeli i delali na ovom svetu.

A sada malo suve statistike. Mira: kostimi za 70 TV drama; 18 filmova (između ostalog za film *Maratinci trče počasni krug, Ko to tamo peva, Braća po materi*); 10 TV filmova; 80 emisija za decu; više od 1.000 emisija zabavnog, kontakt, i šou programa; puno plakata, nagrada i izložbi.

Milenko: na Fakultetu dramskih umetnosti bio je i prodekan i dekan. Skoro 80 pozorišnih predstava; 20 TV drama; autor mnogih adaptacija; dobit-

kakav je profesor bio Milenko Maričić, dobili bismo odgovor – obožavan, cenjen i voljen.

Završavam ovo sećanje Milenkovom pesmom koju nam je jedne noći pročitao kad je već sunce zašlo. Upalili smo sveće.

PROBUDI ME JEDNOG DANA
DODIROM PO KOSI...
(Miri)

... pa mi šapni,
pa mi reci,
ženo moja,
– ko si?

Pođi svetom, troši dane,
ne javljaj se, drugog rosi,
al se jedne prazne noći zaustavi,

pa mi piši,
pa mi reci,
ženo moja,
– ko si?

U podne me jedno oteraj od sebe,
pa me s mrakom čekaj,
pa me s bolom nosi,

pa mi šapni,
pa mi reci,
ženo moja,
– ko si?

U Beogradu,
decembra 2002. godine

PERICA

Petar Slovenski (1924-2002)

Marija Crnobori-Fotez

„Ajde, piši nekrolog!”

„Perice, ne gnjavi. Moraš ipak naj-
pre umrijeti.”

„Hoću, hoću, jako me bole ta kolena.
Hodam već sa dva štapa! Bojim se koli-
ca.”

„Neće valjda.”

„Šta ja znam, ali ide ka tome.”

I prođe malo vremena.

„Dobio sam fantastičan lek iz Lon-
dona. Zamisli, sad hodam samo s jednim
štapom!” A glas uvijek vedar. Razveseli
dušu onom tko ga i preko telefona sluša.

„Tako sam uzbuđen! Idem posle
mного vremena u „Bojan Stupicu” da
gledam *Skup*.

To je bilo 29. oktobra.

Na sceni Jugoslovenskog dramskog
pozorišta i „Bojana Stupice” odigrao je
Perica mnogo uloga. Sad ću da ih izbro-
jim iz Volkove knjige. Trideset sam
nabrojala i tri režije: *Lepeza ledi Vinder-
mir*, *Laža i paralaža* i *Zanat gospođe
Vorn*.

Skoro sve Peričine uloge, počevši sa
prinčevima u Rodinom pozorištu bile su,
zapravo, gospoda u raznim društvenim
situacijama mnogih stoljeća, svjetskih i
naših pisaca. Za *Lepezu* i *Zanat* uzeo je
mene, i onda smo se fino raspravljali!
Perica kaže: ovako, a ja: ne, nego ovako!

Dobro smo se slagali! Bio mi je vrlo drag
kolega. Da, režiju *Oh, Kalkuta* nisam
gledala!!

Igrao je mnogo i na televiziji, vodio
radio emisije, a na sceni Doma sindikata
imao svoja cjelovečernja vođenja kroz
dramsku literaturu. On je bio konferensi-
je. Lako je, jasno i razborito spajao i
vjekove i pisce, a govorio sa šarmom
samo njemu svojstvenim. Sjećam se kad
nas je, tamo davno, skupio Bojan Stupi-
ca, uvijek sam se našla ili iza njih, ili
pored njih, jer su Branka Veselinović i
Petar Slovenski uvijek nešto smiješno
pričali. Oboje su bili došli iz novosadskog
pozorišta, pa su još imali i melodiju
Prečana i malo drugačije vokale i ja sam
za njima trčala, da se radujem. Bio je
Perica posvećenik teatra i volio je sve
grane umjetnosti.

Ostala sam sa Petrom do kraja u tele-
fonskoj vezi. Kad bismo nešto napisali iz
našeg jugdrampozorišnog života, onda
smo to jedan drugom čitali preko tele-
fona. Perica je bio vrlo razborit i značio
mi je njegov sud.

„Dođi da vidiš odličan američki film
Hamlet. Traje dva sata.”

„Hoću, samo moram isprobiti vri-
jeme.”

Sa Brankob Plešom u "Važno je zvati se Ernest": Petar Slovenski

I, onda, 6. novembra ujutru mislim
kako ću sutra ići da vidim tog *Hamleta*, a
odnijet ću mu i grudu bijelog sira, jer
znam da ga voli, kad zazvoni telefon!

„Ovde Ljubiša Đokić. Sinoć u 9 je
umro Perica.”

„Umro, umro?!” vičem u telefon.

„Umro” i plače njegov rođak.

Tišina.

„Zvao me je u hotel da dođem, jer se
ne oseća dobro. Poneo sam mu tri kolača,
jer Perica voli kolače. Pojeo je samo pola
jednog kolača i umro na mojim rukama.
Eto, prekršio sam njegovu izričitu
zapovest da nikome ništa ne govorim dok
ne bude kremiran.”

„Obećavam i ja da neću nikome ništa
reći”, ali rekla sam sinu, da ipak malo
odteretim dušu.

Perica je izrežirao sve što treba da se
radi poslije njegove smrti, ali zaboravio je
da će SMRT sama objaviti svim njegovim
prijateljima da je odvela Pericu i da ćemo
ga TAMO naći i da ćemo ga vidjeti sa
jednim štapom... Zaslužio si, Perice, da
ovako privilegovano
završiš svoj život.

MAČKE PODIŽU ADRENALIN

Raskošni scenski spektakli, klasici i pred-
stavnicima nove evropske dramaturgije, pro-
vokacija i laka vodviljska zabava, reperu su
sa zimske pozorišne mape Berlina

Maja Vukadinović

Ako pokušate da za sedam dana
savladate ritam Berlina, jedne od
kulturnih prestonica Evrope, a pri
tom vaš boravak nije isključivo turističke
a ni u potpunosti poslovne prirode,
shvatit ćete da se radi o nemogućoj misiji i
oslonit ćete se samo na prve utiske. Dakle,
pogledajmo kako „na blic” izgleda pozorišna
scena Berlina pro hladnih novem-
barskih dana, dok svi jure ulicama u
prednovogodišnjoj šoping hysteriji, tek tu
i tamo obraćajući pažnju na plakate koji
najavljuju zanimljiva teatarska dešava-
vanja?

A s plakata i naslovnih strana tu-
rističkih brošura posmatraju vas dva
opasna mačja oka, najavljujući spektakl
koji od 20. oktobra pleni pažnju probir-
ljive berlinske publike. Mjuzikl *Mačke*
stiže iz Hamburga i igra se na sceni
Teatra na Postdamer trgu, u zgradi u
kojoj se održava prestižni Berlinski film-
ski festival. Ovo više nije muzičko po-
zorište, ali nova uprava je rešila da po-
digne adrenalin auditorijuma osavre-
menjenom verzijom svetskog hita, u
produkciji međunarodne pozorišne kom-
panije Stage holding čije raskošne scen-
ske spektakle poput *Fantoma iz opere*,
Titanika ili *Praznika na ledu* godišnje
vidi 10 miliona posetilaca s tri kontinen-
ta. Ulaznice za *Mačke* koštaju između 24
i 87 evra.

Beograd i Berlin

U nemačkoj prestonici je 11. XII
nastupila trupa koja je pre nekoliko godi-
na oduševila publiku Bitefa. Dovoljno je
reći: šou koji pada s neba i – trupa De la
Guarda. Potpuno drugačiji scenski utisak
prirediće Gradski balet Sankt Petersburga
koji je u pratnji velikog orkestra 21. i
22. XII izveo klasične balette Čajkovskog
Labudovo jezero i *Krcko Oraščić*, za koje
je koreografiju uradio renomirani Viktor
Korolkov (Korolkow).

Interesovanje za evropske susede u
kosmopolitskom Berlinu očigledno posto-
ji, o čemu svedoče tokom oktobra i no-
vembra održane Nedelje hrvatske kultu-
re tokom kojih su u okviru raznovrsnog
programa predstavljeni i pozorišni umet-
nici. Zagrebačko kazalište mladih
(ZeKaeM) odigralo je komad *Veliki me-
štar sviju hulja* prema delu Miroslava
Krlježe a u režiji Branka Brezoveca,
Teatar ITD je nastupio s *Nesigurnom
pričom* Boba Jelčića i Nataše Rajković
(muziku za predstavu je komponovao
Arsen Dedić), a za nijansu alternativniji
pogled na teatar ponudio je Bitefov po-
znanik Borut Šeparović predstavom *Ko
je? Vojcek* trupe Performingunit.

Ako je sudeći po kratkom pregledu
repertoara vodećih berlinskih pozorišta,
beogradski teatri nimalo ne zaostaju u
pogledu aktuelnih komada i inscenacija
dela prestižnih evropskih i svetskih
dramskih pisaca. Tako Teatar Renesan-
sa, malo pozorište poznato po nepreten-

cioznim dramama i velikim glumačkim
imenima, privlači uglavnom mlade pose-
tioce komadima *Čovek slučajnosti* i *Puto-
vanje u zimu* Jasmine Reze, a tu je i
predstava *Marlena*, omaž ikoni ovog
grada, glumici Marlen Ditrhi, s Džudi
Vinter u naslovnoj ulozi. Kontroverzni
Šoping & faking Marka Revenhila na
repertoaru je nama dobro znatog Šau-
bine teatra, na čijem je čelu i dalje tan-
dem Saša Valc – Tomas Ostermajer, koji
osim pomenute potpisuje još šest predsta-
va, uključujući i Šekspirovog *Magbeta* te
koncem novembra premijerno izvedenu
Ibzenovu *Noru*. Nedavno je svečano
proslavljen 40. rođendan Šaubine i pred-
stavljena prigodna knjiga, a svi marke-
tinški aduti trenutno su usmereni na
promovisanje Trećeg festivala nove
dramaturgije koji će se u ovom pozorištu
održati od 15. do 19. januara.

Staro i novo

Maks Rajnhartov Dojčes teatar pod
vodstvom Bernda Vilimsa (Wilmsa) na-
stavlja repertoarsku tradiciju uspešno
sučeljavajući klasična i savremena dela,
od kojih se izdvajaju Šilerova *Marija
Stjuart*, *Doktor Kaligari*, po tekstu i u
režiji Roberta Vilsona, *Kako vam drago*
Šekspira, Čehovljeve *Galeb*, a na Kame-
rnoj sceni *Gospođica Julija* Strindberga,
Koktel parti T.S. Eliota, Sofoklova *Anti-
gona*.

Berliner ansambl uspešno vodi
Klaus Pajman, koncentrišući se na dela
Brehta (osnivača ovog teatra), Šekspira i
odnedavno austrijskih pisaca. Intimni
Teatar „Maksim Gorki” uspeva da zado-
volji publiku uzbuđljivom mešavinom
visoke umetnosti, originalnih eksperime-
nata i inteligentne zabave, a od provo-
kacije ne odustaje buntovni Folksbine, s
Frankom Kastorfom kao umetničkim di-
rektorom koji i dalje pravi predstave koje
imaju kulturni status među mladim i

Provokativno i uzbuđljivo: plakat za predstavu *Mačke*

kreativnim svetom, a sve uz moto *umet-
nost za ljude*.

Život berlinskoj sceni daje i veliki
broj *off* pozorišta, plesnih i *fringe* teatra
koji imaju uzak krug publike, ako se
izuzum Sophiensaele ili Hebbel teatar
koji uspevaju da privuku više gledalaca.
U gradu u kojem je rođen kabare, mu-
zički teatar ostvari godišnje prihod od
120 miliona evra, a to je ujedno segment
kulture koji se u Berlinu najviše finan-
sira. Bilo koji turistički vodič da otvorite,
smeše vam se dugonoge plesačice u
atraktivnim kostimima pozivajući vas da
dođete u neki od mnogobrojnih varijeta,

vodvilja, šou programa zasnovanih na
slepstiku i akrobatici, ili da provedete
veče uz mjuzikl i operetu. Nisu nestali ni
kabarei s političkom satirijom koji „pecka-
ju” nekadašnje ali i današnje moćnike,
pa se još uvek traži karta više za Distel
kabare, poznat po žestokoj satiri i
neobičnoj sudbini. Naime, njegov rad je u
vreme komunizma nadgledala tajna poli-
cija da bi se kasnije ispostavilo da je
umetnički direktor bio policijski doušnik.
U Berlinu se na neobičan način susreću
prošlost i sadašnjost čineći amalgam iz
koga i teatar crpi trajnu
inspiraciju.

LEPOTA STRADANJA

Radmila Đuričin u koži Katarine Ivanovne, ili priča o neobičnoj sudbini predstave, o festivalu i nagradi

Maja Vukadinović

Nekle predstave zaista imaju neobičnu sudbinu. Kao da nisu pozorišna ostvarenja, već organizmi koji imaju vlastiti život, svoju priču, lepe i teške trenutke, neočekivane obrte... Takva je monodrama *Katarina Ivanovna iz „Zločina i kazne“* koju prema tekstu Danila Ginka izvodi Radmila Đuričin. S ovom predstavom ona je od 10. do 15. XI gostovala na 6. Međunarodnom festivalu kamernih predstava po delima F. M. Dostojevskog, priređenom u Kulturnom centru (odnedavno nosi naziv „Dom Karamazovih“), u Staroj Rusi, i osvojila nagradu za najbolju žensku ulogu. Najbolji glumac, po oceni žirija, bio je Leonid Mazgavoj (Smešni, iz predstave *San smešnog čoveka*).

„Sve što se dešavalo vezano za ovu monodramu, verujem, moralo me je dovesti u dom Dostojevskog“, kaže Rada Đuričin i pokazuje fotografiju koja otkriva pisac sto ruskog klasika. U Staru Rusu je stigla 11. XI rano ujutru, na pišćev rođendan, i prvi susret s ovim bajkovitim ruskim mestom utonulim u tišinu i sneg, bila je služba u crkvi posvećena Dostojevskom. Kada je videla ogroman pišćev spomenik, rad poznatog vajara Klikova, shvatila je da se u ovom mestu zaista neguje kult autora romana *Braća Karamazovi*, *Zli dusi* i *Mladić*, dela nastalih baš u Staroj Rusi, gde je pisac osam godina dolazio s porodicom. Sada je njegov dom pretvoren u muzej i u njemu je našoj glumici uručena nagrada. Tokom godine u ovom gradiću od 40 000 stanovnika priređuju se razne manife-

stacije u spomen na najvećeg ruskog romansijera.

Govor emocijama

Festival na kojem je izvedeno šest predstava, od čega tri monodrame, okuplja posvećenike i poznavaoce dela Dostojevskog. To je festival na kome duša peva – reči su koje je naša sagovornica čula u Staroj Rusi, a koje oslikavaju atmosferu tog teatarskog događaja. Monodramu je Rada Đuričin izvela na srpskom, dok je tekst na ruskom ostavila za sam kraj. No, i bez tih nekoliko rečenica na ruskom publika je sve razumela, jer se radi o predstavi koja „govori emocijama“, a i gledaoci su izvrsni poznavaoци opusa Dostojevskog. Još pod utiskom bliskog susreta s romantikom Stare Ruse i ljudima koje je tamo sreća, glumica kaže da joj je nagrada zapravo to što se sve dešavalo kao u romanu, zaključno s nastupom u Moskvi koji je zatim usledio i gde je na poziv naših studenata kazivala stihove Desanke, Andrića, odlomke iz dela Kaporu i Duška Radovića i, naravno, govorila o pozorišnoj svetkovini iz malog grada koji živi u duhu slavnog pisca.

A sada, kao u romanima, sledi flešbek... „Majka mi je govorila da treba čitati Dostojevskog svakog dana, bar tri stranice“, seća se glumica. Kasnije, kada je stasavala na sceni Jugoslovenskog dramskog, igrala je u predstavi po Dostojevskom. Mnogo godina je prošlo, i kao jedan od Bitefovih eksperimenata, u

galeriji Fakulteta likovnih umetnosti, ruska glumica Oksana Misina nadahnuto je odigrala lik Katarine Ivanovne, pred svega 30-ak gledalaca. Rada Đuričin je jedva uspela da ude i... „Neki ljudi iz pozorišta su mi sugerisali da obratim pažnju na taj tekst koji mi se veoma dopao. Dobila sam ga na osnovu preporuke Novice Antića, prilikom gostovanja u Moskvi s predstavom *011*. Antić ga je i preveo. Shvatila sam da bih mogla da 'osvojim' tu ulogu, ali drugačije od Misine. U početku sam mislila da monodramu treba da izvodim pred 30, 40 ljudi, kao i ona, pa sam u Ljubičastom pozorištu Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka odigrala prvih 10 predstava“.

Sledi zaplet. Predstava je pozvana na Festival monodrame i pantomime, ali pod uslovom da bude prerežirana za veliku scenu Madlenijanuma. Glumica je to najpre odbila, ne želeći da menja koncept, ali je posle majčine sugestije ipak pristala. Onda su je pozvali iz Narodnog pozorišta, čija scena „Raša Plaović“ je i danas dom priči o junakinji *Zločina i kazne*.

Pred oltarom

Možda ova priča uopšte ne bi bila specifična da profesionalni portret Rade Đuričin ne obuhvata veliki broj pozorišnih uloga, a ipak nijedna kao ova nije do te mere postala deo njene ličnosti. „To je teška, dinamična i komplikovana uloga, sva u košmarima... Radila sam na njoj bar devet meseci. I uvek ću imati šta da joj dodam ili oduzmem. Da se ovog časa probudim mogla bih da uđem u kožu Katarine Ivanovne“. Poredeći je sa svojim monodramama o Eriki Jong i Desanki Maksimović ističe da su to bile ispovesti junakinja, dok je ovo prava monodrama ili priča promašenog života. To je svedočanstvo žene koja je od bogatstva i plemićke titule spala na prosjački štap, i svih važnih trenutaka svog života se seća u samrtničkoj agoniji. Publika je različito reagovala, neki su plakali, a drugi govorili da ne mogu da gledaju

Za stolom F. M. Dostojevskog: Radmila Đuričin

toliku tragiku na sceni. „Opčinjava me lepota stradanja, jer u tom saosećanju s patnjom ima lepote. Ne možeš da tumačiš lik ako ne saosećaš s njim. A Katarina Ivanovna mi je ušla pod kožu.“

Dok glumački i sudbinski putevi ne odvedu Radu Đuričin, u kostimu nesrećne heroine, u Rusiju ili na neki drugi kraj sveta, tu su takođe važne predstave u kojima ona pokazuje svoj široki glumački dijapazon – *Paviljoni*, *Buba u uhu*, *Velika drama*, pa nedavno premijerno izveden komad *Jasmin na stranputici* Ljiljane Lašić, u teatru „Slavija“ i

neizbežni kabare *011* s Mišom Jankećićem, predstava koja krstari našim i udaljenim krajevima. Na tom putu ova predstava je nakratko zastala u prestonici Engleske kao deo programa manifestacije *Mesec Beograda u Londonu*. Idući još severnije, glumica je izvela *Oporuke Desanke Maksimović* u okviru jednodnevne svetkovine *Noć kulture Geteborga*, kada je prvi put tamošnja srpska zajednica ucrtana u mapu kulturnih dešavanja u toj noći, i to baš s predstavom koju je Rada igrala ispred crkvenog oltara.

I z n a š e p o z o r i š n e p r o š l o s t i (4)

POJAM GLUME U PRVOM SRPSKOM UDŽBENIKU ESTETIKE

O estetici glumstva „Malog poetičara“

Zoran T. Jovanović

Kakva su bila „merila ranih merilaca“, parafrazirajmo naslov poznate studije estetičara Dragana Jeremića, u oblasti pozorišne umetnosti kod nas? Kako su teoretičari ocenjivali glumačku umetnost u drugoj polovini XIX veka, kad se ustaljuje profesionalno pozorište kod Srba (kao i kod Hrvata i Slovenaca), a s njim i kritika i estetika? Pet godina pre kraja XIX veka, Novosađanin Stevan Pavlović (1829-1908), bečki doktor prava, publicist i književnik, putopisac i pripovedač, objavio je u Novom Sadu 1895, kada se radala nova, sedma umetnost – filmska, prvi udžbenik *Estetike ili nauke o lepoti za školu i narod*.

Autor u predgovoru ističe da je njegova knjiga „prva što je izišla na srpskom jeziku sistematski izrađena. Dosa-

dašnji poslovi te vrste behu rasprave ili odlomci, udešeni po tuđem duhu i jeziku“. Dakle, trebalo bi očekivati originalno viđenje nauke o lepoti, potkrepljeno primerima iz naših lepih umetnosti. Njegov rad na estetičkim pitanjima, ocenjeno je, ima isključivo prosvetiteljsko-pedagoški značaj, pa je zato i prvi udžbenik estetike kod Srba bio namenjen omladini (narocito ženskoj). Upravo po tome što je mogao da utiče (a verovatno i jeste) na shvatanje *lepog i dobrog u umetnosti*, posebno u pozorišnoj, valja se upoznati s njegovim pogledima na glumu kao najbitniji (i najuočljiviji) vid pozorišta.

Pavlović deli umetnosti na „slikovne veštine“ (građevinarstvo, kiparstvo, slikarstvo) i „glasovne veštine“ (muzika, pesništvo), a u *Dodatku o sporednim ve-*

štinama nalazi se, posle *vrtarstva* i *grafičke veštine*, i gluma, ili, tačnije, kako je autor imenuje – *glumstvo*.

Pavlović glumu definiše prema shvatanjima nemačkih estetičara tog doba, kako sam navodi (pominjući B. Brauntala, A. V. Grubea, K. Lemkea, M. Hofmana i dr)? Kako on sagledava pojam glume u sklopu estetičkog poimanja umetnosti uopšte?

„Glumstvo je tesno združeno sa muzikom i pesništvom, ali vladajući se po zakonima slikovnih veština. Glavno mu je gradivo *živo ljudsko biće*, sa kojim veštačka (tj. umetnička) snaga ne ostaje uvek nego samo za neko vreme“.

Kako Pavlović deli *glumstvo*? Sagledava ga u tri različita vida, odnosno tzv. vrste: „Vrste su mu: *igranje*, *mimika* (kretanje) i *glumačka igra*. U *igranju* kreće se telo čoveče u ritamskim oblicima, a pokreti mu se, uz pratnju muzike, ljupko izvode po taktu. Veštačka je igra i društvenom životu ures, a viša veštačka igra upotrebljava se u baletu, koji je često združen sa operom... *Mimika* pokazuje telesnim pokretima unutrašnji život. Bez

mimike ne može biti ni baleta. *Glumačka veština* (umetnost), kojoj je najglavniji deo mimika, pokazuje karakter svojih dramskih osoba spoljnim pokretima i jezikom pesnikovim, koji posao vrši glumac. Što je *glumac* u tome veštiji, tim će i pesnikova vrsnoća bolje izići na videlo. *Pozorična veština* pak, tj. *veština scenarijske opreme*, treba da je s glumačkom veštinom združena pa da je podiže i dopunja“.

Tako i toliko beleži Stevan Pavlović u svom udžbeniku o pojmu lepog u teatarskoj umetnosti s kraja XIX veka.

Ostavlajući po strani njegovu već tada prevaziđenu podelu umetnosti, najviše čudi nespretna i rogovatna terminologija, s novoskovanim izrazima za pozorišne pojmove koji su, u drugom obliku, već više decenija bili ustaljeni u pozorišnoj upotrebi kod Srba. Npr. *glumstvo* upotrebljava u značenju *glume*, a termin *gluma* upotrebljava za dramu kao književni rod. Ili, sintagmu *pozorična veština* umesto već ustaljenog termina scenografije i dr.

Pavlović, građanin Srpske Atine, kao da nije posećivao pozorišne predstave niti čitao novosadski pozorišni list „Pozorište“, koji je izdavalo Srpsko narodno pozorište od 1871, a uređivao Antonije Hadžić, sekretar i predsednik Matice srpske, potonji upravnik SNP-a. Na stranicama tog uglednog pozorišnog glasila Pavlović je mogao da nađe odgovarajuću pozorišnu terminologiju i da teatarskim pojmovima da preciznije značenje, utoliko pre jer se, očito, sam nije najbolje snalazio u značenju i determinisanju određenih teatarskih specifičnosti.

Prosvetiteljska uloga Pavlovićevog udžbenika estetike je bila, ipak, nesumnjivo pozitivna, ali njen teorijski nivo ne obezbeđuje autoru značajnije mesto u razvoju estetike, a posebno pozorišne misli kod Srba. Svojevremeno je Laza Kostić ocenio Pavlovićev teorijski napor tako što ga je ironično nazvao „malim poetičarem“.

DOBRE OSNOVE ZA SVETLIJU BUDUĆNOST

Posle 35. Susreta profesionalnih pozorišta lutaka Srbije

Miki Radonjić

U Zrenjaninu je, od 19. do 21. XI održan 35. Susret profesionalnih pozorišta lutaka Srbije. Iako suočeno s velikim finansijskim problemima, što već predstavlja lajtmotiv svih naših festivala, Narodno pozorište „Toša Jovanović“ je ipak, na visokom nivou, organizovalo jubilarni susret lutkara Srbije. Tako je simbolično zatvoren krug, jer je pre 40 godina ova kuća bila domaćin prvog festivala umetnika koji se svojom delatnošću obraćaju najmlađoj publici i ispunjavaju vrlo bitnu edukativnu ulogu u formiranju pozorišnog

lutaka, prilagođenih lakom prepoznavanju i identifikaciji dece s likovima bajke, predstava je na nenametljiv način donela priču o prijateljstvu i ljubavi. Malo pozorište „Duško Radović“ iz Beograda u *Ederlandi* Sonje Bogdanović, u režiji Voje Soldatovića, kao uostalom i Pozorište lutaka „Pinokio“ iz Zemuna u *Bajci o caru i pastiru* Boška Trifunovića, reditelja Živomira Jokovića, pokazali su mogućnost realizacije ambicioznih ansambl predstava, s naizmeničnom igrom živog glumca i lutke i njihove međusobne nadgradnje. Ovakav postupak, naravno, donosi i rizik, jer lutka može biti samo ilustracija, a ne sastavni deo priče, što stvara poteškoće glumcima i njihovoj koncentraciji. Na tom planu zemunska predstava je, zahvaljujući jednostavnijoj strukturi teksta, savršeno uklopljenim folklornim elementima i dinamičnim i razigranim izmenama scena, na nešto uspešniji način objedinila sve elemente u celinu i ostvarila prvobitne namere autora i aktera.

lutaka, prilagođenih lakom prepoznavanju i identifikaciji dece s likovima bajke, predstava je na nenametljiv način donela priču o prijateljstvu i ljubavi.

Malopozorište „Duško Radović“ iz Beograda u *Ederlandi* Sonje Bogdanović, u režiji Voje Soldatovića, kao uostalom i Pozorište lutaka „Pinokio“ iz Zemuna u *Bajci o caru i pastiru* Boška Trifunovića, reditelja Živomira Jokovića, pokazali su mogućnost realizacije ambicioznih ansambl predstava, s naizmeničnom igrom živog glumca i lutke i njihove međusobne nadgradnje. Ovakav postupak, naravno, donosi i rizik, jer lutka može biti samo ilustracija, a ne sastavni deo priče, što stvara poteškoće glumcima i njihovoj koncentraciji. Na tom planu zemunska predstava je, zahvaljujući jednostavnijoj strukturi teksta, savršeno uklopljenim folklornim elementima i dinamičnim i razigranim izmenama scena, na nešto uspešniji način objedinila sve elemente u celinu i ostvarila prvobitne namere autora i aktera.

Nagrade i priznanja

Slično je razmišljao i tročlani žiri: Ljubivoje Ršumović, Aleksandar Milosavljević i Jug Radivojević, koji je za najbolju predstavu Susreta proglasio *Bajku o caru i pastiru*, dodeljujući Jokoviću nagradu „Srboljub Stanković-Lule“ za najbolju režiju, Radosavu Graiću za najbolju scensku muziku i Zorani Milošaković za najbolju žensku epizodu (Mago). Lutkarska scena NP „Toša Jovanović“ dobila je pet nagrada: Irena Tot

Čudesna i divna publika: deca u N. P. „T. Jovanović“. Zrenjanin

za animaciju lutke i žensku glavnu ulogu u predstavi *Mesečeva priča*, Nataša Putić nagradu „Milena Sadžak“ za najboljeg mladog glumca (uloga Telefona u *Carevom novom odelu u zemlji čuda*), Danilo Mihnjević nagradu za najbolju mušku epizodu (uloge Zeca i Tkača u istoj predstavi), te Željko Hubač za tekst predstave *Carevo novo odelo u zemlji čuda*. Lepotica i zver Pozorišta lutaka iz Niša dobilo je dve nagrade: Stefanka Kiuvlieva za scenografiju i Ivanka Getova za kreaciju lutaka. Nagrada za najbolju mušku glavnu ulogu pripala je Bošku Boškoviću za ulogu Prospera u predstavi *Bura* Dečjeg pozorišta Gyermekszínház iz Subotice. Nagradu „Boško Zeković“ za sveukupni doprinos lutkarskoj umetnosti, koju dodeljuje Po-

zorište mladih iz Novog Sada, dobila je glumica Ana Živni, a domaćin Susreta je Povelju za poseban doprinos u razvoju lutkarstva posthumno dodelio Šandoru Hartigu.

Opšti utisak posle Susreta je da su lutkari pokazali visok stepen kreativne vitalnosti, što je dobar zalag za budućnost. Možda će ona doneti bolje dane, jer su se lutkarska pozorišta konačno dogovorila o ustanovljavanju njihove Zajednice, što bi u konkretnijem angažovanju i jasnom definisanju ciljeva, moglo da postavi ovu plemenitu umetnost na mesto koje joj u našem pozorišnom životu pripada.

ukusa i senzibiliteta onih koji tek spoznaju čari pozorišne iluzije. Šest profesionalnih lutkarskih teatarara Srbije je u tri dana prikazalo 8 predstava, otkrivajući osnovne tendencije u savremenom lutkarstvu, kao i veće ili manje estetske domete u svim aspektima ove umetnosti.

U žanrovskom smislu, osim Dečjeg pozorišta-Gyermekszínház-Subotica, čije su predstave *Kako nastaju ružne reči* Duška Radovića, u režiji Đerđa Hernja-

odelu u zemlji čuda Lutkarske scene NP „Toša Jovanović“, u režiji Irene Tot, i *Lepotici i zveri* Pozorišta lutaka Niš, reditelja Zorana Lozančića. Osim uspešnog poigravanja s opšte poznatim tematsko-idejnim slojem Andersenove i Peroove bajke, Hubač je dramaturškom nadgradnjom, duhovitim i inteligentnim dijalogom i preciznijom karakterizacijom likova, u strukturu priče uneo nivo aktuelizacije koji ne narušava umetničke kvalitete teksta, i tako je pružio mogućnost reditelju da efektno vizualizuje i opredmeti višeslojnu simboliku i metaforu, istovremeno ne ometajući dečju percepciju i stvarajući vrlo dopadljivo štivo i za stariju publiku. Posebnu dimenziju ovim predstavama dali su kreatori lutaka Tihomir Mačković i Ivanka Getova, kao i sjajna, precizna i u svakoj sceni vrlo promišljena animacija lutaka. U stvaranju specifične, bajkovite atmosfere u niškoj predstavi, naročit doprinos su dali scenograf Stefanka Kiuvlieva i autor muzike Borivoje Mladenović.

Uloge u monodrami

Koliko su raznolike mogućnosti glumca, odnosno animatora lutke, otkrila je Irena Tot u *Mesečevoj priči* Veselina Aneva, Lutkarske scene NP „Toša Jovanović“. Reč je o monodrami u kojoj je Irena Tot odigrala 8 različitih uloga, i uz asistenciju Hajnalke Kovač, vodila isto toliko lutaka. Bila je to prava prezentacija izraza i tehnike, iskusne i superiorne glumice, potpuno posvećene svojoj umetnosti.

Pozorište mladih iz Novog Sada predstavilo se nepretencioznom *Belom bajkom* Valerija Petrova, u režiji Emilije Mačković. Namenjena najmlađem uzrastu, uz korišćenje realistički kreiranih

LEPOTICA NA PRESTOLU

Lepotica i zver Pozorišta lutaka iz Niša apsolutni je pobednik Četvrtog međunarodnog lutkarskog festivala „Zlatna iskra“ u Kragujevcu

Slobodan Krstić

Kragujevac je od 11. do 15. XI po četvrti put bio domaćin međunarodnog lutkarskog festivala „Zlatna iskra“. Festival je održan u sali Teatra „Joakim Vujić“, uvek ispunjenoj do poslednjeg mesta, čime su kragujevački mališani potvrdili koliko vole ovu vrstu pozorišta. A u pohode su im došli, na osnovu selektorskog poziva Živomira Jokovića, Dečje pozorište Republike Srpske iz Banja Luke, prošlogodišnji pobednik Festivala, Centralno lutkarsko pozorište iz Sofije (Bugarska), Pozorište za decu i omladinu iz Skoplja (Makedonija), Pozorište „Labudova pesma“ iz Budimpešte (Mađarska), Pozorište lutaka „Vasilaha“ iz Batošana (Rumunija), Pozorište lutaka „Banja Luka“ iz Bjalsko-Bjala (Poljska), Zakarpatsko oblasno lutkarsko pozorište iz Užgoroda (Ukrajina), a publici su se predstavila i dva domaća lutkarska pozorišta – Pozorište lutaka iz Niša i „Pinokio“ iz Zemuna, dok je van konkurencije nastupilo novoformirano Pozorište za decu iz Kragujevca s predstavom *Guliver među lutkama*.

Tročlani žiri: Gregorijan Eustatiju, scenograf iz Krajove (Rumunija), prof. dr Radoslav Lazić, reditelj i teatrolog iz Beograda i Milan Nikolić, pozorišni kritičar iz Kragujevca, za apsolutnog pobednika Festivala proglasili su predstavu *Lepotica i zver* Pozorišta lutaka iz Niša. Ovu bajku Šarla Peroa je po motivima dramaturgije Miroslava Belovića, literarno oblikovao Željko Hubač a režirao Zoran Lozančić. Nišljive su iz Kragujevca ponele Gran-pri festivala – Plaketu „Zlatna iskra“, kao i topao aplauz kragujevačkih mališana. Ocene i mišljenje stručnog žirija podudarile su se sa odlukom žirija „Dečje televizije“ Kragujevac koji je *Lepoticu i zver* proglasio za najbolju predstavu. Stručni žiri je Ivanki Getovoj, kreatoru lutaka za nišku predstavu, dodelio specijalnu diplomu. lutka Lepotica je očarala i kragujevačku publiku te je proglašena za najbolju.

Profesor, dramaturg, teatrolog i reditelj Radoslav Lazić o niškoj predstavi kaže: „Video sam visoko estetizovanu predstavu u kojoj su do izražaja došli svi lutkarski elementi. Ovo je veliki trenutak

za niško lutkarstvo“. Predsednik žirija Gregorijan Eustatiju, čestitajući Nišlijama, napominje da je ovakvo priznanje trebalo da usledi i pre mesec dana u Subotici.

Na festivalu u Kragujevcu u lepom svetlu predstavilo se i Centralno lutkarsko pozorište iz Sofije (Bugarska) koje je izvelo komad *Zlatka – zlatno devojče* u režiji Todorova Vlova. Glumica Sivina Ivanova Sivinova dobila je jednu od tri ravnopravne glumačke nagrade (ostale su pripale Nadeždi Damjanović za ulogu u zemunskoj predstavi *Uspavana lepotica* i ansamblu predstave *Vasilaha*), Stefanka Kiuvlieva je dobila priznanje za scenografiju, a specijalna diploma pripala je reditelju Todoru Vlovu. Najbolje rediteljsko rešenje, po oceni žirija, ponudio je Valentin Dobresku u predstavi *Animacija u belom* (Pozorište „Vasilaha“). Nagrada za muziku otišla je Vasku Žoltu, Balint Karolju i Lili Feherbar (Pozorište „Labudova pesma“, Budimpešta, za predstavu *Princ Argil i vila Ilona*).

Specijalno priznanje dodeljeno je i selektoru Festivala, poznatom reditelju Živomiru Jokoviću, koji je formirao Pozorište za decu oko kojeg se okupljaju članovi Teatra „Joakim Vujić“ i utemeljivaču ove manifestacije kojom se Kragujevčani s pravom ponose.

Kulturno-prosvetna zajednica Kragujevca, uz pomoć Ministarstva za kulturu Srbije i Skupštine grada Kragujevca, bila je dobar organizator podarivši divnoj kragujevačkoj dečkoj publici raznolike i raznovrsne lutkarske predstave.

Sekretarijat za

kulturu

Skupštine grada

Beograda

usrdno dariva

svoje jedine

pozorišne

novine.

„Ludus“

uzvraća s

blagodarnošću.

NA KONGRESU (II)

Petar Grujičić

Zbog navedenih razloga, uticaj ovih 'modnih revija' na beogradska pozorišta danas je toliki", g. Toplica je privodio kraju svoje izlaganje, „da se već može govoriti o čitavom talasu tzv. 'manekenskog teatra', a sve u skladu s određenim 'modnim trendovima' koji, uvek 'novi' i 'aktuelni' (i, naravno, uz oduševljenu podršku pozorišnih novinarki), neprestano stižu iz zemlje i inostranstva.

Od ovih 'modnih trendova', međutim, jedina je korist da saznaš šta oni savetuju i 'toplo preporučuju', a zatim – učini suprotno.

Ali, koliko pozorišta s ovim trendovima vode uzaludnu trku, zbog čega će ostati bez svoje publike, reditelja, sce-

nografa i kostimografa, kao i svojih obožavanih 'budžeta' i 'sponzora', govori i podatak da će, u ne tako dalekoj budućnosti, ovdašnji Savez dramskih umetnika prestati da postoji, i svoje članstvo kolektivno prisajediniti Udruženju manekena i fotomodela Srbije. Tačnije, na dan 28. 6. 2018. Za ovaj datum sam, inače, saznao upravo juče, uz pomoć ljubaznog gosp. g. Toplica se ovde zakašljao i potom ispravio, „tj, dame koja mi ga je saopštila na svoj zahtev, i kojoj sada predajem reč."

Uzavrele atmosferu na kongresu Udruženja za spas pozorišne umetnosti dodatno je usijao izlazak na pozornicu neočekivanog gosta. Iako su njegov izgled, pol i rast bili krajnje neodređeni,

prisutni delegati su ga odmah prepoznali: bila je to izvrsna Kasandra, pripadnica profesije pod nazivom „proročica“, „vidovnjak“, i sl, a koja je tih godina u najširoj javnosti doživela neslućeni procvat.

Zlo, veliko zlo

Pre no što je Kasandra stigla bilo šta da kaže, s galerije je zagrmio glas: „Hej, zar smo se okupili ovde da slušamo tog dokazanog lažova?! Toliko nam u našim pozorištima još uvek nije isparila pamet, i zato, neka se skloni sa scene ili se odmah razidimo kućama!"

Kasandra se, međutim, ironično osmehnu, pa započe strpljivo: „Kao što i sami slutite, meni je do vaših pozorišta stalo koliko i do lanjskog snega. Upravo zato, šta sam im skrivila da me baš ona uskoro ostave bez posla? Zvuči neverovatno, ali moje proročanstvo govori da će već za godinu – dve, kad danas neprikosloveni Sloba jednom ipak sjaše s kormila vlasti, moje mesto na svim televizijama i novinama, kao i moje besmrtno analize aktuelnih, kao i budućih događaja u državi i društvu, zauzeti osoba pod imenom..."

Kasandra potom izgovori ime osobe, člana pozorišta Tesna košulja i poznatog ljubitelja srpske semiotike. Na pomen ovoga imena, pozorištem zavlada tajac. Neki delagat na prvoj galeriji se zakašljao, ali ga je obezbeđenje odmah iznelo iz sale. Tek posle dva minuta, stariji član iz prvog reda se pribrao od užasa, zamoliviši je da saopšti ostatak proročanstva.

„Pa, ako vas zanima“, reče Kasandra i iz svoje tašnice u obliku kovčezića izvadi veliku kristalnu kuglu i, pošto se u nju zagledala, nastavi, „što se Tesne košulje tiče, pozorišni rad koji je već danas

u stanju raspadanja, tamo će uskoro da ispari kao letnja rosa. Ali, impozantne građevine koje ovo pozorište ostavlja iza sebe, u budućnosti će imati i neobičnu korist – zbog raskola koji je među njihovim osnivačima nastao u današnje doba, one će se postepeno pretvoriti ni u šta drugo do u vojne kasarne čije će međusobno neprijateljstvo oko sebe neprestano da razgoreva i održava u životu dobro poznato lokalno stanje. Ovo beskonačno dugo, za običan život nesnosno, ali za dramsku inspiraciju blagorodno stanje, u istoriografskoj nauci je poznato i pod nazivom: 'pet minuta pred izbijanje građanskog rata'.

Ali, na drugoj strani grada, ja vidim Pozorište sa lepim plakatima i tamo... Uh! Zlo... Veliko zlo!

U somnabulnom transu

„Zlo?! Kakvo zlo?!“, oteo se uzvik iz publike primaocu plate u dotičnom pozorištu.

U somnabulnom transu, Kasandra duboko uzdahnu i nastavi: „Koliko vidim, ovaj teatar još nosi naziv pozorišta koje je nekada udarilo temelje istinskom umetničkom radu u svojoj sredini. I, tu će sad nastati najveći problem. Jer, već sada se oko ovog pozorišta naslućuju dve zavađene struje njegovih članova i simpatizera: jednih, okupljeni oko pozorišne uprave, koji tvrde da ono potpuno i s još nevidenim uspehom sledi svoju nekadašnju slavu, i drugih koji tvrde da to nije istina, i da se ovaj teatar promenio u meri koja ga vodi pravo u grob.

Šta sve uprava na čelu s Velikim Getsbijem neće uraditi da doaka oponentima! Praviće jubilarne sezone, 'rime-

jkove' predstava iz 'zlatnog doba' PLP-a, kao i video-projeckije snimaka iz vremena njihovih prouzvođenja. Biće čak organizovane i turneje po inostranstvu, gde će nedakašnji prijatelji PLP-a pred okupljenim novinarkama javno svedočiti: „Jeste, evo ih! Opet oni! Ostali su isti, pljunuti!"

Sve će to, naravno, samo dolivati ulje na vatru sumnjama kritičara i 'branitelja tradicije' PLP-a. Da stvar postane još gora, ovo pozorište, nekada epicentar odgajanja domaće drame, posle nekoliko svojih neobičnih poteza, od istinske mogućnosti prouzvođenja će ostati – kao što će to tvrditi struja 'oponata' – daleko kao 'Sunce od Meseca', učinivši da čitave generacije dramaturga i pisaca, skoro preko noći, postanu kasta pozorišnih parija.

No, tihi rat dve struje buknuće u otvoreni sukob posle naizgled neznačajnog, ali kobnog i bezmalo tragičnog događaja. Taj događaj je – promena imena beogradske ulice, među kojim će se naći i ona u kojoj je PLP. Struja 'oponata' će odmah utvrditi da je vreme nestala i poslednja sličnost s nekadašnjim PLP-om, i javno zatražiti da, u ime 'starih tekovina', ovo pozorište smesta promeni naziv. Uprava će na to da uzvratil štampanjem geografskih mapa koje dokazuju da je njihovo pozorište još uvek na istoj geografskoj širini i dužini kao i 'stara PLP', ali uprkos tome, ovaj sukob vremenom će, kao svojevrsna rak-rana, postepeno da narasta, sve dok... oh, ne... ne..."

U somnabulnom transu, Kasandra lice je iznenada prebledelo i ona vrisnu: „Katakklizma!... Užasna kataklizma, ali ne u ovom pozorištu, već u teatru na istočnom delu grada!..."

(Nastaviće se)

MARIJA CRNOBORI

Priredio Aleksandar Milosavljević
cena: 300 dinara

MATA MILOŠEVIĆ

Priredile:
mr Ksenija Šukuljević - Marković
i Olga Savić
cena: 300 dinara

LJILJANA KRSTIĆ

Priredila Ognjenka Milićević
cena: 300 dinara

PETAR KRALJ

Priredila Ognjenka Milićević
cena: 300 dinara

OLIVERA MARKOVIĆ

Priredio Feliks Pašić
cena: 300 dinara

RADE MARKOVIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 300 dinara

STEVAN ŠALAJIĆ

Priredio Petar Marjanović
cena: 300 dinara

MIRA BANJAC

Priredio Zoran Maksimović
cena: 300 dinara

PORUDŽBENICA

Neopozivo poručujem pouzdećem sledeća izdanja Saveza dramskih umetnika Srbije:

1. Marija Crnobori		primeraka
2. Mata Milošević		primeraka
3. Ljiljana Krstić		primeraka
4. Petar Kralj		primeraka
5. Olivera Marković		primeraka
6. Rade Marković		primeraka
7. Stevan Šalajić		primeraka
8. Mira Banjac		primeraka

Poručene knjige i PTT troškove platiću poštaru prilikom preuzimanja

Naručilac:

Adresa:

Telefon:

Savez dramskih umetnika Srbije, Beograd, Studentski trg 13/VI, 631 464, 631 522, 631 592;

UKRŠTENE RECI

VODORAVNO: 1. Naša TV-voditeljka Aneta, 6. Ime engleskog glumca Ginisa, 7. Uzvik negodovanja, 8. Army Medical Unit (skr), 10. Glumac, tumač lika Mefista u predstavi iz ove ukrštenice, Tihomir, 12. Mesto na poluostrvu Pelješcu, 13. Predlog (s), 14. Rediteljka predstave iz ove ukrštenice, 21. Kumova žena, 23. Mesto gde ima puno cerova, 24. Nota solmizacije, 25. Osiguravajući zavod (skr), 26. Srednjovekovno mesto na Kupu, 28. Korist, zarada, 30. Svetiljka, 32. Vrsta australskog noja, 34. Narodni izraz za jelo, hranu, 35. Ima francuske glumice Žirardo, 36. Jedna od glavnih uloga u predstavi iz ove ukrštenice, 39. Grad na jugu Perua, 41. Grad na Nišavi, 42. Velika ribarska mreža, 45. Prilično lak, 47. Tvorci, 49. Sitar, 52. Nadimak glumca M. Radovanovića (*Salaš u Malom Ritu*), 53. Simbol za iridijum, 54. Lična zamenica, 55. Ime glumice u predstavi iz ove ukrštenice, Đorović, 57. Potvrдна reč, 58. Glava bez kose, 59. Ime glumice u predstavi iz ove ukrštenice, Đorđević.

USPRAVNO: 1. Predstava aktera iz ove ukrštenice, izvodi se u Narodnom pozorištu u Beogradu, 2. Pribor za rad, 3. Simbol za renijum, 4. Mediteranska biljka, tratorak, 5. Zemljište oko kuće, 9. Dobročudni tumor, 11. Država u Indiji, 13. Ime glumice u predstavi iz ove ukrštenice, Petričević, 15. Ispupčenost, ispupčena slika na ravni (mn.), 16.

1	2	3	4	5					
6									
7									
10									
	13								
21									
25									
30									
35									
39									
49	50								
53									
58									

Simbol za argon, 17. Prezime dvoje aktera u predstavi iz ove ukrštenice: nosilac glavne uloge Predrag, i njegova kći Vanja, 18. Francuski istoričar umetnosti, Luj, 19. Autor muzike u predstavi iz ove ukrštenice, Zoran, 20. Slavni nemački pisac, autor dela po kome je nastala predstava iz ove ukrštenice, Johan Volfgang, 21. Glumica u predstavi iz ove ukrštenice, Sonja, 22. Automatska obrada podataka (skr), 27. Jedna naša TV-emisija, 29. Stručnjak u biologiji, 31.

Ime glumca u predstavi iz ove ukrštenice, Đorđević, 33. Ime glumca Jankećića, 37. Kanadski pevač, Pol, 38. Mesto na zapadu Kine, 40. Put s drvoredom duž obe strane, 43. Ostrvo u Jadranskom moru, 44. Autor scenografije u predstavi iz ove ukrštenice, Nevenka, 46. Albanska telegrafaska agencije (skr), 48. Mudre, pametne, 50. Užičani, 51. Radničke sportske igre (skr), 56. Inicijali nemačkog šahiste Laskera. Sastavio Branko Polić

FAUSTOVSKI DOGOVOR

Crnice iz makedonskog pozorišnog života

Aleksandar Popovski (*Roberto Cuko* Ateljea 212), vraća se u skopski Makedonski narodni teatar, ali kao direktor Drame ove najveće kulturne institucije u Makedoniji. Od jednog od najdostojnijih predstavnika makedonske kulture očekuje se da vrati dostojnost makedonskom nacionalnom pozorištu. „Znam da moram da potpišem faustovski dogovor“, kaže reditelj, „i da odatle nema povlačenja. Ali kako da živim s mišlju da sam se plašio da probam. I ne samo da probam, ja ću morati da pobedim.“ Popovski je, dakle, prihvatio ponudu novog makedonskog ministra za kulturu (Blagoja Stefanovskog, koji je 20 godina rukovodio Bitoljskim teatrom), ali pod izvesnim uslovima. Na novo mesto stupa septembra 2003, kada se obave pripreme koje će mu omogućiti da, kako kaže, „stvora dela, a ne samo da popravlja klozete i krovove“.

Najpre će se razdvojiti Drama, Opera i Balet. Biće potrebno ili da se nadgradi teatar Centar, u kojem ansambl trenutno igra predstave, ili se obezbedi sasvim nov prostor. „Osećam stid“, veli Popovski, „zbog one barake koja sada predstavlja MNT, stid zbog odnosa države prema onome što čini državu. Jer, država se poznaje po obeležjima – po pošti, železničkoj stanici, bordelu, teatru. Videli smo da znamo da rušimo, 'ajde da vidimo znamo li da gradimo. A i preko glave mi je trgovačkih centara, privatnih zamkova i objekata privremenog karaktera za skladištenje svežeg čipsa i kiselog kupusa.“

S Popovskim će o repertoaru najverovatnije brinuti dramski pisac Dejan Dukovski i ovaj tim već najavljuje svoj start dogovaranjem saradnje s ukrajinskim rediteljem Andrijem Žoldakom, čiji je predstavu *Hamlet. Snovi*, skops-

ka publika videla na ovogodišnjem MOT-u, kao i s mladim i inventivnim slovenačkim rediteljem Jernejem Lorencijem. Ako je verovati novinama, Popovski će u međuvremenu nastaviti da „osvajaju“ i inostrane pozornice: *Višnjik* će postaviti u Narodnom pozorištu u Beogradu, aprila će u londonskom Nacionalnom teatru održati pozorišnu radionicu na temu *Magbeta*, a na leto će u Udinama postaviti *Dantonovu smrt*. Trenutno je u MNT-u u toku priprema najveće dramske predstave u sezoni – *Frankenštajn* Meri Šeli režira bugarski reditelj Aleksandar Morfov. Glavnu ulogu igra Nikola Ristanovski a kompletan dizajn predstave radi Angelina Atlagić.

U skopskom Dramskom teatru sredinom novembra je premijerno prikazana nesvakidašnja i dugoočekivana *Esperanca*, nov komad poznate dramaturškinje Žanine Mirčevske, čiji su tekstovi nekoliko godina izhivali s makedonskih pozornica dok je ona radila u

slovenačkim pozorištima. Ova predstava, koju je režirao glumac Aleksandar Čaminski, kao primarnu izražajnu dimenziju, sadrži sve znake i atribute fantastike. Fabula se zasniva na jednostavnoj, gotovo strip-trilerskoj fantastičnoj storiji, koja u sebi nosi patinu i „bezbrižnu“ romantiku blisku nekoj „lako“ pre-pop potkulturi iz prve polovine XX veka. Ali, to je tek uvod, klopka, udica na koju Mirčevska hvata, a potom i gradi, analizira i sublimiše istinsku funkciju priče. A ova je, sa svom svojom težinom o (ne)postojanju međuprostora i (bez)vremena koji su „zaglavljani“ u apatiji i beznadežnosti, duboko ugneždena u bezizlazan vrtlog apsurdna. Naporedo s razvijanjem „pravolinijske“ priče o peripetijama „žitelja“ broda „Esperance“ (sveta ili univerzuma bez smisla) vrtoglavo raste i stravična apsurdna konstatacija, koja se na kraju iznedri iz onoga što Mirčevska piše između redova dižući svoj dramski proizvod na nivo metafore.

U Dramskom teatru je izvedena i premijera *Male tezge za stare klovnove*

Mateja Visnieka a u režiji Koleta Angelovskog. Povodom predstave reditelj poručuje: „Dostojanstvo profesije! Ne samo u cirkusu, već i u pozorištu, u kulturi uopšte u životu, zato što u poslednje vreme nekako uvek nešto povlađujemo, forma je istisnula misao i više ne važi ništa od onoga što je zakon, što je zanat, što je majstorija. Važno je da si u trendu i da imaš štos. Novokomponovano istiskuje istinske majstore. Postavljam ovu predstavu pošto sam protiv ovakvog trenda i ove smešno-tužna, no pre svega potresna priča bavi se trojicom starih klovnova koji se sreću posle 15 godina.“ U predstavi igraju Goce Todorovski kao Filipo, Dimče Meškovski kao Nikolo, Dadi Angelovski kao Pepino i Samoil Dukovski kao Klovno. Angelovski, dokazani majstor komedije, nedavno je u skopskom Domu armije, a u produkciji Agencije za posredovanje u oblasti kulture „Istrioni“, prikazao i predstavu *Žena mi se zove Boris* francuskog pisca Rafija Šarta, koja se prethodno u Priliepu pred rasprodatom salom igrala i po 19 puta u mesecu!

RAZIGRANA GLEMBAJADA

Novosti iz hrvatskih kazališta

Predstava *Fricšpil* pozorišnog znalca Borisa Senkera, nedavno u režiji Roberta Raponje premijerno izvedena u Kulturnom centru zagrebačkog Centra Kaptol (i produkciji Epilog teatra), osvaja na prvi pogled. Opušta, zasmehava, zdravo se izruguje poznatim Krležinim junacima, lakrdijaši s merom, a sve to uobličava u prpošni kabaretski okvir – šarmantno, nonšalantno i razdragano se poigravajući s ozbiljnim likovima *Gospode Glembajevih*. Predstava nudi „glembajadu“ pre radenu na 15-ak načina – od grčke, elizabetanske i klasicističke tragedije do komedije del' arte, vojničevske melodrame, nušičevske lakrdije, do opere, baleta, neverbalnog teatra i radio drame. U ekonomičnu i dinamičnu režiju aktualizacije i improvizacije unele su vari-

Ignac Glembaj Željka Vukmirice ima sve odrednice sasvim ravnodušnog „tajkuna“ koji dobro zna da novac vrti svet. Zanimljivu ulogu ostvarila je i Dora Lipovčan kao Sestra Angelika s humorimnim karakterizacijama.

Na osnovu saradnje između ministarstva kulture Hrvatske i Jugoslavije dogovoreno je prvo poratno službeno gostovanje hrvatske nacionalne pozorišne kuće u SRJ. Predstava *Očevi i sinovi* Brajana Frajla u režiji Ivice Kunčevića trebalo je da početkom novembra gostuje u JDP-u i podgoričkom CNP-u. No, najpre se u hrvatskoj javnosti digla prašina jer je poznati glumac odbio da gostuje u Beogradu, a potom je na svetlo dana izašla pritajena neusaglašenost oko gostovanja između intendanta HNK-a Mladena Tarbuka i direktorke

otkaz (za v.d. nedavno je postavljena dramaturškinja Sanja Ivić), a slučaj je zaključen gostovanjem HNK-a u Podgorici (uz zamenu glumca koji nije želeo da igra) i uveravanjem hrvatskog ministra kulture Antuna Vujića da je u pitanju lični sukob i da gostovanje u Beogradu nije sporno. Pošto se, piše zagrebački „Vjesnik“, „uspostavilo da je ovu veliku ansambl predstavu nemoguće postaviti na beogradsku Malu scenu 'Bojan Stupica', te da takav nastup nije primeren za „tako važno gostovanje u Beogradu“, ono je odloženo do aprila 2003, kada bi „trebala biti do kraja obnovljena zgrada JDP-a“. Mustafa Nadarevića, glumac HNK-a, tim povodom kaže: „Ne želim komentirati Tarbukov otkaz ravnateljici Banović, jer imam vremena samo za umjetnost, a ne za tračeve“.

Samo što se utišala ova bura, novi „kazališni slučaj“ započeo je u „Gaveli“ internim sastankom na kojem su članovi ansambla obavješteni o daljim koprodukcijama predstavama njihovog teatra i CNP iz Podgorice. Nakon uspešne koprodukcije predstave *Galeb* (v. „Ludus“ br. 99), sledeće godine je u CNP-u i „Gaveli“ Paolo Madeli trebalo da režira i Čehovljevog *Ivanova* i *Prosidbu*. Planove upravnika „Gavele“ Krešimira Dolenčića nije delio i sav ansambl a deo glumaca se burno usprotivio koprodukciji. Niko nije odbio da u ovim predstavama glumi (podela još nije napravljena), već je to tek preliminarna reakcija nekolicine glumaca čiji su razlozi „lične prirode“. „Poštujem individualna viđenja, no mislim da smo u ovom ratu svi poprilično izgubili, no na različite načine. Unaprijed kažem da nitko zbog odbijanja uloge neće biti sankcioniran. Tko ne želi igrati, ne mora“, smatra Dolenčić, koga žaloste političke konotacije ovih događanja i određena ksenofobija „protiv koje se moramo boriti“. Glumci često odbijaju uloge, ali kako tvrdi Mani Gotovac, dramaturškinja „Gavele“, na to imaju pravo ako se ne slažu s umetničkim konceptom. „Niti jedan drugi razlog, osim umjetničkog ne priznajem. Neki su odbijanje uloga očito shvatili kao izraz demokratije, no kod

Pokopati beskućnika: Gordana Gadžić u zagrebačkoj „Antigoni u Njujorku“

nas je ona dobila oblik politiziranja. A demokratija se sastoji od toga da svatko radi svoj posao, a ne da donosi političke odluke“.

U prepunom zagrebačkom HNK kazalištu krajem su novembra svečano dodeljene Nagrade hrvatskog glumišta za 2002. Nagradu za svekoliko umetničko delovanje dobila je dubrovačka dramska umetnica Milka Podrug Kokotović. Nagrada za najbolju predstavu u celine pripala je *Poseti stare dame* Drenmata u režiji Ivice Kunčevića i izvođenju Festivalnog dramskog ansambla Dubrovačkih ljetnih igara. Reditelj Zlatko Sviben dobitnik je nagrade u kategoriji najboljih rediteljskih ostvarenja, za predstavu *Večeras improvizujemo* Pirandela u izvođenju zagrebačkog HNK-a. Jasni Bilušić uručena je nagrada za najbolju glavnu žensku ulogu i to za ulogu Piaf iz istoimene predstave u izvođenju zagrebačke Komedije, dok je Vanja Draž dobitnik nagrade za najbolju glavnu mušku ulogu, i to Ila u *Poseti stare dame*. Split-ska glumica Bruna Bebić (za ulogu u predstavi *Nosi nas rijeka* Elvisa Bošnjaka) i Ivo Gregurević (*Večeras improvizujemo*) dobitnici su nagrada u kategoriji ostalih ženskih, tj. muških uloga. Dodeljene su i nagrade za najbolja glumačka ostvarenja u području radio (Helena Buljan) i TV drame (Alma Prica).

Antigoni u Njujorku Januša Glovačkog, antičku tragediju prevedenu u našu savremenost, koja polemisi s demokratskim obrisima „obećanog sveta“, re-

ditelj Joško Juvančić, u koprodukcijom projektu Teatra Rugatino i Teatra ITD, čita kao tragikomičan zapis ljudske nesreće, gotovo u čehovljevsom okviru. Humorni lik poljskog izbeglice Saše, zapletenog u lažne snove tumači Ivica Vidović, a prosjakinju Anitu, koja se brine o sahrani (ne svoga brata već) jednog od sebi sličnih beskućnika, s tim da će u farsičnoj igri svakodnevice pokopati pogrešnog mrtvaca, igra Vidovićeva supruga, nekadašnja beogradska glumica Gordana Gadžić. Kako čitamo u „Vjesniku“, „na početku ponešto distancirana Gordana Gadžić ubrzo pronalazi prave tonove u ocrtavanju posrnule Antigone i glumački efektno ispisuje nacrt njezine nesreće“. Umetnika koji je završio kao dekorater njujorških stanova doneo je Sreten Mokrović, revnosnog njujorškog policajca Dražen Šivak, a lik mrtvaca Vinko Kraljević.

Bronzani portret velikog jugoslovenskog pozorišnog i filmskog glumca Karla Bulića (Trst, 1910 – Beograd, 1986), koji je svoju profesionalnu karijeru obeležio brojnim ulogama u JDP-u i legendarnom rolom dr Luidija u antologijskoj TV seriji *Naše malo misto*, otkriven je nedavno u mestu Tugare kraj Omiša, odakle je glumac poreklom. Otkrivanjem ovog spomenika Hrvatska je, kažu, dobila prvi spomenik na otvorenom s likom glumca.

Razigrani Krleža na petnaest načina: iz zagrebačke predstave *Fricšpil*

jetetski duh, što je osvežilo predstavu, a tome su su znatno doprinele i muzičke numere. Glumačku igru je prožimala samoironija i sarkazam. Leone Glembaj Marka Torjanca je patetičan i prepotentan intelektualac kome je poseta psihijatru tek stavka u dnevnom rasporedu. Slavica Knežević u ulozi barunice Kasteli se ponovo potvrdila kao odlična komičarka, a naročito su joj upečatljivi pasazi odigrani na kajkavskom idiomu.

Drame Snježane Banović. Intendant je izjavio da ga je ravnateljica „zanemarivala u vođenju celog gostovanja“ i da je „dezavuirala profesionalnost, kolegijalnost i moral intendanta HNK-a“, a ravnateljica da je intendant pokazao „najnižu moguću razinu profesionalnosti i kolegijalnosti, dajući podršku onima koji su minirali cijeli projekt“. Potom je zbog povrede kodeksa ponašanja intendant ravnateljici uručio

KAO LEPTIR PRIKAČEN ŠPENADLOM ZA ZID

Aktuelnosti iz slovenačkog pozorišta

Predstava *Očišćeni* Sare Kejn u režiji Jerneja Lorencija i izvođenju ljubljanske Drame je po oceni stručnog žirija najbolja predstava Festivala slovenačkog teatra, koji je u drugoj polovini oktobra protekao u Mariboru. Najbolji reditelj 37. Borštnikovog srećanja je Mile Korun za predstavu *Događaj u mestu Gogi* Slavka Gruma i u izvođenju Primorskog dramskog gledališta iz Nove Gorice. Posebnu nagradu žirija dobila je predstava *Dvoboj* Dijega de Bree u izvođenju ljubljanskog gledališta Glej. Četiri ravnopravne glumačke nagrade pripale su Petri Govc za ulogu Grejs u *Očišćenima*, Radošu Bolčini za Tomaža u Goldonijevim *Ribarskim svadama* u režiji Vita Taufera i produkciji novogoričkog PDG-a, Marku Mandiću za Kristijana u predstavi *Proslava* u režiji Mateje Koležnik i Tinkera u *Očišćenima*, obe u izvođenju SNG-a iz Ljubljane, te Urošu Smoleju za ulogu u *Dvoboju* i Bartlija u *Sakatom Biliju* u režiji Mateje Koležnik i izvođenju ljubljanskog MGL-a.

Na Borštnikovim srećanjima održan je simpozijum o pozorišnom opusu 74-godišnjeg Mileta Koruna i prezentaciji monografije koju je o reditelju na 400 stranica objavio Slovenski gledališki muzej. Nagrađenom režijom *Događaja u mestu Gogi* Korun je okončao svoju trilogiju, koju čine još i Cankareva dela *Lepa Vida-Čežnja-Hamlet iz Šećerane* (MGL, 2001) i *Ljudožderi* Gregora Strniše (SNG, Ljubljana, 2002). Korun je povodom nagrade, simpozijuma i monografije izjavio da se oseća kao „leptir prikačen špenadlom za zid“.

Dobitnik najvišeg slovenačkog priznanja za glumu, Borštnikovog prstena, je Radko Polič – Rac, koji uskoro proslavlja četiri decenije umetničkog rada. Rođen je u toku Drugog svetskog rata u Crnomlju, a glumu je na ljubljanskoj AGRFT diplomirao 1965. Odigrao je oko sto pozorišnih i više od 50 filmskih uloga, bio je član skoro svih većih slovenačkih pozorišta a delovao je i u eksperimentalnim trupama. Dobio je više Borštnikovih, Prešernovu, dve Sterijine i nekolicinu filmskih nagrada, od kojih mu je jednu dodelila i publika prošlogodišnjeg niškog festivala (za ulogu u filmu *Država mrtvih* Živojina Pavlovića). Među njegove najveće uspehe spada nastup na Dubrovačkim ljetnjim igrama 1978. u ulozi Ričarda Drugog. Prošlog leta je u Brionima igrao u *Kralju Liru* međunarodnog Teatra Ulis Radeta Šerbedžije. Igrao je i u ovogodišnjem Pandurovom spektaklu *Hazarski rečnik*, ali je ulogu vratio zbog zdravstvenih problema. Prošle godine je odigrao monodramu *Dobro jutro*, u kojoj govori o sebi.

Jasmina Reza je specijalista za intelektualni bulevar, ubeden je Dušan Jovanović. Reditelj Boris Kavaca, koji je na malu scenu ljubljanskog SNG-a s glumcima Gregorem Bakovićem, Mašom Derganc, Alešom Valičem i Silvom Čušinom postavio Rezine *Tri verzije života*, u tom tekstu ne vidi bulevar, pa ni intelektualan. Na pitanje o razilaženju stručne javnosti u vezi s tim da li Reza pripada „novom bulevaru“ ili „dramatici apsurd“, Kavaca kaže: „To za mene nije komedija, jer ako ti se pri prvom čitanju

tekst učini da umireš od smeha, kasnije shvataš da je u drami reč o 'totalnom raspadu ličnosti'“. Kako u pozorišnom programu piše beogradska dramatičarka Ana Lasić, ova drama koja prepoznaje problem nepostojećeg kraja, jeste od onih koje u poslednje vreme najavljuju „koncept ili manifest nove dramatičke, filozofiju novog života, definiciju novoga sveta“. Po njoj, Reza već izvesno vreme oseća da građanskog pozorišta, kojim se rado bavila, više nema, jer više nema građanstva. Ni bulevarskog pozorišta nema (iako je optužuju da se upravo njim bavi) jer je umesto smeha stigao cinizam. „Danas nam je ostalo samo još priznanje da smo na pragu novog žanra, kojim vladaju novi elitizam, pop snobizam, apsurd tipskog (praznog) intelektualizma u ispražnjenoj, mrtvoj formi građanske drame.“ Scenograf i autor muzike za predstavu je reditelj sin, Damijan Kavaca. Od premijere 1998. godine *Art* je u SNG-u odigran sto puta, a *Slučajan čovek se*, posle dve godine igranja, bliži 50. izvođenju.

U ljubljanskom Mestnom gledalištu krajem je novembra premijerno prikazana drama *Gospođa s mora* Suzan Sontag u režiji Mateje Koležnik. Ovo drugo dramsko delo američke književnice i esejistkinje, zapravo je njena adaptacija, scenska reinterpretacija istoimenog komada Henrika Ibzena, koju je pre pet sezona, po narudžbi Roberta Vilsona, napisala bez namere da Ibzena aktualizuje, već da na istu temu napiše nezavisno i suštinski drugačije dramsko delo sopstvenih zakonitosti. Predstava je nastala na osnovu autorkine temeljne studije o tome šta je Ibzen u stvari nameravao da napiše, ali su ga u tome omele okol-

nosti vremena i društva u kojem je živeo. Ibzen se u ovoj drami oslonio na mitologiju, naročito na legendu o morskoj vili koja neuspešno pokušava da oživi ljudskim životom sa svojim odveć starim mužem (dok je u isti mah prožima žudnja za „nečim više“), i prepleo je s tematikom monotonog, otuđenog palana-

čkog života. Zanimljivo da je Sontagova promenila više od polovine teksta osim krajnjeg prizora koji je skoro identičan Ibzenovom. Mateja Koležnik je, kažu, nizu svojih odličnih predstava iz proteklih sezona (*Leptica iz Linejna* i *Noževi u kokoškama*) uspešno dodala još jednu.

LUDUS MOŽETE KUPITI...

U Beogradu u knjižarama:

Beopolis (Makedonska 22),
Naš dom, (Knez Mihailova 40),
„Pavle Bihali“, (Srpskih vladara 23),
Plato (Akademijski plato 1),
Štubovi kulture, (Trg Republike 5),
„Školigrlica“, (Gospodar Jevremova 33),
Zadužbina Ilije M. Kolarca (Studentski trg 5),

U Novom Sadu u knjižarama:

„Solaris“ (Sutjeska 2),
Most (Zmaj Jovina 22);

U Vršcu u knjižari:

KOV „Knjižara kod Sterije“ (Trg Save Kovačevića 11)

SUROVE SLIKE LJUBAVI

Vesti iz bosanskohercegovačkog pozorišta

Najbolja predstava ovogodišnjeg MESS-a je *Vojcek* Roberta Vilsona, a u izvođenju Beti Nansen teatra iz Danske (Bitef 2002). Kompletnom ansamblu predstave, osim Zlatnog lovorovog vijenca za najbolju predstavu u celini, dodeljen je i Zlatni lovorov vijenac za najbolje glumce, a ujedno je to i najbolja predstava po mišljenju publike. Zlatni lovorov vijenac za najbolju režiju

dobili su Frank Kastorf, reditelj predstave *Terminus Amerika* u izvođenju berlinske Folksbine am Roza-Luksemburg-Plac, i Sajmon Makbarni, reditelj predstave *Mnemonik*, koju je izveo britanski Teatar de Komplisite. Nagrada „Reihan Demirdžić“ za najboljeg mladog glumca dodeljena je nemačkoj glumici Katrin Angerer za ulogu u Kastorfovoj predstavi, dok je Specijalna

nagrada žirija 42. MESS-a dodeljena Luidiju Čekareliju za najbolju muziku i dizajn tona u predstavi *Rekvijem*, reditelja Luidija de Anđelisa a u izvođenju italijanske trupe Fani & Aleksander (Bitef 2002). Zlatni lovorov vijenac za doprinos umetnosti teatra dodeljen je bosanskohercegovačkoj glumici Nadi Đurevskoj, a nagrada „Novi hrabri svijet“, koju magazina „Dani“ ansamblu mađarskog teatra Kretaker Sinhas za predstavu *W-radnički cirkus* u režiji Arpada Šilinga.

Evo kako „Dani“ komentarišu učešće banjalučke predstave na MESS-u. „Ne treba se zavaravati: među većinom ljudi koji se bave nečim što se zove našim teatarskim svijetom bilo je kako bojazni, tako i neke vrste iščekivanja gostovanja Narodnog pozorišta RS-a iz Banje Luke. *Porodične priče* Biljane Srbljanović je dramski tekst koji se izvodi širom svijeta i tu je reditelj Jovica Pavić 'pogodio'. To je opora, gorka, ponekad i cinična tragikomedia o raspadu srbijanskog (je li pravilnije srpskog!?) društva u kojoj se četvero djece kreće igrati porodice i nade u tragičnoj, zloslutnoj slici u kojoj se lik djevojke Nadežde (simbolički – nade) pretvara u psa, kućnog ljubimca, jer je to jedini način da o(p)stane u takvom okruženju. Glumačka ekipa koju čine Sladana Zrnić, Nikolina Jelisavac, Aleksandar Stojković i Boris Šavija je prva generacija diplomanata sa banjalučke akademije i oni su svoj posao obavili vrlo korektno. Radi se, dakle, o predstavi koja korespondira sa savremenim trenutkom i kojoj se osim statičnosti, u kojoj se scena

nikada ne mijenja, nema mnogo toga zamjeriti. Dobro je, dakle, da je Sarajevo konačno vidjelo i nekadašnje Narodno pozorište Bosanske krajine. Ali, kao da ostaje gorak okus zbog činjenice da je još uvijek moguće da, recimo, dramaturg i umjetnički direktor ove predstave bude Branko Brđanin, nekadašnji Sarajlija i u ratu osvjedočeni velikosrpski nacionalist. Podsjetimo, pisac *Porodičnih priča* Biljana Srbljanović apsolutno je etičnim držanjem tokom rata (objavila prvi tekst o zločinima u Srebrenici u srbijanskim medijima) postala jedan od najsvjetlijih primjera dostojanstvene opozicije fašizmu. To je, valjda, ono mutno i nejasno doba koje su samo mudri i iskusni predviđali da može biti i gore od rata, a zove se 'poslije rata'“.

Kritičar *Oslobođenja*, Almir Imširević, povodom *Porodičnih priča* kaže da „lažno pomjeranje tačke gledišta (deca-odrasli) tvori grotesku, ali i postaje teatarski zanimljivo zbog hodanja po njenom rubu, iza čijih granica je najlakše prepoznati tragediju“, kao i da „tako postavljeni dramaturški temelji ostavljaju mogućnost za čvrstu i privlačnu glumačku nadogradnju“, ali smatra da je „isuviše filmsko-rediteljski pristup drami dokinuo mogućnost da *Porodične priče* progovore poput slika Ešera, te da publiku natjeraju na aktivno posmatranje i odgonetanje problema – šta je 'pozadina', a šta 'figura'“.

Posljednja predstava MESS-a bila je premijera predstave *Pročišćeni*, koju je po tekstu Sare Kejn na scenu sarajevskog CDU-a postavila rediteljka Tanja Miletić-Oručević. To je priča o ljubavi i smrti, u kojoj Kejnova kroz kratke slike prikazuje ljubav, i to različite društveno neprihvatljive ljubavi. Predstava je ponela epi-

tet mračne i surove, ali njene slike ljudske okrutnosti, umiranja i mučenja, paravan su iza kojeg publika treba da pronade odgovor na pitanje o tome kolike su granice ljubavi. „Jedan od likova“, kako je kazala rediteljka, „želi popraviti svijet i pročistiti ga od 'nepoželjnih'. Međutim, u očima Kejnove on je zapravo zlo, jer te ljude pati i muči da bi ih promijenio. Oni su žrtve i u tom smislu predstava ima veze sa nama, jer smo i mi bili žrtve nečega što nismo sami proizveli“. U predstavi igraju Sadžida Šetić, Feđa Šukan, Sabina Bambur, Alban Utaj, Zoltan i Mirvad Kurić.

Nakon 11 godina u Brčkom su prvi put održani – inače 19. po redu – Susreti pozorišta BiH. Selektor je bio Srđan Vukadinović. Vlado Kerošević, reditelj pobjedničke predstave *Derviš i smrt*, kaže da mu je posebno draga ova nagrada, jer je za ulogu Nurudina kao glumac dobio više nagrada, a sada prvi put i kao reditelj. Ista predstava je nagrađena i za scenografiju, čiji je autor Suad Avdagić.

Mladi glumci su dali značajan pečat Festivalu. Posebno će ga pamtiti studentkinja glume iz Banja Luke Sladana Zrnić, koja je po oceni stručnog žirija i žirija publike ostvarila najbolju žensku ulogu – ulogu Nadežde u *Porodičnim pričama* NP RS iz Banja Luke. Ova je predstava dobila tri priznanja, jer je nagrada dodeljena i Jovici Paviću za režiju. Nagrada za najbolju mušku ulogu pripala je Miralemu Zupčeviću za ulogu u sarajevskoj predstavi *U Zvorniku ja sam ostavio svoje srce*. Nagrada za kostim dodeljena je Vanji Popović za kreaciju kostima u predstavi *Ptičice* sarajevskog Narodnog pozorišta. Ovu je predstavu, u režiji Ozrena Prohića, žiri publike proglasio za najbolju.

**Za čitaoce LUDUS-a
10% popusta!**

Dial SCnet
Web Hosting
Web Design
Web mail
Inter SCnet
SCnet Housing
Porodični e-mail

SCnet Vaš Internet Provajder!

SCnet
Milentija Popovića 9
11000 Beograd
Tel./fax. (011) 311-56-84, 311-45-02
E-mail. office@net.yu

www.net.yu

KONTEKST: EVROPA 2002.

Predstavljanje jugoistočnih umetnika u Beču

Jelena Kovačević

U poslednje vreme sve je više festivala i skupova koji okupljaju balkanske narode. Postoji li nešto kao što je balkanska kultura, ili balkanska pozorišna scena? Ako postoji, koje su njene organizacione, stilske ili ideološke odrednice? Nije ih lako naći, zar ne? No, kad postavite pitanje o vlastitom identitetu, morate se suočiti i s pojmom Balkana.

Traganje za balkanskim identitetom je osnovna tema tronedeljene manifestacije Kontekst: Evropa 2002. Impuls sa Balkana. O ozbiljnim višemesečnim pripremama ovog događaja „Ludus“ je pisao (v. broj 95). Ovaj multidisciplinarni festival organizovao je Teatar des Augenblik, a koorganizatori su Teatar Roma „Pralipe“ i Kulturni centar iz Liona, „LesSubsistances“. Prvi susret je, ne bez razloga, bio Beč. U njemu je brojna eks-jugoslovenska i turska dijaspora, a kroz istoriju Beč je igrao bitnu ulogu u balansiranju sila na Balkanu. Po položaju on je kapija Zapada. Dvesti umetnike iz jugo-istočne Evrope u Beč angažovan je čin kojim se suočavaju dve kulture i traži razvijanje dijaloga.

Danju i noću

Ovakvo usmerenje Teatra des Augenblik ne samo da je uticalo na izbor učesnika festivala, već je odredilo koncept. Balkan je sa svojim nepoznanicama i zabludama, poput velikog skrivenog bića unutar Evrope. Otud je i Kontekst: Evropa 2002 dobio dvojni oblik – unutarnje i spoljno lice. Sadržaji su uvršteni u *Unutarnje svetove – privatne životne prostore* i u *Spoljne svetove – životne prostore*. Tako je unutar Teatra nikla velika kuća „s Balkana“. Prema projektu arhitekta Georga Gresenbauera (Gressenbauer), uklonjena su sedišta, podignut stakleni svod, reflektori preraspoređeni, sve je postalo životna scena. U posebno dizajniranim paravanima smešteni su ležajevi, a centralni deo teatra prepusten je okupljanju i diskusijama. Prostor je oplemenjen predmetima uglavnom iz Srbije – divani, tapiserije, čilimi, lampe. U Teatru se intenzivno živelo tri festivalske nedelje (9 – 27. X). Ujutro bi se umetnici i posetioci Festivala sastajali na raskošnom mediteranskom doručku, uz zvuke s Balkana. U tom prostoru omogućeno je pretraživanje Interneta ili praćenje nekog od programa na samom Festivalu. Na raspolaganju su bile knjige odabranih pisaca s ovih prostora i autora koji su se zanimali jugoistočnom Evropom, časopisi, pa i relevantni zapisi dobrog dela naše nezavisne pozorišne scene. Festivalaska biblioteka imala je oko 750 jedinica a radila je i noću i danju. Bili su dostupni i video-materijali, dokumentarni filmovi, video-zapisi pozorišnih predstava ili video-radovi.

Iz bogatog programa gotovo je nemoguće izdvojiti čisto pozorišne događaje, kada je pozorišni duh, duh karnevalizacije, proživio sve sadržaje. Pored stalne izložbe – unutarnjeg uređenja Gresenbauera (gde su spontano nastajali performansi), u privatnim životnim prostorima odvijali su se Umetnički portreti. Tako je TV salon prepusten dvojici mladića iz Beograda, Siniši Dugonjiću i Đorđu Bajiću, da ga urede po svome viđenju. Soba je hiprdizajnirani dnevni prostor prosečne porodice, u kojem je TV

ekran središte, okružen heklanim šustiklama, a drugo *svetište* su ikone turbo folka i kič kulture. Njihov projekat *Trash Cuts* sastojao se od kompjuterskog programa koji je omogućavao poigravanje video-klipovima, od galerije bizarnih figurina i fotografija, a po želji posetilaca, i ritualnog ispijanja *turske kafe* iz kuhala.

Pravi doživljaj bio je džez koncert Hakana Girsesa (Gürses), sa sefardskim pesmama i drevnim pesmama o Istanbulu. Hakan je profesor savremene filozofije u Beču i Gracu, a bavio se i pozorištem i karikaturom. U potrazi za vlastitim identitetom, Girses najradije kaže da je „niko“. Njegov lik otkrivao je filmski reditelj Roman Tolič (Slovenija) i film premijerno prikazan na Kontekstu.

O vajarstvu neobičnih višesmislenih predmeta u najtvrdem drvetu, Azizu Tavilu, film je napravila Amra Hećo (Bosna i Hercegovina), u koprodukciji Centra za stvaralaštvo mladih (Beograd, Kristina Kujundžić) i Teatra des Augenbliksa (Jitan Jendži). Ovaj inventivno montiran film propratio je otvaranje Tavilove izložbe.

U duhu pravih poklada bio je *M/eating/s* vizuelnog umetnika iz Sofije Filipa Popofo. Pored velikih postera s prizorima jela, escajga, pića (koji su, uzgred, vrlo brzo ukradeni s ulica Beča), Filip je priredio jagneće pečenje i druge bugarske specijalitete za sve goste. Govorio je: „Bez diskusija o umetnosti. Ovo je večera“. I taj naturalizam bio je po mnogima „najlepši umetnički rad“.

Ponoćni susret s Drakulom

U *Spoljnim svetovima* igrane su predstave. Programi su grupisani oko magistralnog puta koji preseca Beč na spoljni i unutrašnji deo Pojasa ili Girtla (Gürtel), naglašavajući time značenje granica u našim životima, kao i njihovog prevazilaženja. Tako su sve predstave postale ambijentalne. Program je

otvorila Grupa Drakula projekat iz Beograda (Siniša Ilić i Bojan Đorđević) istoimenom predstavom (*Drakula projekat – teorijski spektakl*). Izvedena je, kako priliči Drakuli, u ponoć, u Carskom muzeju nameštaja. Zatečenu publiku kroz odaje Muzeja sprovodio je „kustos“ podređujući sled performansa konceptu muzejske posete. Na fonu drevnog *balkanskog* mita o Drakuli, uprizorena je priča o nama i našim ambivalentnim životnim pozicijama. Teoretičnost performansa dovodi intelektualnog gledaoca u preispitivanje vlastite pozicije – da li sam „neutralni intelektualac s ironičnim osmehom“ ili su „sve moje/naše teorije dotrajale i jedino živi akcija, naravno ako se održi“? Veći deo trupe učestvovala je u Teoriji koja hoda.

Omen teatar (Beograd) je prilagodio svoju predstavu *Ordo virtutum* uslovima hotela. Za razliku od *Drakule*, ova predstava ne samo da je „šetala“ kroz prostor već je dozvoljavala uticaje slučajnih gledalaca i saučesnika predstave. Stvoren se novi semantički prostor, jer je dopušteni slučaj ujedno menjao atmosferu i ton pojedinačne situacije. Bilo je uzbudljivo pratiti kako apokaliptični sadržaj (tekstovi Hildegard fon Bingen i rediteljska rešenja Gordane Lebović), uz sve vizuelne transformacije, ostaje apokaliptičan.

Dochka Hall Company iz Sofije izveli su potresnu koreografiju pod imenom *The Garden of the Singing Ficuses (Vrt raspevanih fikusa)*. Ivo Dmičević razvio je poetiku na granici gesta i pokreta, uzimajući tako odlike i teatra i baleta.

KONTEKST: EVROPA 2002 otvoren je video-instalacijom istaknutog vizuelnog umetnika, Kutlug Atamana, i muzičkim nastupom DJ-a Arkina Alena (Turska/ Kanada). Zatvorena je predstavom-događajem, *Kaleom* Rahima Burhana i Teatra Roma „Pralipe“. I ova se predstava kretala kroz prostor. Socijalna priča (tekst Drage Potočnjak, vidi „Ludus“, br. 99) o romskom mladiću Kalei kome porodica ne dozvoljava da uči za lekara, otpočinje kao snimanje filma, a završava scenom u luksuznom bečkom restoranu gde Kalea postaje uspešni pevač. Jeadan od najzanimljivijih momenata je montaža video filma i serije fotosa koje, tananije od predstave, govore o romskoj sudbini.

Teorijski spektakl: „Drakula“

Juriš na Zapad

U starom bioskopu „Admiral“ upriličen je festival dokumentarnih filmova. Bila je to jedinstvena serija materijala iz balkanskih zemalja (30 filmova), grupisana tematski (*Jedan dan, jedan život; Građenje identiteta od kolektivne prošlosti; Raspad Jugoslavije; Obrnuti polovi; Spolja-Unutra*). Prikazani su i *Testament* Lordana Zafranovića, koji je i lično bio gost KONTEKSTA, *Anatomija bola* Janka Baljka i *Belgrade Tourist-guide* Darijana Mihajlovića.

Vizuelni umetnici trebalo je da ugrade svoje instalacije u prostore u kojima grad neprekidno živi. Neonska instalacija *Pokretno polustrvo* Elene Panajotove (Bugarska) replika je na pomeranja unutarnjih balkanskih granica, a po-

stavljena je iznad ulaza u noćni club „Loop“ na Girtlu. U lokalu „Ritz“, u lupu je izvedena jednodimenzionalna video-instalacija Margarte Stavraki *Shall we dance?* Njen koncept previda da svako oko, s vremena na vreme ulovi po neki segment filma. U holu centralne železničke stanice Vestbanhofa, iz večeri u večer putnici i prolaznici susreli bi se s nenadanim prizorom *Krštenja* Roksane Trestioreanu i Mosku Kopela (Rumunija) i dirljivom pričom starice o venčanju *Becoming a Bride* Vesne Dunimaglovske (Makedonija). Pažnju prolaznika, ali i policije, izazvalo je emitovanje video rada Zorana Todorovića *Noise* (Buka) ispod arkade na Girtlu. Bilo je to neočekivano mesto za okupljanje, i to oko video-zapisa iz srpskog zatvora!

Borjan Zafirovski kreirao je oko 8-minutnog filma *The Portrait of the young artist in the 21st Century* (Portret umetnika u mladosti u 21. veku), mini-bioskop u napuštenoj robnoj kući „Turek“. Jedino su dva rada Gorana Micevskog smeštena u galeriju u centru Beča.

Festival je pratilo i nekoliko skandala. Desilo se da su radovi Milomira Kovačevića (BiH) – *La parte de l'ombre*, Roberta Jankulovskog (Makedonija) *12 srebrnih vojnika*, te Filipa Popofo, nestali, a da je bilbord Slavice Panić (Jugoslavija) *La joie de vivre* oštećen. Nejasno je da li su to učinili „ljubitelji“ umetnosti, vandali isprovocirani sadržajem ili lokalne vlasti kojima ti sadržaji ne odgovaraju.

Bečki festival je bio veliki umetnički eksperiment u kojem su učestvovali umetnici različitih oblasti i pristupa stvarnosti, koji često do tada nisu znali jedni za druge. Otvorenost „privatnih prostora“ mnoge bi iznenadila. Posle nekoliko sati zanemarili bi prvu nelagodnost i ubrzo našli svoje mesto. S druge strane, KONTEKST: EVROPA je s više-manje uspeha tražio mesto za ove stvaraoce u konzumatorskoj sredini zapadno-evropskog grada. Sledeći potez organizatora je dalji prodor na Zapad, u Lion, a onda će prepustiti mogućnosti suživota samim stvaralocima.

Trash cuts

OVDJE VIŠE NE STANUJE MOSTAR

Sead Đulić: Mostar će se pamtiti po susretima i ljudima. Građevine se sruše ne kada ih sruše, već kad izblijede iz pamćenja. Danas nijedan Mostarac tu razvalinu od Starog mosta neće nazvati ruševinom. Mi i danas pravimo skokove sa Starog mosta, iako mosta nema, idemo preko Starog mosta, iako idemo preko improviziranog

Svakog avgusta u Mostar pozorišta sa svih strana sveta dovodi direktor Mostarskog teatra mladih (MTM), Sead Đulić. „Ludus“ u Mostar stiže s trupom „Brod“ i njenim osnivačem, glumcem Ratkom Radivojevićem, koji su na 23. Internacionalnom festivalu autorske poetike izveli *Krevet*.

„Na prvi pogled čini se da je 20 dana predugo za pozorišni festival. I bilo bi tako da se na njemu samo igraju predstave. No, kako je ovo i festival teatarske edukacije, mesec dana je dobra mera. Situacija s publikom, sastavljenom mahom od gostiju festivala ali i izvjesnog broja Mostaraca, ove je godine znatno bolja u odnosu na poratne, iako je daleko od dobre i interesovanja koje smo imali 70-ih. Tako je jer ovdje više ne stanuje Mostar. Gradom u kojem sam se rodio sada hoda neka druga čeljad. Mostar stanuje negdje drugo – u Hrvatskoj, Jugoslaviji, po Skandinaviji i ko zna gdje. Tu sada žive ljudi koje je rat doveo iz sredina u kojima pozorište znači ništa ili vrlo malo. S publikom kubure sva pozorišta u gradu, Narodno pozorište, HNK, Pozorište lutaka i Kazalište lutaka. Saradnje između ovih kuća ima na nivou pojedinačnih kontakata. Dakle, institucionalne saradnje nema, ali odnosi su uglavnom trpeljivi. MTM ima dobru saradnju s Pozorištem lutaka čiji prostor koristi, ali ima i onih koji odbijaju saradnju. Tome u prilog govori činjenica da je tokom našeg festivala zgrada NP zatvorena, na kolektivnom su odmoru i otvoriće vrata kada Festival bude gotov. Saradnja s HNK je ista. Tuga je, zapravo, što je u svim tim teatrima malo teatra.

Nijedan od ovih teatarara nema redovan repertoar, predstave se igraju nasumice. Rat je učinio svoje. Jedan broj glumaca je ostario, ne mogu više da igraju, mladih nema – ili su otišli u svijet, ili neće da mrđaju iz Sarajeva, jer je tamo više posla. Naš najmlađi školovan glumac, izuzimajući diplomca koji će se uskoro vratiti u grad, ima 40-ak godina. MTN ima mali ansambl, ali i niz omladinskih dječjih grupa koje dva ili tri

puta sedmično rade u dramskim studijima i po školama. Svaka grupa na kraju procesa u nekoj formi predstavi rezultate svoga rada. Zanimljivo je da naše predstave dugo žive, neke pet i deset godina, kao i da neke značajnije radimo dvojezično – na ovom jeziku, koji svi razumemo, i na engleskom.“

„Rolingstonsi“ su nam došli glave

MTM nije ni na čijem budžetu. Pokušavaju da žive od svog rada, od onog što naprave i prodaju, a ponekad dobiju i pare na nekom od svetskih konkursa za projekte. No, to je posle 11. septembra 2001. sve teže, kaže Đulić.

„Problem je što u BiH ne postoji ministarstvo kulture na nivou države, već postoje neki ljudi koji se o njoj brinu na nivou kantona. Dominantno je obrazovanje, a o kulturi ako šta stignu da urade. Živimo u državi dva entiteta. Federacija je podijeljena na 10 kantona a naša je nesreća što živimo u najnesređenijem kantonu koji još uvijek djeluje kao dva. Zato, i kad nas podrže, govore pohvale o nama i imaju namjeru da daju novac, to još ništa ne znači. Finansiraju se samo projekti od interesa za Federaciju, a prođe voz dok neki činovnik proceni da je u manjoj sredini nešto važno. Pare uglavnom ostaju u Sarajevu a do nas dođu mrvice.“

Da li se zato latio i politike?

„Mene je delegirala Socijaldemokratska partija. To je jedina multietnička, nenacionalna stranka. Nažalost u ovom kantonu nije moćna, ne učestvuje u vlasti ali jeste na federalnom nivou. U politiku sam se upleo svesno jer sam shvatio da mi ona pojednostavljuje komunikaciju s ljudima koji odlučuju.“

Verujem da je obaveza svih nas koji živimo u ovom gradu, dobro mu mislimo i smatramo da Mostar, da bi se u njemu normalno živelo, mora biti jedinstven grad, da pomognemo u tome. Ako je neko pomislio da i ja tu mogu da pomognem, da mogu da artikulišem potrebu za normalnim suživotom, onda nisam smeo da odbijem.“

Na pitanje zašto je ostao u Mostaru kada mu se ukazalo mnogo prilika da ode, Đulić kaže: „Kada su me nagovarali da iz Mostara pređem u Sarajevo, te tamo nastavim da radim u nekom pozorištu, dobar prijatelj mi je rekao da smokva može i negdje drugdje da uspije a ne samo ovdje, ali da ona nigde drugdje do ovdje nije u prirodnom okruženju. Bio sam i po Singapuru, Londonu, Bugarskoj, Jugoslaviji, cijeloj Evropi, bilo je primamljivih ponuda ali sam ja kao smokva – mogu svugdje ali mi je ovdje najbolje. Drugi moj prijatelj, Stjepan Roš, arhitekta i sjajan scenograf iz Sarajeva, pitao me je da li imam pravo da napustim projekat MTM-a koji postoji već više od 28 godina. Pokrenuli smo i taj festival autorske poetike, dobili silne nagrade u BiH i cijelom svijetu, sada počinje da radi studio glume... Sve to pomaže oporavku grada koji još vida rane i bilo bi nemoralno otići. Zato sam ostao. Ovo je moj ambi-

Snežana Miletić

jent i premda se lijepo osjećam i u Londonu i Parizu, ovdje ima nešto što nigdje drugdje nisam našao. Ovdje je puno duše“.

A kako se onda iz te geografije, u kojoj je puno duše, izlilo toliko mržnje?

„To su radili oni bez duše“, kaže Đulić. „Znam genezu tog užasa, bio sam u gradu. To su uradili ‘rolingstonsi’, ljudi s ovih brda, koji su u Mostaru bili kao u čekaonici – jedni za Sarajevo, drugi za Zagreb, treći za Beograd. Oni su došli da prođu kroz ovaj grad. Mi Mostar volimo, a oni u njemu žive. To je binta razlika. Njima nije važno gdje će živjeti. Došli su iz svojih malih svijetova i nemaju potrebu da pređu dalje preko Neretve jer im je i polovina grada dovoljna, pa i prevelika, u odnosu na male avlije iz kojih su došli. Isparcelisali su te svoje male avlije. Tu su jako veliki, a ako se avlije spoje – frka, ogoliće se i postati mali.“

Ostali smo ljudi

Šta može da ozdravi Mostar?

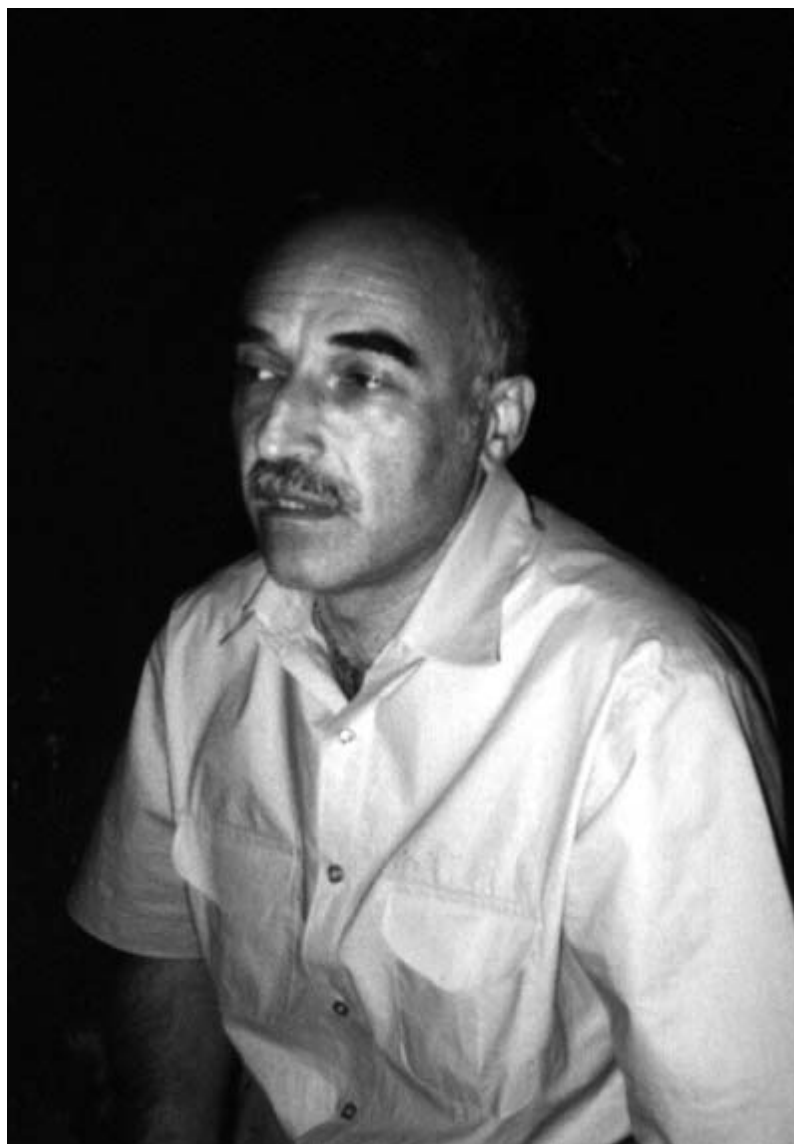
„Ljudi, dobri ljudi, susreti, razgovori. I u ratu, i posle rata, pokušavali smo da ozdravimo kroz teatarsku igru. Radili smo na osnovu sopstvenih saznanja i naučenih iskustava, koristili dramu za ozdravljenje ljudi, uslovno rečeno za terapiju. Ne bih želio da zvuči kao da smo bili terapeuti, mada je terapija dolazila kao nusprodukt koji dovodi do katarze. Na primjer, sjećam se međunarodne konferencija prije godinu i po na koju su došle i grupe mladih iz Beograda i s Kosova. Brinuli smo kako će to sve proći a do kraja je bilo zaista dirljivih trenutaka. U kosovskoj delegaciji bilo je 9 Albanaca, Srpkinja i stranac; dogovor je bio da pričaju albanski, a da nama prevode na jeziku koji je razumljiv većem dijelu publike. U početku je postojao gard: jedni su bili na jednoj, drugi na drugoj strani, a onda se desilo da je na radionici mlada glumica iz Prištine, studentkinja Envera Petrovcija, govorila o svojim traumatičnim izbjegličkim iskustvima, o odlasku s Kosova u Makedoniju, da bi potom svoju priču ispričala mlada glumica iz Beograda. Obe priče bile su vrlo traumatične i kada je Beogradanka završila svoju, prišla joj je djevojka iz Prištine, zagrlila je i progovorila na srpskom, iako se po sopstvenom priznanju zaklela da više u životu neće progovoriti ni reč na tom jeziku. Ne treba zaboraviti ni da je kod nas došla da igra glumica JDP-a, da je kod nas igrala glumica NP Republike Srpske iz Banja Luke. Sve su to u jednom času bile stvari koje nisu smele glasno da se izgovore. U svakom slučaju, rat je koliko strašno, toliko i dragocjeno iskustvo za teatarskog čovjeka jer omogućava upoznavanje ljudske prirode. Imao sam sreću da od svih prijatelja rasutih svuda danas nema nijednog za koga bih rekao ‘bivši’, a bilo je teško vrijeme, bili smo ‘na različitim stranama’, u različitim rovovima, pa ipak smo ostali ljudi. To mi daje snagu. Opet, rat mi je otvorio oči da neke ljude drugačije vidim. Neke koje sam sretao tek onako u prolazu, pokazali su se jako veliki u ratu, pri tom ne mislim veliki u

ratničkom smilu, no u smislu ljudskih gestova. Na primjer, neko koga ste sretali svakog dana i o kome niste ni razmišljali sakrije neke ljude na tavan i tako ih, rizikujući život, spasi sigurne smrti. To je nešto što tog čovjeka izdvoji kao heroja bez obzira što to zna tek nas nekoliko. Isto tako, neke stvari danas manje bole, neke još i više, postali smo osjetljiviji, čula su nama se izoštrila. Izaći iz svega toga čist koliko se najviše može – bogatstvo je ideja i osjećanja za pozorišnog čovjeka“.

Da li je Đulić tokom poratnih godina imao problema s neistomišljenicima jer je u Mostar dovodio ljude iz drugih, često protivničkih regiona?

„Nikad nije bilo problema, čak ni kada se iz cijevi još dimilo. Ljudi koji su 1996. dolazili ovdje u goste, nisu smjeli da kažu da dolaze ovamo. Dođu u Banja Luku, pa onda mi idemo kolima po njih. Kada znate koga pozivate i koga ugošćavate, stvari su individualne. Znam ko mi je došao. Meni ili vama niko ne može pripisivati kolektivnu krivicu. Nemam problema tim povodom i tako se i ponašam. Takvi su i ljudi oko mene. Ne

za bilo kojim čovjekom u ratu maksimalno je bila jedan dan. Mosta će danas biti koliko ima nas, a tih kamenih blokova koliko ima – ima. Od njih će jednom opet sagraditi taj most. Meni je tužno da se mnogo ljudi neće vratiti. Mnogi tamo ostaju samo zbog djece koja su se snašla, dok roditelji vegetiraju. Raduje što ta mladost, koja na žalost u pamćenju nema onaj stari Mostar, ne priznaje granice i buni se protiv bilo kakvih fizičkih i mentalnih prepreka. Verujem ipak da je proces povratka neminovan makar iz tih bližih regiona, Hrvatske, Jugoslavije. Ovdje se sve manje govori o ovoj i onoj stani grada, kupuje se tamo gdje je bolje ili jeftinije, izlazi se gdje ko voli, naravno ima i onih koji se osjećaju nelagodno ovdje ili tamo, onih koji neće da idu ulicom koja je bila granica podjela, ali ni ne moraju. I naš festival je ove godine bio po cijelom gradu, čak većim dijelom na toj tzv. Zapadnoj strani. Treba vremena, ne da se zaboravi, nego da se rane zaleče, jer bilo je mnogo mrtvih. Ko je kriv neka odgovara, bilo gdje i bilo koji, a mi moramo da živimo. Mostar je u BiH možda i najviše stradao. To je bio grad u kojem je procentualno bilo najviše mješovitih brakova. Moja majka, koja je vjernik, farbala je za Uskrs jaja da i njeno dijete ima kao i druga djeca u sokaku, kada smo mi za Bajram imali

Sead Đulić (Foto: Snežana Miletić)

srećem ljude koji su sve to napravili 90-ih. Onako kako živim i dišem u Mostaru funkcionisem i u Beogradu, Novom Sadu ili ma kojem drugom gradu.“

Po čemu ćemo Mostar pamtiti za 10-ak godina?

„Po susretima i ljudima. Građevine se sruše ne kada ih sruše, već kad izblijede iz pamćenja. Danas nijedan Mostarac tu razvalinu od Starog mosta neće nazvati ruševinom. Mi i danas pravimo skokove sa Starog mosta, iako mosta nema. Idemo preko Starog mosta, iako idemo preko improviziranog. Kada je Most srušen, bila je trodnevna žalost, a

kolače nosila ih je u kuće gdje ih toga dana nije bilo. Sklon sam da vjerujem da je 92/93. netrpeljivost uvedena da bi se ubila mogućnost zajedničkog života. Ta vrsta ravnoteže ovdje mora da se uspostavi, a ti ljudi koji su sada negde drugdje, plamičak su za njeno uspostavljanje, Mostar je kao tronožac – jedna noga nam je potkresana, a druge dvije su se razdvojile, i siguran sam da će se pitanje BiH riješiti rješenjem mostarskog pitanja. Mostar je ključ za cijelu Bosnu i Hercegovinu.“

O ŽIVOTU I SMRTI

Razgovor s rediteljem Masimom Đanitiem

Jelena Kovačević

Talijanski reditelj Masimo Đaneti (Massimo Giannetti) prisutan je na našoj pozorišnoj sceni od 1995, kada je režirao prvu predstavu Plavog pozorišta. Od tada učestvuje u radu ovog teatra i posebno Tatjane Pajović (režira *Heatheru Esmeralda*), utičući na novo pozorište u nas. U Milanu vodi Teatar speki e memorije (Specchi e memorie). Letos je u Beogradu održao seminar *Umetnost življenja (L'Arte di Vivere)* u Italijanskom kulturnom centru i Sinema Reksu. U gostima je ponovo, na prezentaciji Asocijacije nezavisnih teatarara (ANET).

Izabrali ste prilično otvoren naziv za seminar *Umetnost življenja. Šta Va ma znači?*

Preuzeo sam izraz iz knjige filozofsko-psihološkog sadržaja iz 50-ih, u kojoj se direktno govori o »umetnosti življenja«. Ona ukazuje da od naših sposobnosti i umeća zavisi hoćemo li i kako da transformišemo svoj život. Promena je kontinuiran proces, ljudski evolutivan. A ono što moramo da uradimo, nije cilj, život, već naše oruđe, sredstvo. U tom značenju je i umetnost sredstvo a ne cilj.

U čemu je razlika između korišćenja života kao sredstva i života samog po sebi?

Osloboditi se stvari koje smatraš da moraš da uradiš. Kako – to svako mora sam da otkriva. To ne znači ni *raditi* ni *ne raditi*, već se osloboditi shvatanja da nam život čine stvari koje moramo da zadovoljimo. Mi ne želimo da podučimo umetnosti življenja. I mi učimo. Možemo da učimo zajedno, ako hoćete.

Važan je proces

Za Vas je pozorište vezano za oblasti kao što su psihologija ili filozofija. Usmereno je ka nauci i nije (samo) umetnost.

Bavim se teatrom 20 godina i moji počeci su bili u okviru savremenog klasičnog pristupa. Bilo je to istraživačko pozorište koje traga za novim izrazom. Posle 5-6 godina počeo sam da osećam da to nije dovoljno, da je to deo mog interesovanja, koji pokriva estetski poriv. Počeli smo da učimo filozofiju, psihologiju, antropologiju i uspostavili komunikaciju s ljudima koji su u tim oblastima stručniji od nas. Primenjivali smo ta nova znanja. Beket, njegovi romani i egzistencijalizam, su nam bliski. Napravili smo prema njima predstavu. Kasnije smo čitali Ničea i Šopenhauera, pokušali da njihove vizije postanu i naše. Za to treba napraviti napor: pokušati saznati druge vizije. Mnoge vizije mene uvećavaju. U psihologiji proučavamo savremene pristupe ali i klasičnu psihologiju, Frojda, Adlera, Junga. Vizija znači spoznaja života. Proučavajući Hajdegera, posebno projekta »za mrtve«, napravili smo predstavu *Heathera Emerald*. Proučavanje smo u jednom trenutku stavili u pozorište. Ono za nas ima dva različita značenja. Prvo, to je proces, dnevno pozorište (eating theatre). Ne pripremamo za scenu već provociramo razmišljanje. Drugo je moment zaključka. Kad imamo nešto zanimljivo da kažemo, koristimo se performansom, dolazimo do predstave.

U čemu vidite razliku između teatra i parateatra?

Bavimo se parateatrom 5-6 godina. Važan nam je bio evolucion proces ljudskog iskustva. Radio sam s Renom Mireckom (glumica Pozorišne laboratorije J. Grotovskog, prim. J.K) i napustili smo teatar. Počeli smo proces koji nije bio teatarski već parateatar. Radili smo pri centru u Italiji koji istražuje ljudsko iskustvo, dublje od svakog pozorišnog rada. Važniji je bio ljudski od teatarskog momenta. U jednom trenu naša potreba ili interes bio je da ga primenimo na predstavi. Napravili smo predstavu o Pablu Nerudi, služeći se iskustvom koje smo stekli, u dodiru s prirodnim elementima kao što je vatra, tama... Period parateatra se završio ali ne zbog teatarara, već zbog našeg razvoja. Zanimali smo se za Gurdijeva. Taj period je možda ezoteričan. Radimo na više polja. Trudimo se da ne zapostavimo neke stvari zarad drugih. Kao što jednu religiju ne valja isticati mimo drugih. (Moj je stav da treba verovati u religije.) Pozorište je postalo instrument, pre no formalna umetnost, pre no cilj po sebi. U svojim predstavama nisam više pažljiv povodom tehnike, korišćenja glasa, tela. Ranije smo te tehnike usavršavali kao u Odin teatru i realizovali mnoge seminare. Rizikujete da tako protraćite vreme. Počnete se identifikovati s ulogom. Važno je znati šta je i koliko dovoljno za komunikaciju. Ali morate imati i nešto povodom čega ćete stupiti u komunikaciju.

Zašto *Heathera Esmeralda* nosi ime *Projekat Objektivna drama*? Šta za Vas znači »objektivna drama«?

Parateatar: Sonet bez naslova

Moram istaći razliku između mog i Tanjinog odnosa. Objektivna drama nije moj projekat već Tanjin proces i odluka. Moj rad s Tanjom i Necom (Nenad Čolić, prim. J.K) započeo je *Sonetom bez naslova*. To je bio njihov lični proces. Jedno od njih posle je krenulo pozorišnim putem, drugo ka Objektivnoj drami. Mi smo nastavili da saradujemo u Italiji i ovde, posebno s Tanjom. Ja sam supervizija u radu, ali Objektivna drama nije moja odluka. Za mene taj izraz ne znači mnogo. Na talijanskom to je ono-što-nije-subjektivno, a to znači – apsolutno.

Pozorište ne manje život, već glumca

Mislim da se izborom reči ciljalo na značenja koja Grotovski podrazumeva. Između ostalog, izbeći upotrebu visoke tehnologije u pristupu publici.

Heathera Esmeralda je bila moj i Tanjin proces. Nismo sledili Grotovskog i performans je tačka do koje smo stigli u radu. Uostalom, ne dopada mi se pristup – »ovo mora biti kao Grotovski«. Za mene je on možda najvažniji učitelj pozorišta, ali je jedan. Ima još mnogo učitelja i još iz drugih oblasti. Biti isuviše uslovljen nečijim principima, u redu je ako tako osetiš. Ali ne sledi ih pošto-poto. Zadrži spontanost. Možda ako pođemo pogrešnim putem, to bude važnije životno iskustvo. Jer, nikad nismo na dobrom putu.

U Vašoj predstavi *Istinita priča o Adamu i Evi*, kao i tokom seminara, baratalo se sa sukobom ali sukoba zapravo nema. Kako je to moguće?

U procesu rada došli smo do zaključka da se svaki naš konflikt u dodiru s nečim jačim od nas, smanjuje. Sukob je osnova pozorišta, ali tokom iščitavanja Biblije shvatili smo da je teže i bitnije uspostaviti harmoniju, vezu s prirodom, kosmosom. Uopšte, svakodnevni sukobi su nevažni ako sledite svoju liniju, veliki san.

Tokom seminara jedan od zadataka bio je probuditi kreativnost. Vi ste re-

ditelj. Smatrate li da je kreativnost danas u krizi?

Nije kreativnost u krizi već je kriza u biti stvaralaštva. Kreativnost i "biti kreativan" se razlikuju. Za mene je neodrživa teza da je neko kreativan u umetnosti, nauci, a nespretn u životu. Ne može se biti kreativan ne za nešto već za sebe. Uglavnom nismo kreativni već koristimo kreativnost. Ne verujem da pozorište može izmeniti život. Može menjati glumca ali ne i gledaoca. U stvari, može ga promeniti ako on postane od gledaoca akter; ne samo u smislu kako se ulazi u teatar, već u smislu stupanja u evolutivni proces ljudskog iskustva. Dok ostaje gledalac, manje-više dirnut predstavom, nije u procesu, kreće se predviđenom linijom. Evolucionim procesom postepeno se otvarate, prekoracujete svoje limite.

Ministarstvo za kulturu Srbije možda može bez „Ludusa“, ali „Ludus“ ne može bez priložništva Ministarstva za kulturu Srbije. „Vrednost dara nije mera dara; njegova mera vrednosti je vrednost koju ima za darivanoga“, kaže stara tamilka mudrost.

MARIJA CRNOBORI

Priredio Aleksandar Milosavljević
cena: 300 dinara

MATA MILOŠEVIĆ

Priredile:
mr Ksenija Šukuljević - Marković
i Olga Savić
cena: 300 dinara

LJILJANA KRSTIĆ

Priredila Ognjenka Milićević
cena: 300 dinara

PETAR KRALJ

Priredila Ognjenka Milićević
cena: 300 dinara

OLIVERA MARKOVIĆ

Priredio Feliks Pašić
cena: 300 dinara

RADE MARKOVIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović
cena: 300 dinara

STEVAN ŠALAJIĆ

Priredio Petar Marjanović
cena: 300 dinara

MIRA BANJAC

Priredio Zoran Maksimović
cena: 300 dinara

PORUŽBENICA

Neopozivo poručujem pouzećem sledeća izdanja Saveza dramskih umetnika Srbije:

1. Marija Crnobori		primeraka
2. Mata Milošević		primeraka
3. Ljiljana Krstić		primeraka
4. Petar Kralj		primeraka
5. Olivera Marković		primeraka
6. Rade Marković		primeraka
7. Stevan Šalajić		primeraka
8. Mira Banjac		primeraka

Poručene knjige i PTT troškove platiću poštaru prilikom preuzimanja

Naručilac:

Adresa:

Telefon:

Savez dramskih umetnika Srbije, Beograd, Studentski trg 13/VI, 631 464, 631 522, 631 592;

DVADESETA SEZONA

Projekat: Teatar an der Rur

Vera Konjović

Tokom augusta i septembra 2000. bila sam u Nemačkoj i krstarila s poznicima po Rurskoj oblasti punoj pozorišta i kulturnih događanja. 3. IX otišli smo u Milhajm na premijeru Egziperijevog ili bolje Čulijevog *Malog princa*.

Nemačko leto 2000. bilo je izuzetno hladno i kišno. Stigli smo u Milhajm prerano i odmah otišli u pozorište u Rafelberškom parku. Nismo, kao obično, šetali među drvećem niti kao jednog od prethodnih toplih leta, kada smo Jovan Čirilov, Hajnc Klunker i ja, čekali da počne predstava Martalerovog *Nultog časa*, sedeli u bašti poslastičarnice i sladili se raskošnom kompozicijom sladoleda. Mrzim da čekam i da se vučem po foajejima. No, u pozorištu me je čekalo prijatno iznenađenje: izložba skica i maketa scenografija ranijih predstava. Neočekivano sam gurnuta na sentimentalno putovanje po pejzažu Teatra an der Rur, prisećala se ljudi, mesta, velikih i malih događaja vezanih za njih. Društvo nam je pravio i Graf-Edzard Haben (Habben), član umetničkog triumvirata teatra. Iznenada, činilo mi se nekako prerano, zvonice nas je pozvalo na predstavu koju ću godinu dana kasnije prevoditi pod toplim zvezdanim budvanskim nebom.

Neumorni ansambl Teatra an der Rur je stalno u pokretu, na putu. Kao ni jedno drugo pozorište u Nemačkoj, zalaže se za koncept *dijalog kultura, promene kroz približavanje*. I niko i ništa ih od ostvarivanja tog koncepta ne može odvojiti. Sve to zahvaljujući želji za kontaktima, saznanjima i umetničkoj i političkoj radoznalosti pre svega Roberta Čulija. „Ovaj teatar je sposoban za visoke kulturne domete uparene s autentičnim stremljenjima koja nisu ništa drugo do 'glad'. Gladni su erosa, vizija, drugih svetova i stvaralačkih impulsa“, kaže Marko Martineli (Marco Martinelli), direktor teatra u Raveni. Njihove inteligentne predstave ostavljaju dubok utisak, emotivne su i igrane sa zadivljujućim glumačkim umećem. U Milhajmu se slobodno i asocijativno postupaju s dramskim predlošcima. Sve je u službi igre i istine na pozornici.

Milhajmsko pozorište se po koncepciji razlikuje od drugih u Nemačkoj, naročito od institucionalnih gradskih teataru. Ideja je jednakost – svi imaju iste ugovore, plate su im za 10% više od uobičajenih, ali zato svako odgovara za svoj posao. Prekovremeni sati se ne plaćaju, radi se koliko posao zahteva, i to u njihovoj kući dok se sprema ili igra neka od predstava, ili kad neko kod njih gostuje, kao i kada su na gostovanju. Tako su obezbeđeni idealni uslovi za umetnički rad. Teatar an der Rur ima dve premijere godišnje.

Teatar su 1980. osnovali Čuli i Helmut Šefer (Schäfer). U sezoni 1981/82, novembra, bila je prva premijera – Vedekindova *Lulu*. Sledeće sezone su prvi put gostovali u inostranstvu, u Parmu. Iste godine put ih je odveo i na festivale u Nansi i Roterdam, a najživlji inostrani kontakti su s pozorištima Jugoslavije, Turske, Holandije, Italije, Poljske, Austrije, Skandinavskih zemalja, Rusije,

SAD. Bili su na turnejama u Južnoj Americi, a krajem 90-ih su realizovali jedan od svojih najinteresantnijih projekata, saradnju s teatrima na Putu svile.

Na Putu svile

Prve zemlje na Putu svile s kojima su ostvareni kontakti su: Uzbekistan, Egipat, Iran i Sirija, a uskoro se saradnja proširila i na većinu bivših sovjetskih azijskih republika te Kinu, a aprila 2002. Teatar an der Rur, uprkos sankcijama i zabranama, gostuje u Bagdadu s Brehetovom *Operom za tri groša* i Hajner Milerovim *Kasparom*.

Od početka Zalivskog rata Irak je odsečen od svake međunarodne razmene. Nedostaju namernice, lekovi, ali i kultura. Nema knjiga, filmova, pozorišta iz inostranstva. „Embargom žele da oslabe režim. Istorija nas uči da se dešava upravo suprotno. Uostalom, kulturni embargo je najveća glupost. Takva ideja može da se rodi samo u politici“, kaže Čuli. Irački zvaničnici nisu insistirali na kompromisu. Čak ni prva gola žena na iračkoj pozornici nije zbunila ministra kulture.

Važna predstava: hrvatski *Faust*

„Bio je krajnje tolerantan što se predstava tiče, ali pretpostavljam da domaći umetnici rade pod drugim uslovima. Tolerancija prema spolja, čvrstina unutra“, tvrdi Čuli. I kulturom scenom Iraka dominira jedan čovek. Najuspešnije delo tamošnjeg izdavaštva je ljubavni roman Sadama Huseina.

Od 15. do 21. IX 2002. u okviru *Teatarskog pejzaža puta svile* u Milhajmu su učestvovala pozorišta iz Egipta, Irana, Iraka i Tunisa. Nad učesnicima iz zemalja s Puta svile lebdela je pretnja rata pa su svi bili demoralisani.

Neizbrisiv trag: Gordana Kosanović kao Puh

Najveći uspeh kod publike i kritičara imale su dve predstave iz Tunisa, naročito *Putovanje*, dirljiva priča o životnom bilansu trojice staraca koji se bore s usamljenošću, ali i *Jedan sat ljubavi* koja se, s obzirom na islamske prilike, može nazvati feminističkom. U Iranu je tokom islamske revolucije razvijen indirektni pozorišni jezik. Postoji čitava paleta stilova i teatarskih formi za izbegavanje intervencija cenzure, ali kodeksa obla-

razlozi traže žrtvovanje. Devojka pristaje da umre. S uzdignutim rukama i strašću deklamuje tekst o spasavanju zemlje. „Reč je o kralju koji ume da pokaže osećanja“, kaže reditelj Riad Šahib. A i šta bi drugo kad mu rad budno prati cenzura. Kasnije se malo otkrvalo, pa je izjavio: „To je komad o odnosu vlasti i naroda, a publika neka odluči na čijoj će strani biti“.

rištu gde se radnja komada dešava, drame koja u Zagrebu nije bio dobro došla, kao ni u Čikagu, gde su predstavu dočekali ljuti protesti hrvatskih (ustaških) emigranata. Ne obazirući se na bojkot Beograda, Milhajm je 1992. na gostovanje pozvao Kornejeve *Pozorišne iluzije* JDP-a, a uprkos ratu na Kosovu i NATO bombardovanju, u pozorištu u Rafelbergškom parku, je aprila 1999. održano 7 pozorišnih večeri pod naslovom *Za večni mir*. Klunker citira Jugoslovane koji su se našli u Milhajmu tog aprila: „Osećali smo se kao tuđini u sopstvenoj zemlji!“ I komentariše: „Jugoslovani koji su došli u Milhajm, tamo više nisu bili tuđini.“

Gordana Kosanović, glumica iz Beograda, nezaboravna Čulijeva protagonistkinja, umrla je u leto 1986. na svoj trideset treći rođendan. Nagrada koju dodeljuje Teatar an der Rur a koja nosi njeno ime dodeljuje se naizmenično nemačkim i jugoslovenskim glumcima. Do sada, su je, između ostalih, dobili i Ulrich Vildgruber, Veronika Drolc, Kirsten Dene, Angela Vinkler i Slobodan Beštić.

Kada je Gordana Kosanović umrla, dogovorila sam se s Mirom Trailović i Jovanom Čirilovim da za Bitef na filmu pripremam *In memoriam* program i pokušam da prikazem što više snimljenih predstava u kojima je ona igrala. Sećam se, da mi je trebalo nekoliko dana da skupim hrabrost i telefoniram Robertu Čuliju. Kada sam to najzad učinila, s druge strane sam začula bezvučan, očajan glas. Izmucala sam ono što sam imala da kažem: Bitef na filmu, program *In memoriam*, video kasete, datum... Tišina. Pa, očajnički odgovor i objašnjenje: neko je nekoliko dana ranije obio Čulijev automobil i odneo mnogo kasete s njenim snimcima, neke unikate. Tog časa Roberto još nije znao obim štete. Ne sećam se šta sam rekla, ali pamtim taj razgovor kao jedan od najtežih koji sam ikada vodila.

Nisam lično poznavala Gordanu Kosanović, gledala sam mnoge komade u kojima je igrala i znala mnogo o njoj i njenoj bolesti, jer ju je lečio moj rođak. Svaki put kada uđem u pozorište na Ruri, kao da osećam njeno diskretno, dobronamerno prisustvo. Nisam jedina. Gordana Kosanović ostavila je neizbrisivi trag u Teatru an der Rur.

Bilo je prigovora na kvalitet nekih predstava, na šta Čuli odgovora: „Ovde nije samo kvalitet važan, već i to čime se ljudi u tim zemljama bave“.

Slučaj Jugoslavija

Slučaj Jugoslavija je poseban, piše Hajnc Klunker u tekstu posvećenom jubileju Teatra an der Rur: *Hrvatski Faust* Slobodana Šnajdera (1987), jedna od najznačajnijih Čulijevih režija, prikazan je u Zagrebu, u istom narodnom pozori-

MARIJA IDE...

Beleška o Mariji Crnobori

Zorica Jevremović

Možete je videti svakoga dana kako od Terazija, levom stranom ulice kralja Milana, ide u pravcu Londona. I po kiši i po snegu, i kad joj košava udara u njeno skladno, skoro izvajano lice – pa joj izraz dobije neku dodatnu otpornost, kao i grad u kome živi, i koga ne napušta. A moglo se. Mogla je i ovih 10-ak godina, „kad je grmilo“, mogla je da odhodi na zapad. K moru. Da je tako vrednovala putovanje od jedne bure do ovdašnje košave, i natrag. Na pitanje „Šta ima?“, govorila bi da to Zevs i Atina ratuju, opet. I ništa više.

Zna ona za vrleti kamena s morskog dna i huk dubine koja može da potopi kad plivaš niz struju, verujući da je tako najbolje. Ona nikad nije plivala ni „niz struju“, ni „protiv struje“. Naprosto je našla svoj put u vrtlozima ovih prostora,

epohe. Nije se dala uhvatiti ni na jedan mig akcionašenja, ma kakvog. Rekla bi: „Nek ono dvoje ratuje gore, ja ću svoje“, i bilo je po njenom. Tako je na potres, stres, tugu, kad se zapalilo pozorište u kome je dosegla zenite svojih emocija, veštine i mudrosti glumstva, reagovala iskonski, arhetipski. Šta je ona, odavno sišla s pozornice, mogla da učini i pozorištu i sebi? Da bol olakša i pozorištu i sebi: da zgrarište ne ostavlja samo ni jedan dan.

Uništeno, ugrobljeno sveto mesto pozorišne igre, nije valjalo ostaviti samo nasamo. Nije dobro. Trebalo ga je obilaziti kao večnu kuću, tamo gde ti ostanu uspomene – tamo treba biti, bez računice ikakve. Naprosto, biti tu, među ostacima smisla vlastitih iluzija, i moći. A trajalo je to isijavanje glasom i stasom dovoljeno dugo, dok je ona htela. Mogla je, kažu, i duže. Ne, ona je onako kako je to čitavog

svog života umela, na svoju ruku odlučila dokle će ime Marija Crnobori biti na premijernim plakatima Jugoslovenskog dramskog pozorišta. I nije se pokajala, videlo se to po njenim osmesima kad je tih haotičnih 90-ih godina u gradu pratila pozorišni život iz gledališta, stizala na gostovanja, male i velike premijere.

Za prolaznike koji znaju kako tim istim putem ide u pravcu pijace, činilo se tužno da jedna Ifigenija traži svoje parče zemlje Tauride na ostacima građevine koje je jednom bila nebo i tlo koje je glumom posvećivala. I onda, pre paljevine, ljudi su se pomicali kad bi ona prolazila s punim cegerima povrća i voća. Na potezu Terazije 35 – Maršala Tita, pa Svih srpskih vladara i, konačno, Srpskih vladara, Marija Crnobori je prolazila kao žena s velikim uvažanjem. Kako i ne bi, komentarisali su prolaznici: „Tako poznata glumica, a obična...“ Da, Mariji Crnobori je uvek bilo stalo da na ulici, u društvu, bude onako, obična, ko' sav pristojan svet. Ali na sceni, e, tu je bila neumoljiva vladarka sa svim potraživanjima koje se dvorjanima moraju izdati da bi vladovanje Umetnosti uspevalo do savršenstva. Najčešće su je sledili svi, od partnera od garderobera, da svaki slog heksametra i svaka pauza

u stihu dopru do gledaoca u svem svom volumenu.

Kako je bila vestastvena u tišini koju je tvorila izgovarajući misli starogrčkih dramtičara, Krleža, Pirandela, tako je sada, kada je od njenog podijuma ostala rupetina, a zemlja se ukazala kao osnova svega, Marija počela svoju ritualnu šutnju prateći zamahe krampova u raščišćavanju uništene zgrade Pozorista. Progovorila bi koju, onako, usput. Vremenom su radnici saznali šta je njoj tek

postavljeni kamen temeljac a šta ona njemu, ali je nikada nisu pitali izravno šta će ona svakog dana na gradilištu. Nije bio red, to obični ljudi znaju.

I tako, dan za danom, godina za godinom, boginja Talija otelotvorena duhom Marije Crnobori ide, i ide... A nova pozorišna zgrada raste volumenom ludističkog iščekivanja naše jedinstvene Marije.

Zna ona: Marija Crnobori (Foto: Đ. Tomić)

JA NISAM „KAJ“, JA SAM „ČA“

Dnevnik s gradilišta Jugoslovenskog dramskog pozorišta

Marija Crnobori

Subota, 14. IX

Sutra dolaze Ivana i Ola. Ispediću im, po običaju, palačinke. Zaželjela sam ih se.

Što je danas hladno! Jutros je bilo 6 stepeni. Pa to se može računati već u zimu!!

Poskidali smo naše mrtve s oglasne table. Nada telefonistica mi se potužila da je dobila svega 2000 dinara plaće za pola meseca.

Sad „Trudbenik“ spušta cigle u podrumski dio administracije pa će cijeli kompleks JDP-a biti za sve poslove na jednom mjestu.

Kakve sve cijevi postavljaju ispod trotoara! Sad ćemo bar znati da ima mnogo cijevi, koje znače življenje u gradu, pod našim hodanjem.

Danas na gradilištu jedan radnik reče: „Vi dolazite svaki dan i onda to zapišete?“ „Da. Vi radite a ja prođem i zapišem. Ja se zapravo zabavljam“. A radnik: „Nemojte tako, sve je potrebno i sve je važno“. I tako ja opet dobih lekciju...

Nedjelja, 15. IX

Sinoć je Gorica Mojović na TV rekla da će JDP biti otvoren 3. IV 2003! Dobro.

Ponedjeljak, 16. IX

Danas počinje 36. Bitef. Telefonirala sam Ćirilovu, čestitala mu. Trideset šest godina je selektor! Jao, kako je to mnogo! Znala je Mira Trailović koga će uzeti za svog saradnika: vrijednog, pametnog, zna jezike i duša su mu i srce za pozorište i pozorištarije.

Dobili radnici „Trudbenika“ neku paru i evo ih na poslu. Još nije baš sasvim gotov „Bojan“ ali skidaju i daske i skele s krova. To bi trebalo da znači kraj.

Gledala sam prvi dan *Vojceka* Bihnerovog i Vilsonovog. Odlično organizirana predstava, ali zašto mi Vilson ne da pauzu da prošeta noge?

Utorak, 17. IX

Nešto se s „Trudbenikom“ dešava! Privatnika na gradilištu sve više. Valjda znaju šta čine. „Bojan“ će biti potpuno spreman za Bitef. Otišli pčelari iz parka „Manježa“.

Gledala sam Ruse, *Plastelin*. Ta je faza pozorišnog muvanja kod nas već skoro prošla! Sve je utjecaj svemoćne televizije.

Srijeda, 18. IX

Kaže mi majstor Žika s brkovima da „Trudbenik“ odlazi u ponedjeljak sasvim.

„A ko će dovršiti?“, pitam. „Privatnici“, kaže Žika. Tako.

Gledala sam Njemce *Plima i Every.Body*. To isto spada na Bitef. Trudi se taj čovjek. Sve su to samozatajni ljudi koji duše spasavaju u IGRI. Cijenim ih izvanredno. Pažljivo ih gledam i vidim šta su htjeli reći...

Četvrtak, 19. IX

Danas ne idem na *Hazarski rečnik*. Ići ću poslije s Mirom.

Šta se to dogodilo s „Trudbenikom“? Čiste građevinski prostor! Kažu da neko dolazi! Pa dobro... Dolaze i odlaze... Nešto me danas umorila visoka temperatura vazduha.

Radnik kod „Bojana“ me pita s „kaj“. Nisam ja „kaj“, ja sam „ča“, odgovorih. „O, ja sam mnogo radio po

I n o s t r a n a s c e n a

NE TRAZIM BOGA, NEGO SREĆU

Mihael Talhajmer: dečko koji obećava

Vera Konjović

Početkom novembra, zahvaljujući Bitefu posle Bitefa i Goethe Institutu, pružila nam se prilika da uživamo u režijskom poduhvatu Mihaela Talhajmera (Michael Thalheimer), a imali smo i zadovoljstvo da i njega lično upoznamo. Spremajući se za predstavu Lesingove *Emilije Galoti*, pročitavala sam podatke o reditelju na Internetu. Između ostalog sam saznala da prima mnogo pisama od oduševljenih, ali i ogorčenih gledalaca, a da mu je čak prečeno i smrću. Posle okruglog stola, upitala sam Talhajmera da li su pretnje bile ozbiljne. Odgovorio je da jesu. Povod za takvu reakciju bila je predstava *Lilium* Ferenc Molnara u Hamburgu koja je publiku i kritiku oštro podelila. Bivši

gradonačelnik Hamburga, Klaus fon Dohanji, na premijeri je napravio skandal o kome je pisala cela nemačka štampa. Pred kraj prestave, kada su neki već napustili pozorište, ustao je i iz partera prema pozornici vikao, između ostalog i: „Ovo je pristojan komad i ne treba ga ovako igrati!“

Pre godinu dana, kažu poznavaci nemačkog teatra, retko je ko znao ko je Talhajmer. Izuzetak su bili oni koji su posećivali teatre u Lajpcigu (1997. prva Talhajmerova režija), Bazelu i Frajburgu. No, ko potraži kritike iz tih dana, ustanoviće da je Talhajmer već tada radikalizovao tekstove, oslobađao ih naslaga tradicije, demistifikovao i prenosio ih u današnji trenutak. Zanimljivo je da se

Talhajmer neverovatnom brzinom probio do vrha. Sve je, kažu, počelo 1999. *Hamletom* u Frajburgu, a presudni su bili *Lilium* u Hamburgu i *Vinterbergova Proslava* u Drezdenu. Oba komada pozvana su na Berlinske teatarske susrete najboljih namačkih rediteljskih ostvarenja minule sezone. Talhajmer je drugi reditelj mlade generacije kome se posrećilo da mu u Berlinu na programu budu dva komada. Pre njega to je uspeo još samo Tomasu Ostermajeru (Thomas Ostermeier) s *Discopigs* (Bitef 2000).

Konzervativniji kritičari optužuju Talhajmera da razara dramska dela i da mu je cilj provokacija, što drugi – kojih je više, poriču. Za njih je on istraživač usredsređen na suštinu. Trenutno se priprema da režira Čehova i Brehta.

Karijeru je započeo kao glumac u Majncu, Bremerhafenu i Kemnicu. Pre toga bio je muzičar i svirao je udaraljke. Jedna kritičarka duhovito je primetila da je možda baš u tome tajna njegovog uspe-

ha: on kad udari, ne pravi buku već muziku.

„Reč je o međusobnom poverenju“, insistiraju dvojica protagonista *Liliuma*, Peter Kurt i Frici Haberland (Kurth, Fritzi Heberlandt). Kurt tvrdi: „Talhajmer veoma dobro zna šta hoće da kaže, ali ne i kako da do toga dođe. To radimo zajedno“.

Sam Talhajmer, koji na pozornici izlaze demoralizovani svet i poručuje da su od ljudske čežnje ostali samo još susreti tela, želi da veruje: „U nešto postojano. U to da su ljubav, porodica, religija i država vrednosti. To više nije tako. Odbačene su vernost, istinoljubivost, i ono 'nemoj da lažeš' i tome sl. Danas se u društvu najviše ceni samoostvarivanje. Nedostaje nam nešto nadređeno, možda neka nova poniznost, skromnost“. Ovo, naravno, zvuči staromodno za Talhajmera za koga vele da je bauk građanstva. Ali takva protivrečnost i priliči Talhajmeru. Iako je vaspitavan u katoličkom duhu – majka ga je učila da pred krevetom kleči i moli se Bogu – religija više nije njegova tema. „Ne tražim Boga, već sreću“, kaže Talhajmer.

VAJDA, ULAZNICA I VIDEO-ISTINA

Varšavski dnevnik

Jovan Ćirilov

15. novembar 2002.

Preko Minhena stižem u Varšavu nemačko-austrijskom kompanijom. Na aerodromu prijatno iznenađenje: naš ambasador Zoran Novaković i kulturni ataše Margita Lalić-Terzić me dočekuju kao predsednika Nacionalne komisije UNESCO-a za Jugoslaviju. Moj dugogodišnji prijatelj Vitor Mulić poslao mi je Zepterova kola na aerodrom. Smešten sam u Holiday Inn-u blizu najomrznutije zgrade u Varšavi – Palate kulture i nauke koju su Sovjeti poklonili Poljskoj kad su je posle Drugog svetskog rata porobili.

Gost sam varšavskog Festivala festivala. Nisam do kraja shvatio da li je festival nov ili mu je nova formula. A formula je pozivanje poljskih predstava nagrađenih na nekom od nacionalnih festivala plus nešto stranih predstava. Od 12 predstava 7 je domaćih, a 5 inostranih – iz Tel Aviva, Kvebeka, Kapošvara i Londona. Večeras gledam londonsku.

Odlazim pred predstavu da potražim ulaznice. Moram da obiđem celu Palatu (odrvratna zgradurina!) da bih došao do njene druge strane gde se nalazi Teatar dramatični, organizator festivala i gde se prikazuje predstava Teatra Komplisite. Pokušavam da na osnovu intuicije ustanovim gde bi mi mogle biti ulaznice za 8 dana koliko sam na Festivalu festivala. Idem ka biletarnici. Dajem im pozivno pismo direktora njihovog festivala Pjotra Česlaka i moj pismeni odgovor koje bih predstave gledao. Okreću i prevrću pismo, pa ga fotokopiraju i nešto se vajkaju. Onda polako sortiraju ulaznice, dok se nešto domundavaju. Poveo bih i Vibora na neku od predstava te molim po dve ulaznice za *Bure baruta* Teatra Vihžeze iz Gdanjska. Kontrolišem šta sam dobio i ustanovljujem da za Koljadinu *Mrtvu kraljicu* iz Poznanja imam propusnicu, ne i mesto, a za Lupinu devetosatnu predstavu *Majstora i Margarete* nemam ništa. Pitam mladića koji mi je sortirao karte, u čemu je stvar.

„Agencija za prodaju ulaznica već je u prvih 6 sati prodala sve ulaznice i nemamo nijednu.“ „Ali ja sam vaš gost. Jedan do ciljeva moje posete je Lupina predstava koja je glavni kandidat za moj festival.“ Sležu ramenima. Ljutim se: „Sedim u Varšavi dva-tri dana samo da bih video tu predstavu. Što mi niste javili da nema ulaznice? Pokazuju mi njihovo pismo u kom piše: „Naći ćemo Vam ulaznice za sve raspljožive predstave!““ „Ali što mi niste javili da za tu predstavu nemate za mene kartu.“ Sležu ramenima. Najzad mi momak s kojim se ubedujem kaže da dođem dva dana pred predstavu i zapisuje mi na ceduljici svoje ime – Marek.

Čekam u foajeu početak predstave. Prilazi mi gospodin i predstavlja se kao direktor Festivala festivala Česlak. „Kako ste me prepoznali?“ „Upoznali smo se na moskovskoj pozorišnoj olimpijadi pre dve godine.“ Pitam šta ćemo s Lupinom predstavom. I on sleže ramenima.

Predstava Teatra Komplisite zove se *Mnemonik*. Tekst je koncipirao i napisao

Sajmon Makberni, koji je oduševio svetsku i bitefovsku publiku (1996) svojom predstavom *Tri života Lusi Kabrol*. Predstava počinje monologom o sećanju, memoriji. Monolog je dug, a duhovit. „Kažu da memorija počinje da slabi već negde posle dvadeset osme godine. Kako imam već nešto preko četrdeset, stvar je već postala prilično hitna“. Poljska publika dobro prati tekst, očigledno više slušajući, ne prateći titl. Reč je o poznatom zaleđenom praistorijskom čoveku nadenom u glečerima Švajcarske. Za razliku od neposrednosti poetične *Lusi Kabrol*, *Mnemonik* je sofisticirana priča koju sposobni ansambl nije mogao da ispriča onako uzbudljivo.

Spremite se, traje sedam sati...

Posle predstave prijem Britanskog saveta. Podsećam Makberni na njegov boravak u Beogradu i podmećem mu, kao balavac, ne znam ni sam zašto, da mi potpiše primerak njegove drame koji sam kupio pred predstavu. Napisao je „Jovanu, s najboljim željama i svim mogućim sećanjima“. Slabo se setio Beograda. Nekako je odsutan i nezainteresovan. Možda je pun njujorškog uspeha s Al Paćinom kao Arturoom Uijem u njegovoj režiji.

16. XI

S Viborom i Anjom, samostalnim izdavačem s 20-ak knjiga godišnje, u pustom ali luksuznom restoranu Vila Nuova u Vilanovu.

Uveče predstava Franka Kastorfa *Poniženi i uvređeni* po Dostojevskom. Kao i u *Tramvaju zvanom želja*, Kastorf podiže socijalni nivo učesnika u romanu. Oni u njegovoj viziji postaju sadašnja srednja klasa, s celokupnim njihovim kičerskim životom, ambijentom, odećom i

načinom mišljenja. Kastorf je uvek radikalno do arogancije, ali prati neke duboke tokove literature koju uzima kao pretekst. Video-projeksija svaki čas se pojavljuje na platnu ili čak i preko dekorata. Preko videa, kao voajeri, vidimo šta se to dešava u skrivenim odajama, koje nikada nisu sasvim otvorene. Predstava traje 5 sati s pauzom. Nije Kastorfovo remek-delo, kao *Priljave ruke* ili *Tramvaj*, ali je ozbiljan rezultat vredan pažnje.

17. XI

U varšavskom Narodnom muzeju. Čini mi se da ga nisam nikada posetio za mojih mnogobrojnih poseta Varšavi. Savemeno poljsko slikarstvo, uvek tmurno, tmastih boja. A od stranih majstora malo za pamćenje, osim nemačkih srednjovekovnih slikara religioznih motiva koji su sjajni i sveži kao iskustvo, da nisam nedavno video taj isti period u Vroclavu. Pikasova izložba tek se otvara.

savetniku za kulturu u Beogradu, da interveniše da mi daju tu ulaznicu. „Mene tu ne znaju. Šta mogu!“, brani se Malgožata. „Predstavi se ko si i šta si; reci da planiramo da Lupu pozovemo na Bitef i dobićeš kartu“ Osećam da je i ona slegala ramenima.)

Žambeki mi priča da je u Oslu napravio *Malog Ejolta*, dobio silne nagrade i da bi to trebalo da vidim. Olako obećavam.

Pred predstavu *Klarinog slučaja* stojim u foajeu s Česlakom. Odjednom se uznemirio i reče da mora da izade i dočeka Andžeja Vajdu. „Hoćete li da ga upoznate?“. Ne, kažem, odavno se znamo.

Ugledam Vajdu i Kristinu Zahvatovič, njegovu ženu, glumicu iz filmova, veliku poljsku scenografkinju i kostimografkinju. Vajda pokazuje želju da se zagrimo i mi se grlimo. Kažem mu. „Da li je tebi jasno da svaki Srbin nije Milošević“. „To mi je savršeno jasno“. Vajda nije zaboravio srpski jezik, iako je pomalo zaboravio srpske prijatelje. Srdačan je, čak srdačaniji no nekada.

Klarin slučaj je napisala mlada nemačka spisateljica Dea Loher, a u režiji Pavla Miškjeviča prikazuje ga na festivalu Teatar poljski iz Vroclava. Hip-hop igrači. Video-kamera snima glumce tokom predstave pa ih vidimo istovremeno i sitne i duplo veće na ekranu. Ispada da svaka druga predstava ovde ima video-projeksije.

Vajdini me posle predstave zovu k njima kući. Stare stvari, stare mačke, a kućici – ljubazni. Avlijaneri. Sećamo se prošlosti. Kažem da je Sveta Lukić bio tužan što se Andžej nije javljao za teških 10 godina našeg života u izolaciji. Veli da nije znao da je Sveta umro. Sećamo se slavni godina krakovskog kabarea Pivnice pod baranama, gde je pevala Kristina. Ona odlazi u drugu odaju i donosi komplet CD-a s pesmama iz Pivnice. Nema Eve Demarčik. Nije dozvolila da se snime njene pesme. Pričaju da oboje imaju masterklasu s mladim rediteljima i scenografima. Pomenjem apsurd da nemam ulaznicu za *Majstora i Maragretu*. Vajda kaže da za mene ima kartu. „Kristina ide da predaje u Krakov“. Posle je ispalo da je otišla da se sretne s Rastropovičem. Tokom večeri iskristalisala se ideja da na narednom Bitefu predstavimo Vajdine snimljene predstave i TV drame. Andžej me je odveo do hotela. Dugo putovanje u noć.

18. XI

Pre podne na konferenciji za štampu prezentacije nove poljske drame. Tu je prevoditeljka Dorota Ćurlić, koja, kada se zbroji što je prevela ona i njena mama Danuta, ispada cela mala jugo-biblioteka na poljskom.

Predstava mog prijatelja Nikolaja Koljade *Mrtva carevna*. Meni dosadno, mada dobro igraju, a Vajda kaže da je to najbolja predstava na festivalu. Nije ranije čuo za Koljadu. Preporučujem mu da režira *Polonezu Ogijnskog*, budući da reče da ne režira jer nema dobrih novih tekstova.

19. XI

Nalazim s nešto truda telefon moje stare prijateljice Maše Kmičikove-Lejman s kojom sam prvih 20 godina Bitefa preko Pagarta dovodio u Beograd poljske

predstave. Našao sam je preko tog danas umrtvljeneog Pagarta. Sada ima svoju agenciju, a Pagart je u krizi. Hoće da se vidimo. Pita: „Hoćemo li se prepoznati?“ „Hoćemo“, tvrdim.

Pišem svoj govor Naj-Evropljanina za kulturu. Šaljem ga u Beograd iz blistave haj-tek zgrade Zeptera, jer neću biti pored Dragoljuba Mićunovića za politiku i Božidara Đelića za ekonomiju na dodeli.

Gdanjska predstava *Bureta baruta*. Idemo Vitor i Anja. Viboru se posle filma i beogradske predstava ova ne sviđa, a Anja misli da je predstava jednostavna i veoma dobra. Svi glumci su sve vreme na pozornici i bez dekora igraju sve scene. Meni je zanimljivo, jer je potpuno drukčije no kod nas i u Skoplju. Glumci vrlo pristojni.

U hirou kod Česljaka. Tu je primorena direktorka Ana. Upada rumeni sedi gospodin. „Imate sreću, to je Lupa!“ Kažem mu uzgred da ceo bitefovski Beograd čeka njegov dolazak. Već mu mnogi znaju ime i reputaciju.

U podne se u hotelu srećem s Mašom. Naravno, prepoznali smo se. Podsećam je da smo se polednji put videli u doba velike krize, kada ničega za jelo nije bilo u Poljskoj. „To je moralo biti 1982.“

Anja Mulić i ja idemo na film *Edi* (režija Pjotr Tšaskalski). Priča se da je kandidat za Oskara. Dirljiva povest o prodavcu stareži. Sjajno igrana i snimljena. Beskrajne tuge i dobrote.

Uveče na Aristofanovim *Žabama* s Anjom i sinom Viktorom u Teatru narodovom. Svi su me Varšavljeni odgovarali da je vidim. Kao predstava je grozna. Ali te večeri nema ništa na festivalu niti išta drugo među brojnim varšavskim pozorištima. Nikada nisam video taj Aristofanov komad što je dovoljan razlog da ga pogledam, makar i kao lošu predstavu. Predstavu je Zbignjev Gzamahovski napravio kao mjuzikl, a mnogi teatrolozi misle da je Aristofan i bio u svom vremenu autor mjuzikla. Kičerski, ali ne dosadno. Mladi školarci, kao i mi, dobro se zabavljaju.

21. XI

Za mene dan bez pozorišta. Još sam u Varšavi, jer čekam Lupinu predstavu. U zamku Ujazdovke je Muzej savremene poljske i svetske umetnosti. Izložba značajnog nemačkog dizajnera Filipa Štarka (Philip Starck). On je napravio sokovnik koji liči malo na vanzemaljca, malo na njegov vasijski brod, a pomalo i na pauka. To je predmet koji može da karakteriše poslednju deceniju XX veka bolje no ma koji drugi umetnički artefakt.

Popodne pravim spisak poljsko-srpskih „lažnih prijatelja prevodilaca“. To je ono: *godina* nije na poljskom *godina*, već *sat*, a *godina* se na poljskom kaže *rok*.

Uveče u našem klubu s Ježijem Kločovskim, poznatim istoričarem katoličke crkve, mojim kolegom predsednikom nacionalne komisije UNESCO. Kada smo Lalićeva i ja videli da je rođen 1924, mislili smo da će doći izlapeli starac, a on je živi i mudri intelektualac s kojim smo lepo proveli večer. Govorio sam mu o ugroženim i srušenim manastrima na Kosovu.

22. XI

Pre podne kod Maše Kmičik i njenog umirovljenog muža Andžeja Lejmana. Kuća puna slika mačaka i pasa, i živih mačaka i pasa.

U palati kulture najzad predstava *Majstora i Margarete*. Kažem Mareku da

sam od Vajde dobio ulaznicu. „Dobili bi je i od mene“, veli lukavko. Kristijan Lupa, kao i u *Brisanju* po Tomasu Bernhartu, sebi daje vremena. Priča polako, ali dobro i ubedljivo. Prvi put mi Bulgakov na sceni ima aromu koju sam osećao čitajući roman. U predstavi s razlogom ima nečeg kafkijanskog. Ubedljiva mešavina zaumnog i realnog. Glumci prvorazredni. Predstava bez ozbiljnih nedostataka, ali ipak mi je bolja i lupinski doslednija predstava *Wymazywanie*. Teško je prevesti šta to tačno znači – izumiranje, brisanje, gašenje...

Vajda mi je doneo na predstavu pismo za Liku Lukić i za nju i za mene knjige njegovih dramatičnijih romana Dostojevskog na ruskom.

Odlučujem se konačno za *Gašenje* za Bitef. Traje dva puta po tri sata, prvog i

drugog dana, ili u jednom danu punih sedam sati. Gledaoci 37. Bitefa, pripremite se na ovaj pozorišni maraton vođen rukom istinskog majstora.

23. XI

Vibor me vodi na aerodrom. Pokazujem da sam sakupio preko sto poljsko-srpskih „lažnih prijatelja prevodilaca“. Anja mi je poslala drugi deo knjige koju je izdala s portretima savremenih poljskih glumaca.

Preko Beča stižem rano popodne u Beograd, koji me ovoga puta čeka s mnogo briga kakve ne pamtim. Ne raduje me čak ni skori put u Italiju. Ništa me ne raduje. A sve više shvatam da je pozorište strašna istina. I počinje da me dira.

... Iz predstave "Gašenje"

NEMA ŽIVOTA U TEKSTU; BAŠ NEMAM SREĆE!

Ekonomimezis simulacije teorijskog dnevnika beogradskih izvođačkih umetnosti

Ana Vujanović

Pošto je umesto avgustovskog objavljen septembarski dnevnik, a ja sam sa zakašnjenjem poslala oktobarski nastavak, evo dnevnika za oktobar i novembar. Zapravo, to nije toliko važno, taj avgust uostalom... a i oktobar ionako... Mada, neko *mi* je ipak „ukrao“ jedan mesec, kao što sad ovim dvobrojem *nekome* kradem... Čitaoci koji redovno čitaju dnevnik i prave rekonstrukciju mog života protestovali su. Izvinjavam im se, uz (ciničnu) napomenu da je institucija ne regulatorni, već konstitutivni element naših bivanja. (Za integralne i neobjavljene verzije dnevnika, možete mi se obratiti na e-mail adresu: sarapana@sezampro.yu)

08.10. Čekajući završetak procedure odbrane magistarskog rada, s uživanjem prelistavam ukoričen tekst. *Poststrukturalistička materijalistička teorija izvođačkih umetnosti*. Prema naslovu, ljudi (posebno humanisti) bi mogli da pomisle da sam stvarno užasna osoba. Mesece provodim u fantastičnom moru prašnjavih i novih tekstova, u sumanutom čitanju, pisanju i govorenju. Ni o čemu ne mislim. Ne smem da zaboravim da sam mašinerija. *Ti si savršena mašina-pisac-kurva-pismo, stoga u tebi nema ničega ljudskog!* Ponavljam mantru koju mi savetnik šapuće pred spavanje: Nemoj da misliš. Piši! Nemoj da misliš. Piši! Da je živa, Sarah Kane bi mogla da sedi samnom na podu među knjigama i ja bih je nervirala s poststrukturalističkim tezama o tekstualnoj hegemoniji. Ona bi mogla da mi odgovori: It is okay that we make mistakes/ No one on this level is perfect/ It is okay to try and make mistakes/ That is part of being a human being/ We must sacrifice for the best/ And the best has yet to come/ So everyone who doubted me/ I'm just saying/ FUCK YOU/ in-your-face/ in-yer-face.

14.10. AKTERI kao aformerer kao performer: Bez ikakve najave u moju poluosvetljenu sobu u kojoj su, osim kreveta, samo radni sto i veliko ogledalo, ulazi χ . Pokušavam da se setim da li ima ključ od mog stana... χ mazno-ozbiljno govori: χ je grčko slovo *Chi*; grčkonovolatinski: hijazam; alegorijski lik koji indeksira stvarnost (neposrednu, iskustvenu, realnu, svakodnevnost stvarnost)

kao neprekidnu nezaustavljivu pomahnitalu proizvodnju tekstova. Počinjem da se smejem. χ : Čija se značenja, u tom kompleksnom disperzivnom mnoštvu, ukrštaju, križaju, poništavaju, redistribuišu. Gledam u neverici: Daj, skini tu masku i prestani da me plašiš! χ : Po relativnim, nesigurnim i neizvesnim antihumanističkim sintaksičkim pravilima semiotičkog modaliteta koji izmiče intencionalno zadatom simboličkom modusu teksta. Ja sam zapanjena; mada sam ja ona koja (ne) oseća strah. Miško dodaje da me ohrabri: Ti si ona koja upada sama usred čopora pasa lualica! Koja „ona“? Još uvek me svet iznenađuje...

30.10. U Pragu sam, na festivalu Konfrontance 2002. Program je odličan: Zambrano, Jaspers, Akram Khan, Haurert & The Zoo, Jann Marussich. Tanja Marković, Jelena Kajgo i ja smo predstavnice ovdašnje plesne kritike na Seminaru kritičara plesa iz Jugoistočne Evrope. Iako je „SEE“ fantomski konstrukt, tokom seminara se pokazuje da njen teorijsko-kritičarski diskurs, iako heterogen, ima neke (homogenosti sklon) specifičnosti: pre svega, povećanu dozu političnosti i teoretičnosti. Taj se diskurs uspostavlja spram intencionalno apolitično-ateorijskog diskursa kanadskih predavača koji zastupaju pozitivističko-deskriptivističku kritiku. Mnogi polaznici ne pristaju na neupitne pozicije objektivnog opisa. Za mene to znači: novi saradnici „TkHa“ su na vidiku!

01.11. Asen Todorov, teatrolog iz Sofije, pisanje o Seminaru u mom dnevniku završava rečima: „And just in terms of healthy humour I would like to move to the end (as there would be no final conclusion) by quoting one of my favourite pieces of nonsense from literature. In winter, when the fields are white, / I sing this song for your delight – / In spring, when woods are getting green, / I'll try and tell you what I mean / In Summer, when the days are long / Perhaps you'll understand my song: / In autumn, when the leaves are brown, / take pen and ink and write it down. (L. Carroll, *Through the Looking-glass*) Š... Č Look what happens if you place 'dance' instead of 'sing/song'! The non-

identity of experience and interpretation could be as broad as an year-long period...“

Prag je fantastičan turistički grad ranog kapitalizma. Pozorišta, restorani, koncertne dvorane, istorija, menjačnice, hoteli, drvene marionete i *snack barovi* na svakom ćošku. Muzej savremene umetnosti je ogroman i sjajan, posebno izložba Svetska umetnost od 1930. Zanimljivo je da je konceptant većine postavki Milan Knižak. Da, liberalni kapitalizam je divan jer sve pretvara u robu i asimilacijom obesmišljava svaku konfliktnost. Gle, i Muzej komunizma. Reklamira ga *pop-art* plakat s likom Lenjina.

06.11. Ponovo u Beogradu. Vraćam se iz Hrvatske ambasade, kad na Crvenom Krstu umesto na njega nailazim na χ čija kosa poskakuje dok hoda. χ : Sama si. Ja promrmljam: Ne... Miško kaže da

je samoća ideološki konstruisana u tekstu kao interdiskurzivni zahtev koji deluje na takav način da ga subjekt prihvata kao egzistencijalni pritisak koji se u produženom izvođenju teksta identifikuje kao samoća... χ : Sama si. Ta lagana kosica počinje da mi se dopada iako znam da će govoriti strašne reci. χ : Ja sam tvoj problemski lik; indeks problema nemogućnosti punog prisustva izvan teksta... Slušam uznemireno i pokušavam da se setim da li me neko negde čeka. χ nastavlja: Ali, paradoksalno, i u samom tekstu, koji bi mogao biti jedino mesto pojavljivanja punog prisustva da samo nije, nažalost, tek njegov odloženi, naslojeni, izukrštni, zavodljivi i obećavajući trag, te stoga tek trag traga prisustva... Prekidam nestrpljivo: Nema života u tekstu (?) χ : Phhh, baš nemaš sreće. Baš nemam sreće...

16.11. Tek što sam se vratila iz Praga, Bojana Cvejić, Tanja i ja smo

otišle u Zagreb na teatrološku konferenciju *Vague, Volatile, Incomprehensible* u organizaciji CDU-Frakcije i zagrebačke ADU. Slična situacija kao u Pragu: dok Zapadnjaci uglavnom izlažu ekološke teorije performansa ili sećanja na Wooster, mi (iz ex-Yu) se uglavnom borimo da ukažemo na diskurzivnost (društvenu konstituciju i regulaciju) nediskurzivnog.

01.12. Konačno smo, u potpuno sumanutom tempu rada, završili sve materijale za „TkH“ br. 4 i predali ih dizajnerima. Beogradska kiša i jesenja hladnoća, zajedno s popuštanjem strahovite represije obaveza, drže me u prijatno-uzbudljivom stanju. Osećam se ušuškano. Noć dolazi u obećavajućoj magli. Brrr... prolazi me jeza dok koračam kroz drvore Ulice Milutina Blagojevića... i ne okrećem se iza sebe...

ČASKANJE S MRTVIMA

Antigona u dvorcu Burgau kod Ahena, ili pledoaje Kaće Čelan za građansku hrabrost

Vera Konjović

U dvorcu Burgau kod Direna, nedaleko Ahena u Nemačkoj, nalazi se teatar TAS, a pri njemu Pozorišna škola koja organizuje trosestralne studije osnova glume. Pored glume se uči i pevanje, dikcija, ples, mačevanje i jahanje. Profesori se trude da kod studenata razviju samopouzdanje i maštu. Konkursati može svako, a škola ima dve klase – profesionalnu (16 do 24 godina) i hobi (za starije od 24 godine). Škola je osnovana 1999. na inicijativu rediteljke, dramaturga i glumice Kaće Čelan.

Nedavno je u teatru TAS izvedena premijera Sofoklove *Antigone*. Novo viđenje ove uvek aktuelne antičke tragedije, režirala je Kaća Čelan. Publika je, kao i kritika, oduševljeno primila predstavu. Kritičari hvale mladi ansambl i ističu mladu glumicu Tajnu Tanović, Volfganga Tombjea (Wolfgang Tombeux) i njegove pesme i korale, ali i izbor i izvođenje starih pesama, te koreografiju od koje je, piše oduševljeni recenzent, publici zastajao dah.

U kritici pod naslovom *Mladorežija stare Antigone* piše: „Uzbudljiva, potrebna i namerno izazivačka je Sofoklova *Antigona* u režiji Kaće Čelan. Uzbudljiva jer se nadovezuje na klasičnu pozorišnu tradiciju na sasvim novi način... Kaća Čelan u zvuku i slikama koje poklanja gledaocima, jasno otkriva korene i na sasvim nov način ih povezuje s *ovde* i *sada*... Ono o čemu pevaju, govore ili plešu na pozornici, tiče se svih nas. Zato Hemon svoje apele ocu i gospodaru govori u publiku. Kreont je sve vreme ledima okrenut događanjima i kevcje svoja kraljevska naređenja i demagoške govore. Scenom gospodare žene... U režiji Čelanove *Antigona* nije tragična junakinja već deo hora žena svih godišta. Sve se one kao jedna suprostavljaju Kreontovom lavežu i svima koji vole samo deklarativno. Svaka od njih je Antigona... Noseći u sebi pesme, mudrost i patnju majki, Antigona obučena u farmerke, čvrsto stoji u *danis* i *sada*, pleše u ritmu svog vremena, beskompromisno ostaje pri svom NE, uprkos svim Kreonti-

ma ovoga sveta i ne pristaje na odustajanje od beznadežnog.

0 *Antigoni* Čelanova razmišlja ovako: „Engleski lekari koji su ispitivali one koji su preživeli kliničku smrt, saznali su, da su se poneki, ne svi, sećali onoga što su doživeli dok su bili u tom stanju. Pacijentima je bilo prijatno, časkali su s umrlima koje su voleli. Dakle, lekari su ono, što su stari Grci već slutili, naučno i dokazali: duša je besmrtna, pod uslovom da je imaš. Antigona je to znala. Znala je da se mrtvi vraćaju, i da osim sahrane zahtevaju i ispunjenje želje: **pravednost** koja njihovom nestajanju daje smisao. Antigona je sama u prokletom svetu. To je suština njene tragedije, ali i njena prednost. Ona je u prisnom odnosu s mrtvima i zastupnik je **onostranog** gde prebiva velika većina čovečanstva.

Grčka se tragedija hrani mitovima koji su podsvest naroda, zgusnuti trag sećanja, u njima se ignoriše vreme nebeskog bordela (sa Kazanova/Zevsom u glavnoj ulozi) i naglašava vreme prosvetljenosti u kome je čovek mera svega, vreme u kome se svet dovodi u razuman red. To je vreme procvata grčke demokratije u kome je seljake koji su preko noći postali građani, opterećivalo i obavezivalo.

Prerušen u mit, teatar je demistifikovao savremenu politiku. Od tada, vreme je hronotop, prostor u kome je vreme uvek prisutno...

POZORIŠNE NOVINE „LUDUS“: 10 GODINA, 100 BROJEVA

SARADNICI

Adamov-Kulenović Marina, Aksić Milijana, Aleksić Slobodanka, Amidžić Vladimir, Anđelić Jadranka, Anđelković Nataša, Anđelković Sava, Antonić Dragomir, Antonović Nela, Arsić Vladimir, Bačić Ljubiša, Bajović Branko Brđanin, Bokonić Dragoljub, Baljak Momčilo, Banjac Mira, Barker Klajv, Baro Žan-Luj, Bašić Željka, Belović Miroslav, Berić Milorad, Biblija Radmila, Bihali Melita, Bjeli Jelica, Bogdanović Irena, Bogunović Vesna, Bogutović Dragan, Bojanić-Tijardović Dragana, Bojković Svetlana, Bošković Dragana, Bošković Svetlana, Božičković Olga, Božović Jelica, Božović Ratko, Brdar Stanka, Bugarski Ranko, Bukal Snežana, Bulatović Nađa, Cerović Nemanja, Cicmil Slavka, Cople Tošić Alice, Crnobori-Fotez Marija, Cvetković Goran, Cvetković Svetozar, Cvijanović Marija, Cvijanović-Jajčanin Ana, Čalić Zoran, Čanak Nenad, Čavić Dejan, Čavić Duška, Žozi, Čerfelj Lidija, Češljarov Stevanka, Čolić-Biljanovski dr Dragana, Čolović Ivan, Čorbe Lena, Čuli Robert, Čelić Rosa, Četković Stella, Čirić Sonja, Čirić-Petrović Katarina, Čirilov Jovan, Čosić Zoran, Dapčević Milutin, David Filip, Dejanović Velimir, Diklić Bogdan, Diklić Jana, Dimić Ivana, Dimitrijević Branko Bahus, Dimitrijević Maja, Dimitrijević Vojin, Dimitrijević Zorica, Don Markviz, Dorić Radoslav Zlatan, Dragičević-Šešić Milena, Dragutinović Ljiljana, Drašković Boro, Dunderović dr Aleksandar, Dürr Carola, Džekvit Stiv, Daja Aleksandar, Dilas Ivana, Dilas Vukica, Đokić Svetlana, Đoković Milan, Đorđević Branislav, Đorđević Marija, Đorđević Slobodan, Đorđević Zoran, Đukić Varja, Đurđev Gordana, Đuričić Aleksandar, Đuričić mr Aleksandra, Đuričin Rada, Đurić Vladimir, Đurović Bojana, Đurović Dejan, Đurović Dina, Eftimova Emilija, Erceg Heni, Erceg Mira, Erić Kapitalina, Erić Katarina, Farago Atila, Farkić Mihajlo, Filipović Života, Firaunović Cane, Franjo Žužana, Galijas Neda, Gatalica Aleksandar, Gavrilov Mirna, Glovacki Aleksandra, Glovacki Uroš, Gojković Milin Vesna, Golumbovski Dušan, Gončić Svetislav, Grigorović Borislav, Gruden Saša, Grujičić Petar, Hadžimanov Zafir, Hajduković Luka, Handke Peter, Harvud Ronald, Havel Vaclav, Hempton Kristofer, Het Ognjanka, Hinić Sanja, Hristić Zoran, Hubač Velimir, Hubač Željko, Hunter Stephen, Ilić Dobrivoje, Ilić Miodrag, Isakov Aleksandra, Ivačković Ivan, Ivanišević Paunović Jelena, Ivanova Ivan, Ivanović Jelena, Ivanović Maja, Ivanovski Ivan, Jajčanin Božo, Jakovljević Branislav, Jakovljević Dragica, Jakšić Aleksandra, Janković Vida, Jelenković Dunja, Jeremić Maša, Jerinić Branislav, Jestrović Silviija, Jevremović Zorica, Jevtović Vladimir, Jocić Gordana, Jovanov Svetislav, Jovanović Arsenije, Jovanović Bata Miodrag, Jovanović Č. Dušan, Jovanović Čeda, Jovanović Dragan, Jovanović Jovan, Jovanović Ksenija, Jovanović N. Zoran, Jovanović T. Zoran, Jovanović V. Raško, Jovanović Željko, Jovičević Aleksandra, Kačura Borivoj, Kadrić Rialda, Kampanelis Jakovas, Kecman David, Kikić Irina, Kiurski Sreten, Klaić Dragan, Kljajić Slobodan, Klunker Heinz, Knap-Šembera Majda, Knežević Dubravka, Knežević Duška, Knežević Miška, Knežević Tomislav, Komanin Žarko, Konjović Vera, Kopčalić Dušan, Koprivica Stevan, Kordić Stevan, Kostić-Radivojević Mila, Kovaček Božidar, Kovačev Snežana, Kovačević Daša, Kovačević Dragana, Kovačević Jelena, Kovačević Radmila, Kovačević Siniša, Kralj Petar, Kraljević Danica, Kranjc Mojca, Krečković Miloš, Kret

Anton, Krilović Branka, Krstajić Linda, Krstić Slobodan, Kršenković-Brković Dragana, Krunić Marijana, Kujundžić Miodrag, Kupres Radovan, Kurić Hadi, Kuruzović Toma, Labović Ljiljana, Lagator Minja, Lalicki Todor, Lalić M. Ivan, Lapatanov Sonja, Latinović Miloš, Lazović Zoran, Lečić Branislav, Lefler Zigrig, Lekić Saša, Leposavić Radonja, Leskovic Milena, Ljuštanić Jovan, Lovren Selina, Lučić Stevan, Ludoški Natalija, Lugonja Jelena, Lukić Milka, Lukić Velimir, Lukjanova Tatjana, Madarev Milan, Majstorović Đoko, Majstorović Nidža, Malešević Jovan Tuto, Mandić Božidar, Mandić Igor, Manojlović Marija, Marenčić Vladimir, Maričić Goran, Maričić-Strajnić Stela, Marjanović Petar, Marković Duška, Marković Goran, Marković Jagoš, Marković Olivera, Martinović Andro, Mašić Slobodan, Matić Ljubiša, Matić Nebojša, Mazova Ljiljana,

nović Aleksandar, Ognjenović Vida, Ojdanić Mirjana, Olbi Edvard, Orsini Umberto, Otašević Branka, Otašević Mira, Pajkić Vojka, Panić Anita, Panić Zoran, Paskaljević Bata, Pasternak Boris, Pašić Feliks, Pašić Zorica, Paunović M, Pavić Jovica, Pavičević Borka, Pavlović Ivanka, Pavlović Mimi, Pavlović Nina, Pejić Dragan, Pejović Katarina, Penčić Poljanski Dejan, Perenčević Pavle, Perin Bojan, Pervić Muharem, Petković Gabrijela, Petković Milica, Petrić Branka, Petrić Vlada, Petrović Čedomir, Petrović Kambi Danijela, Petrović Ljubomir, Petrović Miomir, Petrović Novica, Petrović Tanja, Petrović-Raić Marijana, Plavšić Danica, Pleša Branko, Pletl Lidija, Pogorevc Petra, Popivoda Nataša, Popović Aleksandar, Popović Branko, Popović Jovan Sterija, Popović Mladen, Popović R. Zoran, Popović Radojka, Popović Srđan, Popović Svetislav,

Mirjana, Stefanović Slavoljub Ravasi, Stefanović Zoran, Stepanović Mirjana, Stevanović Jelica, Stevanović Lidija, Stojadinović Marija-Joanna, Stojanović Bora, Stojanović Gorčin, Stojanović Marko, Stojanović Olga, Stojanović Slobodan, Stojanović Zagorka, Stojičić Tatjana, Stojnić Dobrila, Strazberg Li, Stupica Mira, Suša Anja, Svetić Milijana, Šajtinac Ž. Stanko, Šantić Gojko, Šešlija Dobrivoje, Šimić Irena, Šukuljević-Marković Ksenija, Šuvaković Miško, Tadić Ljubivoje, Tajsan Herman, Tasić Ana, Teslić M. Petar, Tišma Aleksandar, Todorović Dragoslav Šilja, Todorović Klinić Branislav, Todorović Ksenija, Todorović Predrag, Tomić Lidija, Tomović Aleksandra, Tošić Selimir, Tramble Mišel, Trifunović Boško, Trifunović Duško, Trifunović Maja, Trifunović Matilda, Udovički Molina, Ulmanski Renata, Urbanova Nevenka, Urošević Biljana, Urošević Jasmina, Varagić Dragana, Veselinović Mlađa, Vicaj Žolt, Vicko Arpad, Vijuk Damir, Vlatković Olga, Vojnov Dimitrije, Vojnović Dragoljub, Vragova Svetlana, Vrhovac Pantović Duška, Vučković Slavica, Vučo Beka, Vujanović Ana, Vujanović Vojislav, Vujić Ivana, Vujović Maja, Vukadinović Maja, Vukajlović Vesna, Vukojičić Mirjana, Vuletić Marica, Vuletić-Naumović Marina, Zajcev Milica, Zarić Dragan, Zavišić Nikola, Zdravković Milovan, Zojčević Cvetanka, Zupanc Jelica, Zupanc Miodrag, Zupanc Sodja, Žarić Mirko, Žigon Stevo, Žužić Miroslav.

FOTOGRAFIJE

Antonović Nela, Avramović Ivan, Babić Nebojša, Babović Dragan, Basarić Goran, Bogojević Elizabeta, Bremer Stefan, Busby Jeff, Callo J.C, Cvetanović Danilo, Čubranović Milijan, Čvarković Aleksandar, Čirilov Jovan, Dabac Tošo, Danilov Vojislav, De Hol Robert, Dević Nikola, Dimitrijević Vlada, Dorman Laslo, DT foto, Duboković Dean, Erceg Rade, Fočo Fuad, Galevski Kire, Goll Kevesić Đani, Gruden Saša, Grujić Gavrić, Hadžić Radivoj, Horn Matthias, Hrab Ondřej, Ignjatović Branko, Jakšić Zoran, Jankuloski Robert, Jeremić Maša, Jovanović Milan, Jovanović Željko, Kanyó Béla, Karamatijević Paja, Katanić Petar, Keskenović K. Miša, Kesmajer Magnolf, Kojadinović Đ, Koković Matija, Krstić Miroslav, Kršljanin, Kujčević Aleksandar, Lelli Silvia, Letić Aleksandar, Lučić Branislav, Maksimović Milena, Marinović Igor, Matić Goranka, Midžić Enes, Mikača Vukica, Miler Zoran, Miletić Aleksandra, Milivojević Radoje, Milošević Olja, Mirković Srđa, Mišić Dušan, Mitić Dušan Car, Mitić Dušan Mitke, Mitić Predrag, Mitrović Dejan, Mladenović Slobodan, Mrđa Zoran, Mustapić Miša, Njegović-Drndek Jovan, Novković S, Obradović Milutin, Pavlović Vesna, Perthl Mihael Matias, Peternek Tomislav, Petković Milutin, Polzović Miomir, Popović Srđan, Reusmann Harald, Ritka Zigmund, Ršumović Ljubivoje, Ruš Jan, Salaj Bojan, Sarić Slobodan, Savić Nemanja, Sedlak Aleksandar, Sinko Zoran, Sinobad Željko, Sršen Barbara, Stanković A, Stojanović Branko, Stojanović Nenad, Stojić Vladeta, Stojko Tone, Swinnen Malon, Šafar Željko, Šolić Nino, Štrbac Slobodan, Tanasijević S. Dragan, Teslić M. Petar, Todorovski Igor, Todorović Mirko Era, Tomić Đorđe, Vajs Sabina, Van Put Luc, Vancel Harold, Vasić Dušan, Vasiljević Anđelko, Venus, Vujović Radovan Bata, Zajdel Ingolf, Zeremski Branislav, Zvezdan, foto dokumentacija Zorana Milera, foto dokumentacija „Borbe“, foto dokumentacija jugoslavenskih pozorišta.

CRTEŽI I ILUSTRACIJE

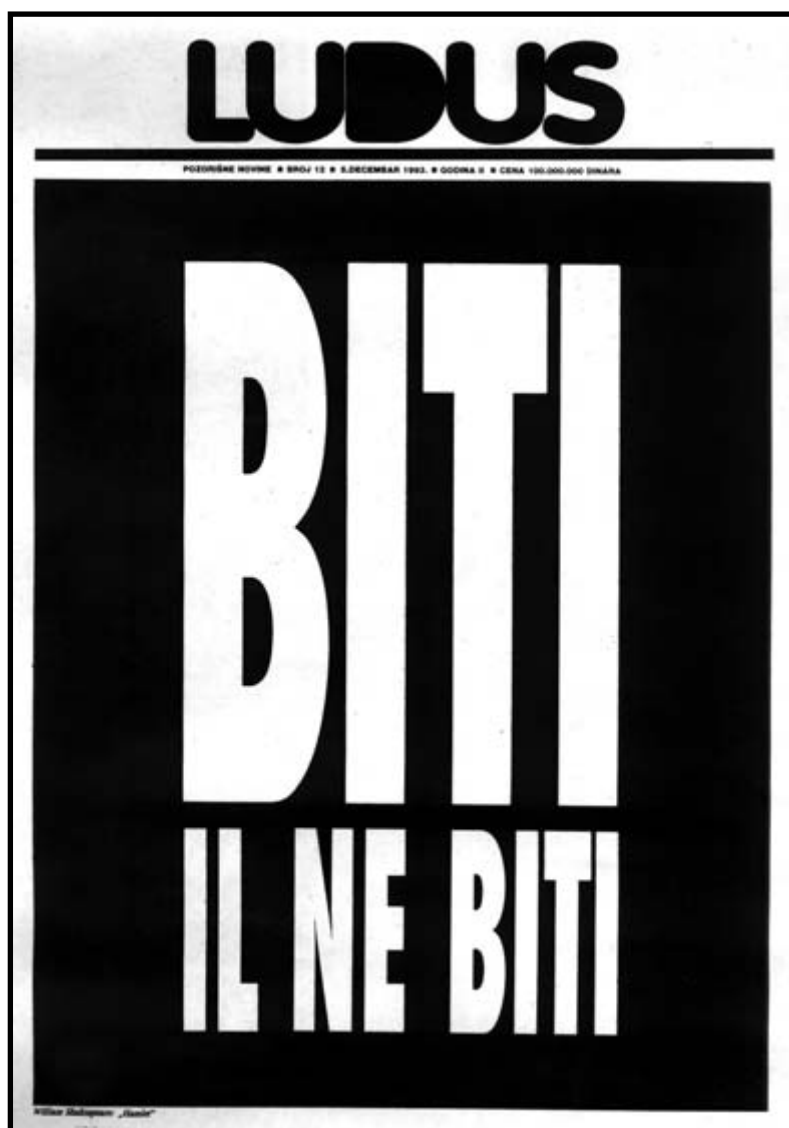
Baro Žan Luj, Boklevski P.M, Bourek Zlatko, Čakširan Boris, Čirić Rastko, Čirilov Jovan, Damureti, Đorđević Nemanja, Fluit Jansje, Fo Dario, Guzina Ranko, Ivanjicki Olja, Kauzlaric Zlatko Atač, Koraksić Predrag Corax, Krnjski Jadrana, Ludvig Dušan, Malešević Dragan Tapi, Marenčić Vladimir, Mašić Slobodan, Maurits Lornelis Eschar, Mihajlović Milenko, Pankok Oto, Pantelić Desa, Petričić Dušan, Ratković Džoja, Ristić Dušan, Ristić Đorđe, Rothen Paul, Savić Dragan, Semenov VI, Stefanović M, Stojanović Zagorka, Suhecki Tomislav, Šajtinac Borislav, Veličković Miodrag, Vlahović Jugoslav.

PRILUŽNICI (dobrotvori, sponzori)

Ambasada Kraljevine Norveške, Beocity, Buffa, Centar za kulturu Stari grad, Centro foto, Credibel banka, Dunav hydro, Dunav papir, Eko kec, Fond za otvoreno društvo, Global, Grad teatar Budva, Gradska poslastičarnica, ICN Galenika, Ikarbus Zemun, Interprint, Karažić Milutin, Karažić Miodrag, Karažić Milan, KGB, KMG Trudbenik, L.T.R. export-import, McDonald's, Medifarm, Ministarstvo kulture Republike Srbije, Moda „Denda“, NIS rafinerija nafte Pančevo, Novosadska banka, Obuća, Poslovni sistem „Krico“, Pro Helvetia (Arts Council of Switzerland), Robne kuće „Beograd“, Saga, SC net, Shadow's, Skupština grada Beograda, Sky Pass, Soros Fond Jugoslavije, Svetlost teatar, Tajga, Takovo, Telekom Srbija, Transportšped, VISAN, Vojvodanska banka, Zenit, Zepter, Zlatara „Smeško“.

SAGOVORNICI

Ahmadulina Neli, Aleksandar, Aleksić Mija, Aleksić Slobodan, Aleksić Slobodanka, Aleksić Srđan, Amidžić Vladimir, Andrejević Mladen, Andrić Radmila, Arnerić Neda, Arsić Tihomir, Atlagić Angelina, Babarčić Laslo, Bačić Ljubiša, Badurina Livio, Balaz Aron, Baničević Petar, Banjac Mira, Bazbi Džordž, Behler Primož, Beljanski-Ristić Ljubica, Belošenski Staša, Benka Miroslav, Beštić Slobodan, Bil Sajmon Rasel, Bjelica Isidora, Bojković Svetlana, Bojović Igor, Bolme Tomas, Borojević Igor, Bošković Tanja, Bošnjak Aleksandar, Bradić Nebojša, Brajović Vojislav, Bretovec Branko, Brkić Nenad, Brstina Branimir, Budimlić Snežana, Burhan Rahim, Butković Milutin, Buturović Mile, Čalić Svetislav, Crnobori-Fotez Marija, Cvetić Đurdija, Cvetković Svetozar, Cvijanović Zoran, Čelebić Gojko, Čerškov Boris, Čipčić Vesna, Čolić Nenad, Čubrilo Branislav, Čukić Vera, Čuli Roberto, Čuturilo Hellmann Marina, Četković Vojin, Čirilov Jovan, Dakić Maša, Damjanović Miki, Dapčević Milutin, David Filip, Dekić Vladimir, Denić Miomir, Diklić Bogdan, Dimić Ivana, Dimitrijević Dragan, Domazet Sanja, Dorić Kača, Dorić Radoslav, Dragutinović Ljiljana, Draškić Ljubomir, Drašković Boro, Dugalić Nebojša, Dukovski Dejan, Dunderović dr Aleksandar, Džokić Dara, Daja Aleksandar, Đaniti Masimo, Đokić Jelena, Đoković Dušan, Đorđević Boško, Đorđević Olivera, Đorđević Zoja, Đorevska Elizabeta, Đukić Andreja, Đukić Dragana, Đukić Varja, Đulić Sead, Đurđević-Dimić Gordana, Đuričić Dragoljub, Đuričić Jasna, Đuričin Rada, Đuričko Nikola, Ejodus Predrag, Ejodus Vanja, El Rub Omar Abu, Erak Milan, Erceg Mira, Erić Zoran, Eraković Blagota, Ferenc Peter, Frejzer Dejvid, Gatalica Aleksandar, Glogovac Nebojša, Glovacki Aleksandra, Glovacki Uroš, Gojer Gradimir, Golumbovski Dušan, Gončić Gordana, Gončić Svetislav, Govedarović Petar, Gradinovički Stevan, Grastić Olja, Grujičić Petar, Gvoz-

Meandžija Aleksandra, Medenica Ivan, Melić Simonida, Micić Simeon, Mihailović Dragoslav, Mihailović Dušan, Mihailović Milan Caci, Mihajlović Darijan, Mijač Dejan, Miketić Miomir, Milanović Ivana, Miler Zoran, Miletić Severina SI, Miletić Snežana, Miličević Vaso, Milić Nela, Miličević Branko, Miličević Đorđević Bistrica, Miličević Ognjenka, Miličević Vera, Milin Boško, Milinković Dragan, Milinović Gordana, Milivojević-Madarev Marina, Miljak Ivana, Miljković Marija, Miloradović Mirko, Milosavljević Aleksandar Lale, Milosavljević Aleksandar, Milosavljević Milanka, Milošević Dijana, Milošević Mata, Milošević Olivera, Milovanović Ana, Minčić Pavle, Mirković Milosav, Mitić Marija, Mitrović Velimir, Mladenović Milivoje, Monk Egon, Mrkić Milivoje, Mujović Vjera, Munitić Ranko, Musafija Mair, Nedeljković Mladen Mlađa, Nikačević Svetolik, Nikoletić Dragana, Nikolić Danka, Nikolić Darinka, Nikolić Ilija, Nikolić Milena, Ninković Ljubomir, Nježić Tatjana, Novak Mira, Novaković Jasna, Novaković Slobodan, Novković Milica, Obre-

Popović Vladimir, Portner Sonja, Prodanović Mileta, Prohić Eleonora, Prokić Katarina, Prokić Nenad, Putnik David, Putnik Radomir, Racić Bane, Racić Miloš, Racković Andrija, Radivojević Ana, Radonić Maja, Radonjić Miroslav, Radonjić Miroslav Miki, Radosavljević Radmila, Radosavljević-Heaney Duška, Radovanović Aleksandar, Radović Dragan, Radulović Ksenija, Radunović Veselin, Raičević Svetlana, Ras Eva, Ratković Zoran, Ristić Jovan, Ristić Maja, Ristić Snežana, Riznić Veselin, Rnjak Dušan, Roganović Vesna, Romčević Nebojša, Rosić Gaga, Ršumović Ljubivoje, Rütten Ursula, Ružić Žarko, Santini Mira, Savić Olga, Savić Vladan, Savin Sava Moca, Selaković Nada, Selenić Slobodan, Selić Ana, Simić Mirko, Simović Ljubomir, Simović Zorica, Skelton Artur, Skvarica Rajko, Slovenski Petar, Sofrenović Miloš, Soldatović Marija, Spaić Karolina, Spasić Ivana, Stakić Mirjana, Stamenković Vladimir, Stanić Tihomir, Stanković Marija, Stanković Nenad, Stanković Radmila, Stanković Srđoljub, Stefanović Ivana, Stefanović

denović Nenad, Hadžibajramović Hadžija, Hadžimanov Zafir, Hajdarhodžić Izet, Harikova Hisako, Harvud Ronald, Holms Li, Hristić Jovan, Hristić Zoran, Hubač Željko, Ibersfeld An, Ignjatović Nebojša, Isaković Boris, Ivanović Jelena, Janketić Mihailo, Janković Kid Zorana, Jeftić-Ničević Milena, Jeremić Maša, Jerinić Branislav Ciga, Jerković Zoran, Jevremović Zorica, Jevtić Goran, Jevtović Ivan, Jezdić Nenad, Jezerkić Vesna, Joković Živomir, Jošić-Gajin Gordana, Jovanović Arsenije, Jovanović Božana, Jovanović Dragan Gagi, Jovanović Dušan, Jovanović Ksenija, Jovanović Meto, Jovanović Soja, Jovanović Verica, Jovanović Željko, Jovičević Aleksandra, Jozefson Erland, Kačanski Vladislav, Kadić Erol, Kamenarović Gordana, Karadžić Milan, Karanović Mirjana, Kerd Džon, Kiraljić Nina, Klaić Dragan, Klemenc Ivica, Knežević Branislav, Kokotović Nada, Koljada Nikolaj, Kopicl Vladimir, Koprivica Stevan, Kostaz Žil, Kostić Nenad, Kostić Vojislav, Kotarac Slavko, Kovačević Daša, Kovačević Dušan, Kovačević Siniša, Krajnov Jugoslav, Kralj Petar, Krečković Miloš, Krivokapić Miodrag, Krnjski Ksenija, Krstić Biljana, Krstović Dejan, Kujundžić Miodrag, Kukić Žak, Kulaš Leo, Kulundžić Marija, Labović Ljiljana, Lalicki T. Vladimir, Lalicki Todor, Lalić Ivan, Lalić M. Ivan, Lapatanov Sonja, Lazarević Aleksandar, Lazarov Bojan, Lazić Bojana, Lazić Vladimir, Lečić Branislav, Liješević Branislava, Ljubičić Slobodan, Ljubičić Nebojša, Lokner Aleksandar, Lukjanova Tatjana, Lukšić Momir, Lupulović Rastko, Lutkić Dejan, Mačković Tihomir, Mađeli Paolo, Magi Tomislav, Majera Ljuboslav, Maksimović Danica, Mamontovas Andrius, Mančić Anita, Manov Paulina, Marinković Aleksandar, Marković Goran, Marković Jagoš, Marković Milena, Marković Nataša, Marković Predrag, Marković Rade Raša, Marković Rade, Marten Rišar, Mašić Slobodan, Materić Mladen, Matić Dejan,

Matić Nebojša, Memiš Nijaz, Mensur Irfan, Mezei Kinga, Mezei Silard, Mićanović Dragan, Mićunović Branislav, Mihajlović Darijan, Mihajlović Milica, Mihalkov Nikita, Mihić Gordana, Mijač Dejan, Mijatović Dubravka, Mijović Jelena, Mujčinović Avdo, Miladinović Bata, Milenković Radoslav, Milić Nikola, Miličević Branko, Miličević Ognjenka, Milikić Biljana, Milin Boško, Milin Srba, Milivojević Nikita, Milosavljević Vladica, Milošević Andrija, Milošević Dijana, Milošević Iva, Milošević Mata, Milovanović Nebojša, Minić Isidora, Mišić Ksenija, Mladenović Kokan, Mojsilović-Popović Zora, Moravčević Nikola, Mujović Vjera, Nađ Jožef, Nebls Džoj, Nedeljković Darko, Nekrošius Eimuntas, Nenadović Nenad, Nikić Dobrica i Novica, Nikitović Bojana, Nikolić Aleksandra, Nikolić Darinka, Ninković Slobodan Boda, Norin Leš, Obradović Minja, Obrenović Aleksandar, Odanović Olga, Ognjanović Aleksandar, Ognjenović Vida, O'Lahlin Alister, Osman Nedo, Ostermajer Tomas, Otac Porfirije, Pajović Tanja, Pandur Livia, Pandur Tomaž, Panić Ivan, Panić Petar, Pantelić Vasa, Paro Georgij, Pavić Jovica, Pavičević Borka, Pavlović Milena, Pejaković Josip, Pejčić Tomislav, Penčić Poljanski Dejan, Perović Predrag Denja, Pervić Muharem, Petković Bratislav, Petronijević Saša, Petrov Petar, Petrović Aleksandar, Petrović Boško, Petrović Dragan, Petrović Dušan, Petrović Goran, Petrović Gorana, Petrović Ljiljana, Petrović Miodrag Čkalja, Petrović Miodrag, Pilipović Saša, Pipan Janez, Pleskonjić Aleksandra, Pleša Branko, Pogorevc Petra, Popov Vasilije, Popović Aleksandar, Popović Branimir, Popović-Perišić Nada, Popovski Aleksandar, Potočnjak Draga, Predan Vasja, Prokić Nenad, Prosen Irena, Prpa dr Branka, Radaković Borivoj, Radivojević Jug, Radivojević Ratko, Radonjić Velibor Bucko, Radovanović Miodrag, Radović Dragan, Radović Savo, Radulović Ksenija, Ranković Jasmina, Rapajić

Svetozar, Ras Eva, Ratković Zoran, Razumovska Ljudmila, Rentmor Stiven, Ričardson Tomas, Ristanovski Nikola, Ristić Dušan, Ristić Irena, Ristić Ljubiša, Ristovski Danica, Ristovski Ljubica, Romčević Nebojša, Rosić Gaga, Ršumović Ljubivoje, Sablić Jelisaveta Seka, Sanader Đuro, Savić Anđelija, Savić Olga, Savin Egon, Savković Dejan, Savković Nemanja, Sedlar Ljiljana, Selaković Dragoljub, Selenić Slobodan, Simeunović dr Dragan, Simić Anđelika, Simović Ljubomir, Smit Fern, Sofrenović Ana, Sokić Ružica, Sokolović Zijah, Soldatović Voja, Soleri Feručo, Sorčik Krista, Srbljanović Biljana, Srečković Aleksandar Kubura, Stamenković Vladimir, Stanić Tihomir, Stanislavljević Miša, Stanković Mile, Stanković Srdoljub, Stefanović Ivana, Stefanović Mitar Milja, Stefanovski Blagoja, Stefanovski Goran, Stjepanović Bora, Stjepanović Ljiljana, Stjuart Elen, Stojanović Alisa, Stojanović Gorčin, Stojanović Radosav, Stojanović Slobodan, Stojanovski Nenad, Stojiljković Vlastimir Đuza, Stojković Danilo Bata, Stojmenović Nenad, Stojnić Dobrila, Stratimirović Ljudmila, Stupica Mira, Sultanović Goran, Suša Anja, Šajtinac Uglješa, Šalajić Stevan, Šćepanović Ninoslav, Šelić Ilić Branka, Šerbedžija Rade, Ševarlić Miladin, Šljapić Ljiljana, Šnajder Slobodan, Šolak Nataša, Špiček Donka, Špido Đerd, Šteman Nikolas, Šušljik Goran, Tabački Miodrag, Tabori Georg, Tadić Ljuba, Tadić Ljubivoje, Tajsan Herman, Tasić Čedomir, Tešić Slobodan, Tiler Kriš, Todorović Anđelija, Todorović Bora, Todorović Dragoslav Šilja, Todorović Mihailo Kepa, Todorović Nenad, Tomović Greenwood Radmila, Torlaković Saša, Tot Janoš, Trifunović Boško, Trifunović Branislav, Trifunović Sergej, Ubović Siniša, Udovički Lenka, Ulmanski Renata, Unkovski Slobodan, Urošević Jevrem, Uzunović Tanasije, Valc Saša, Van Heteren Adrijana, Varagić Dragana, Vasić Milena, Velikić Dragan, Velimirović Danka, Veselinović Branka, Veselinović

Jezdimir Dilko, Vetal Torger, Viktjuk Roman, Wilson Robert, Vizintin Svetlana, Vlahović Pavle, Voganjac Draginja, Vovodić Radmila, Vragova Svetlana, Vučković Aljoša, Vučković Tamara, Vujić Ivana, Vukičević Sonja, Vukobratović Mihailo, Vukojević Živko, Vukotić Dubravka, Vukotić Đorđe, Vuković Mima,

Vuković Ned, Zablacanski Milenko, Zarić Geroslav, Zdravković Milovan, Zec Petar, Zeremski Branislav, Zupanc Jelica, Zupančić Milena, Zuške Štefan, Žebeljan Isidora, Žerajić Tatjana, Žigon Ivana, Žikić Dragan, Živojinović Branimir.

NASTAVLJA SE...

F e n o m e n i

TALENTOŽDERI

Na koje je načine moguće sagledati činjenicu da razne marke kafa, kozmetike, pića, banke, političke partije sve češće za svoj zaštitni znak angažuju poznate histrione

Maša Jeremić

Reklamokratija u kojoj živimo, ne bez razloga, promovise kratku propagandnu TV formu kao inspirativnu i zahtevnu. I zaista, u ozbiljnim marketinškim agencijama ma kakva propagandna kampanja praćena je serijoznim studijama i ispitivanjima tržišta, da bi docnije, bar u tom video segmentu, bila realizovana uz timove scenarista, neki put i najsajjnije filmske ili TV reditelje. S druge strane, na kastingu za spotove uglavnom se pojavljuju slabo angažovani glumci i modeli, željni zarade i posla. Zapadnjački *sitkomi*, ali i izvestan broj filmova, često se – da li kroz šalu ili zbilju – poigravaju ovim tipom očajničke želje da se postane poznat, makar i kroz reklame za borbu protiv polnih bolesti, pseće hrane, laksativa, natrulih hot dogova... Tada, zapravo, možete da vidite kontraefekat popularnosti postignute kroz video klip –

etiketa jednom prikačena glumcu u frekventnoj reklamnoj kampanji, teško je izbrisiva bez obzira na kasnije njegove uloge na filmu ili u pozorištu.

Nekada se na pojavu Dragana Nikolića na sceni, pevušila muzika iz *Otpisanih*, sada sleduje „i miris i ukus“ dobro plasirane kafe. Branka Katić u vickastom klipu postala je „najbolja“ prijateljica kućnog budžeta. Žika Milenković se sve više vezuje za voćne rakije, a Branimir Brstina je postigao komičnu bravuru u spotu za koju se ama baš niko od mojih anketiranih prijatelja ne seća tačno šta je reklamirao („Mislili, ono s psom i babom“?), osim da je to bilo smešno. Miki Manojlović obrazlaže svoj teatarski *credo* uz šoljicu kafe, kao uostalom i Katarina Žutić... Vojin Četković je svoje lice pozajmio banci, Radoje Čupić i Aleksandra Pleskonjić-Ilić dnevnom listu, Vesna Čipčić sokovima, dok je Ve-

na Trivalić u spotu menjala muževe dokle god je istu venčanicu mogla da opere reklamiranim deterdžentom. One koji svoj lik i delo vezuju za političke partije neću imenovati, to je verovatno stvar stava...

Nick-el-and-dime

Svojevremeno dok sam kao slobodnjak i sama po neki dinar zarađivala pišući scenarije za reklame, dobila sam upečaljivu lekciju kako to kod nas funkcioniše: objašnjeno mi je da se mnogo ne potresam i ne trudim oko scenarija, već je „gazdama“ (tj. vlasnicima firmi) bitno da se uz njihov proizvod slika poznati glumac. Šta košta da košta. Bilo je to pre 10-ak godina. Uprkos raznim školama za marketing, mnogobrojnim marketinškim agencijama, teorijskim studijama, etc, odnos prema reklamama se nije promenio. One su ostale za „gazde“ – talentožderi: u društvu u kome onaj koji ima novca na pretek ne bira, jer je, svejedno radilo se o zvezdi ili početniku, dramski umetnik, sveden primanjima na socijalni slučaj, veoma pogodan da za sitne novce pozajmi svoj ugled za *trade mark* bilo kakvog proizvoda u ma kakvom spotu. Ako čaršija pri tom i „ispira usta“ svotama kojima je dotični junak domaćih serijala, filmova i pozorišta, plaćen – neka vas to ne zabrinjava. Dovoljno je pomisliti koliki su zaista mesečni honorari i plate pomenutih, pa cifru dobijenu za snimanje reklame podeliti na 12 meseci godišnje, da bi se shvatilo da su to samo *nick-el-and-dime*.

Realno, zvezde našeg glumišta, kako se obično kaže, postale su za sitne novce „sponzoruse“ propagandne mašinerije, dovodeći, nažalost ne svojom, već krivicom društva, sebe u položaj nezapaženih zapadnjačkih starleta koje se bore za opstanak. No, različite su kategorije opstanaka tamo i ovde. Tamo je to borba za opstanak u struci, kod nas – za suvi lebac.

Ima i suprotnih primera – mladog glumca poistovetili su s prirodnim laksativom, talentovanu glumicu na početku karijere sa kozmetičkom kolekcijom ili linijom proizvoda za žensku upotrebu (s krilcima)... Probijanje u srednjoj dobi takođe može biti nezgodno – vicevi na temu histriona koje deca redovno gledaju u pozorištu, a koji na reklamama završavaju u bubnju veš mašine ili se s čitavom TV porodicom (uključujući i maloletnu decu) opijaju alkoholnim pićem ne bi li osvojili nagradu firme koja isto proizvodi, kontraproduktivno je u svakom pogledu... Kao na primer, kad sastavljate podelu za novu predstavu u pozorištu, pa preporučite nekog iz ansambla za koga reditelj nikad nije čuo, te morate da se pozovete na dotičnu reklamu – odmahivanje rukom sledi kao logična posledica.

Kako glumca zaštititi od zaborava

Tajne zanata otkrivaju se da bi bili privučeni kupci za proizvod koji sa zanatom nemaju nikakve veze. Ponajmanje s umetnošću. Najpotresnije su

svakako zloupotrebe veština u komercijalne svrhe u neuspelim, neduhovitim i za glumca, ali i proizvod promašenim klipovima. Ima ih na pretek. Pomenimo samo reklamu za toaletni papir izuzetno darovitog beogradskog glumca, koja u scenariju ima osnovnu grešku dramaturškog zanata – zavodjenje na pogrešan trag i neetičan odnos prema deci, u realizaciji – nejasne motive i samim time pogrešan zaključak, u izvedbi – bespotrebno lakrdijašenje na ivici mekog pornića. Slično je prošla i poznata prestonička glumica u jednoj u nizu reklama za kafu, gde zbog nejasnog scenarija i nadasve amaterske montaže, ostavlja zabunu da li igra nadžak taštu koja muža-papučića redovno gazi, ili želi da popije reklamirani proizvod koji dobija smisao lule mira.

Smisao ove gorke priče je dvojak. Reklame su mini forme koje zahtevaju posebnu veštinu, zanatsko umeće, ali je i umetnost zaslužna pažnje. Dokle god „gazde“ budu birale scenarija, a glumci svih profila i stepena uspešnosti pristajali da sebe (svoju karijeru, ime, ili makar pojavu) nekome bezuslovno prodaju za *trade mark*, ni u ovoj, kao ni u drugim oblastima histrionskih poslova neće biti reda, a ni prave zarade. Stvar je, međutim, moguće i zaoštriti u aktuelnom društveno-političkom „ključu“ te konstatovati da će ovakve zloupotrebe – simpatične, duhovite ili bar naizgled isplative – biti moguće sve dok na pravi način ne bude regulisan status dramskih umetnika. A pre svakog „da“ bilo kom projektu, bila to i TV reklama, treba pomisliti šta zapravo umetnika štiti od zaborava.

UMRLA MIR-JAM, ROĐEN LEPAŽ

Jelena Kovačević

Pre 180 godina

U Sent Andreji 8. XII 1822. rodio se Jakov Ignjatović. Bavio se politikom i pisanjem, u početku istorijskih romana (*Đurađ Branković, Krv za rod, Manzor i Džemila*), a posle boravka u Parizu i upoznavanja Balzaka, piše realistički (*Večiti mladoženja, Čudan svet, Trpen spasen, Vasa Rešpekt, Milan Naranđić*). Živeo je u Novom Sadu u vreme formiranja SNP-a i uticao na njegov razvoj. Napisao je za scenu šaljivu igru *Adam i berberin prvi ljudi*, a *Večiti mladoženja* i *Čudan svet* su dramatisovani i rado izvođeni. Ignjatović je umro u Novom Sadu 5. VII 1889.

Pre 140 godina

Pisalo se da je Sava Todorović naš jedini glumac koji s pozornice uvek govori prirodnim glasom. Rođen je u bogatoj trgovačkoj porodici u Beogradu 8. XII 1862. Otac se nije slagao s izborom glumačkog poziva, ali se Sava otisnuo s putujućom Tešićevom družinom, a iz nje prešao kod Mihaila Lazića Strica, te Milice Biberović, Laze Popovića, Gavre Miloradovića, Dragutina-Gute Jovanovića. Kad je 1887. primljen u Narodno pozorište igrao je komične epizode, a vremenom karakterne uloge. Dva puta je postavljen za reditelja, tri puta biran za predsednika Centralne uprave Udruženja glumaca. Predavao je u Glumačkoj školi i učio mlade kako da se šapat čuje do dna sale. Izdvajaju se njegove kreacije Davida Štrpca, Kir Dime, Kir Janje, Hadži Tome, Mitketa, dirljivih i smešnih staraca. Umro je u Beogradu 12. V 1935.

Pre 130 godina

Đuro Dimović jedan je od naših lekara koji su se bavili književnošću. Medicinu je učio u Pešti i Parizu, a stomatologiju u Londonu. Paralelno je pisao prozu (*Pisma iz Španije, roman Vjerenič*) i dramska dela. Posezao je za motivima iz narodnih pesma: *Dioba Jakšića, Vojvoda Momčilo, Kraljević Marko, Zmija mladoženja, Baš Čelik*. Komad je igralo HNK u Zagrebu, gde je Dimović živeo do 1940. Tad se preselio u Beograd. Umro je 25. XII 1966.

Pre 110 godina

Sa saznanjima o radu Burgteatra u Beču, Jovan Bošković je entuzijastički ušao u akciju izgradnje Narodnog pozorišta. Bio je vukovac i istaknuti filolog, profesor na Velikoj školi, pozorišni recenzent u „Vidovdanu“ i „Pozorištu“. Kao dramaturg Narodnog pozorišta je od 1878, a zamenik upravnika je u periodu između Zmaja i Đorđevića, 1879/80. Bošković je umro 25. XII 1892.

Pre 90 godina

Od Dimitrija Ružina-Ružića kritika je napravila umetnički kult krajem XIX veka. Iako je u SNP režirao i čak bio upravnik (od 1875. bio zamenik a 1880-1903. upravnik), Ružić je pre svega bio glumac – stasit, gromoglasan, savršen

za herojsko-tragične role. Odigrao je više od 400 uloga, a isticane su Otelo, Lir, Šajlok, Ričard II, Franja Mor, Don Karlos, Vilijem Tel, Đurađ Branković, Jug Bograd i Miloš Obilić u Sterijinim komadima, Stanoje Glavaš i Radoš iz *Jelisavete*, Maksim i Ivo u *Maksimu Crnojeviću*. Ružićeva gluma obeležila je epohu. Mada je karijeru stvarao u SNP, dve sezone (1863-65) proveo je u Zagrebu i usavršavao se uz Frajdenrajha, te u Beogradu uz Bačvanskog, 1872-75. Umro je u Vršcu u 90-oj godini, 4. XII 1912. Na sceni je bio do pred kraj života.

igre. Prevodio je, bavio se glumom i režijom i vodio amaterske organizacije u Kragujevcu. Umro je 12. XI 1988.

Pre 80 godina

Pozorišna i filmska nacionalna veličina Žerar Filip (Gérard Philipe) rođen je 4. XII 1922. S iskrenim romantičarskim zanosom igrao je glavne Igoove i De Miseove junake, Šekspirovog Ričarda II, Rodrigu u Kornejevom *Sidu* (gostovao u Beogradu 1955), Klajstovog Princa od Homburga, Kamijevog Kaligulu. Sećamo ga se iz filmova *Lepotica noći* i *Velikih manevara*. Umro je u Parizu 25. XI 1959.

Pre 60 godina

6. XII Petar Handke puni 60 godina. Austrijskog pisca i esejistu smatraju izrazito kontroverznim, avangardnim,

Pre 45 godina

Među najtraženije svetske pozorišne stvaraoce ubraja se Robert Lepaž (Le-page), 45-godišnji Kanadanin iz Kvebeka (rod. 12. XII 1957). Veliki uspeh postigao je sa svojom solo-dramom *Igle i opijum* posvećenom Majls Dejvisu i Žanu Koktou i šestočasovnim omažom Hioršimi *Sedam tokova reke Ote*. U Avinjonu je 1985. dobio nagradu za *Vinci*. Režirao je *Trilogiju zmajeva, Poligrafiju, Tektonske ploče, Elsinor* sastavljenu od različitih Šekspirovih tekstova. Prvi je Severnoamerikanac koji je postavio Šekspira u londonskom Royal National Theatre. Osnovao je svoju multimedijalnu trupu Ex Machina. Umetnički je direktor velikog multidisciplinarnog productionog centra La Caserne Dalhousie. Lepaž se

Ovako je bilo na proslavi petog rođendana: M. Crnbori, F. Pašić, S. Gončić

Neposredno za Ružićem, 12. XII 1912, svet je ostavio i Adam Mandrović, blagorodni reditelj i učitelj glumačkog zanata. Mandrović je rođen u Novoj Gradiški 5. IX 1839. u domu siromašnog mlinara. Pokazao je dar za glumu zaigravši u nemačkoj pozorišnoj trupci, a kad je prešao u Zagreb, izbio je na čelno mesto hrvatskog teatra. U Beograd je stigao prvi put 1862. s dobrom družinom da podigne moral građana posle bombardovanja. Učestvovao je u stvaranju stalnog teatra i oblikovanju njegovog repertoara. Bio je glumac (Viljem Tel, Herceg Vladislav od J. Subotića, Kralj Edip, Jago, Kralj Lir, Magbet), reditelj (*Mejrma, Srpske Cveti* Matije Bana, Sterijini *Ajduci, Ajduk Veljko* Dra-gaševića), artistički upravnik. Preveo je s nemačkog oko 30 komada za zagrebačku i beogradsku scenu. U Sofiju je pozvan da reorganizuje bugarski teatar, a Hrvatsko zemaljsko kazalište izvukao je iz krize početkom veka.

23. XII iste zime u Kragujevcu je rođen Rajko Stojadinović. Ostavio je značajan rad *Kragujevačko pozorište 1835-1951* i rado izvođen komad *Rođak iz Amerike*. Sastavio je još *Sultanovog berberina, Baraku Stalag C5, Osmi čovek, Mrtve vode, Pleme Nojevo, Pokladne*

postmodernim, ne samo zbog književnog dela već i političkih izjava. Svoj anti-NATO i pro-srpski stav ispoljio je 1999. napuštanjem katoličke crkve i vraćanjem nagrade Georg Bihner od 10.000 maraka. Handke je za pozorište napisao dramu *Kaspar* (1968) i dramsku poemu *O selima* (1981). Rođen je u Grifenu u Koruškoj 1942; detinjstvo je proveo u Istočnom Berlinu, studirao je pravo u Gracu, živeo potom u Dizeldorfu, Parizu, Salzburgu, SAD, a danas u fransukom mestu Šavil.

Pre 50 godina

Milica Jakovljević, čuvenija kao Mir-Jam, umrla je 22. XII 1952. Spisateljica melodramskih zapleta, pojavila se na pozorišnoj sceni 1929. s dramom *Tamo daleko*. Komad se dopao publici i često je izvođen. Novu komediju *Emancipovana porodica* o savremenom beogradskom životu napisala je 1937. Mir-Jam je redovno pisala pozorišne reportaže za „Nedeljne ilustracije“ 1928-40. Unela je novine u pisanju pozorišnih članaka, slikajući život glumaca, pevača i balerina iza scene. Piše reporterski zanimljivo i pitko, ali ne ostavlja prave recenzije. Mir-Jam je rođena 22. IV 1887. Mihiz je početkom 70-ih dramatisovao njen najslavniji roman *Ranjeni orao*, a Soja Jovanović ga postavila na scenu Ateljea.

proslavio i kao filmski reditelj delom *Le Confessional*.

Pre 10 godina

5. XII 1992. objavljen je 2. broj „Ludusa“. Za naše do danas jedine pozorišne novine Vladimir Stamenković je tada izjavio: „Odlazim u pozorište kao što se odluta u lepu uspomenu“, „Ludus“ je pisao o premijeri Ateljea 212 *Boris Godunov*, o Tanji Bošković, Angelini Atlagić, objavio je apel Roberta Čulija nemačkoj javnosti „Cigani nam opet dolaze“, bavio se dilemom naših pozorišnika kako reagovati na dramatična politička dešavanja. „Ludus“ beleži i da su trojica Karadžića – pisac Miodrag, reditelj Milan i glumac Milutin, prvi darodavci pozorišnih novina jer su „Ludusu“ poklonili prihod od igranja predstave *Prva bračna noć*. Glavni i odgovorni urednik „Ludusa“ bio je Feliks Pašić, a članovi redakcije su bili: Svetlana Bojković, Jelica Božović, Nebojša Bradić, Jovan Ćirilov, Ana Dapčević, Dejan Đurović, Maša Jeremić, Aleksandar Milosavljević, Ana Momirov (grafički urednik), Dejan Penčić Poljanski i Nenad Stanković. Cena jednog primerka „Ludusa“ je u to vreme bila 500 dinara.

LUDUS

Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137

Izlazi jednom mesečno

(osim u julu i avgustu)

Tiraž: 2500 primeraka

Prvi broj objavljen 5. XI 1992.

Izdaje

Savez dramskih umetnika Srbije

Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: 011/631-522,

631-592 i 631-464; fax: 629-873

http://www.sdus.org.yu

e-mail: sdus@net.yu

Žiro račun: 40806-678-8-2010628

Devizni račun: 5401-VA-1111502

(Privredna banka a.d.)

Predsednik

Branislav Miličević

Glavni i odgovorni urednik

Aleksandar Milosavljević

aleksmil@eunet.yu

Redakcija

Svetlana Bojković, Jovan Ćirilov,

Ivana Dimić, Aleksandra Jakšić

(operativni sekretar), Maša Jeremić

(zamenik glavnog i odgovornog

urednika), Svetislav Jovanov, Jelena

Kovačević, Branka Krilović, Ivan

Medenica, Olivera Milošević, Darinka

Nikolić, Tanja Petrović, Gorčin

Stojanović, Anja Suša, Petar Teslić,

Đorđe Tomić (fotografija), Maja

Vukadinović

Sekretar redakcije

Radmila Sandić

Ilustracija na naslovnoj strani

Predrag Koraksić Corax

Grafički dizajn i priprema za štampu

AXIS studio, Beograd

e-mail: axisst@eunet.yu

WEB administrator

Vojislav Ilić

Dizajn logotipa „LUDUS“

Đorđe Ristić

Redizajn logotipa „LUDUS“

AXIS studio

Štampa

Preduzeće za grafičko izdavačku

delatnost i usluge d.o.o. BRANMIL,

Beograd, Trebevička 17

Rešenjem Ministarstva za informacije

Republike Srbije Ludus je upisan u

Registar sredstava javnog informi-

sanja pod brojem 1459

Na osnovu Mišljenja Ministarstva

kulture Republike Srbije pozorišne

novine Ludus oslobođene su poreza na

promet